T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTİÜSÜ
AİLE DANIŞMANLIĞI VE EĞİTİMİ YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI

# LİSEDE EĞİTİM GÖREN KIZ ÖĞENCİLERİN ANNE BABA TUTUMLARI İLE UTANGAÇLIK DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

**Yüksek Lisans Tezi**

**Hicran ÖZBÜK**
**100043807**

**İstanbul, Mayıs 2018**

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTİÜSÜ
AİLE DANIŞMANLIĞI VE EĞİTİMİ YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI

# LİSEDE EĞİTİM GÖREN KIZ ÖĞENCİLERİN ANNE BABA TUTUMLARI İLE UTANGAÇLIK DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

**Yüksek Lisans Tezi**

**Hicran ÖZBÜK**
**100043807**

**Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Hanifi Parlar**

**İstanbul, Mayıs 2018**

T.C. İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ

# T.C.
# İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
# SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

## YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Aile Danışmanlığı ve Eğitimi

Yüksek Lisans programı öğrencisi Hicran Özbük 'ün "Lisede Eğitim Gören Kız Öğrencilerin Anne Baba Tutumları ile Utangaçlık Düzeyleri Arasındaki İlişki" başlıklı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulu **25.05.2018** tarih ve **2018 / 475 / 12** sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

| | UNVANI, ADI SOYADI | İMZA |
|---|---|---|
| TEZ DANIŞMANI | Dr. Öğr. Üyesi Hanifi Parlar | |
| JÜRİ ÜYESİ | Doç. Dr. Cihad Demirli | |
| JÜRİ ÜYESİ | Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Faruk Levent | |

(*) Yüksek lisans tez savunma jürileri en az biri kurum dışından olmak üzere danışman dahil en az üç öğretim üyesinden oluşur. Jürinin üç kişiden oluşması durumunda eş danışman jüri üyesi olamaz. Eş tez danışmanının jüri üyesi olması durumunda asıl jüri beş üyeden oluşur.

## Etik Kurallarına Uygunluk Yazısı

Hazırlamış olduğum tez özgün bir çalışma olup YÖK ve İTİCÜ Lisansüstü Yönetmeliklerine uygun olarak hazırlanmıştır. Ayrıca, bu çalışmayı yaparken bilimsel etik kurallarına tamamıyla uyduğumu; yararlandığım tüm kaynakları gösterdiğimi ve hiçbir kaynaktan yaptığım ayrıntılı alıntı olmadığını beyan ederim. Bu tezin ihtiva ettiği tüm hususlar şahsi görüşüm olup İstanbul Ticaret Üniversitesi'nin resmi görüşünü yansıtmamaktadır.

**Hicran ÖZBÜK**

## ÖZET

Araştırma lisede eğitim gören kız öğrencilerin anne baba tutumları ve utangaçlık düzeylerinin ortaya koyulması; ebeveynler tarafından ortaya koyulan demokratik, otoriter ve koruyucu istekçi tutumların çocuk utangaçlığı üzerindeki etkisinin ortaya koyulması amacıyla yapılmıştır. Bu amaç doğrultusunda, İstanbul Üsküdar ilçesine bağlı resmi bir lisede eğitimine devam eden 343 kız öğrenciye ana-baba tutumları ölçeği, utangaçlık ölçeği ve kişisel bilgilere ilişkin sorulardan oluşan anket formu uygulanmıştır.

Araştırma verilerinin analizinde SPSS 23.00 kullanılmıştır. Analizlerde betimleyici istatistiklere, değişkenler arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için korelasyon analizi, araştırma hipotezini sınamak için regresyon analizi ve anne-baba tutumları ile utangaçlığa ilişkin algının sosyo-demografik özelliklere göre farklılaşmasını ortaya koymak için de t-test ve ANOVA yapılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre anne baba tutumlarının kız öğrencilerin utangaçlıkları üzerinde anlamlı bir etkisi vardır. Anne baba tutumlarından demokratik tutum utangaçlığı azaltırken; koruyucu-istekçi ve otoriter tutum utangaçlığı artırmaktadır. Anne baba tutumlarında kardeş sayısı, baba eğitim düzeyi ve ailenin aylık gelirine göre farklılıklar gözlemlenmiştir. Öğrencilerin utangaçlık düzeylerinin ise kardeş sayısı, anne ve baba eğitim düzeyi ve anne çalışma durumuna göre farklılaştığı belirlenmiştir.



**Anahtar Kelimeler:** Anne baba tutumları, utangaçlık, lise öğrencileri.

## ABSTRACT

Research reveals parental attitudes and shyness levels of girls in high school education; in order to reveal the effect of democratic, authoritarian and protective willing attitudes set forth by parents on shyness. For this purpose, a questionnaire consisting of questions about 343 girls' parental attitudes towards children, scale of shyness and personal information was applied in a high school in Üsküdar, Istanbul.

SPSS 23.00 was used in the analysis of the research data. T-test and ANOVA were performed to reveal the correlation between variables, regression analysis to test the research hypothesis, parental attitudes, and shyness according to socio-demographic characteristics. Findings from the research show that parents' attitudes have a significant effect on the shyness of female students. Democratic attitudes from parents' attitudes reduce shyness; Protective-willing and authoritarian attitude increase shyness. There were differences in parental attitudes according to the number of siblings, father education level and monthly income of the family. The shyness levels of the students were determined to be different according to the number of siblings, mother and father education level and mother working status.



**Keywords:** Parent attitudes, shyness, high school students.

## TEŞEKKÜRLER

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde, değerli bilgilerini benimle paylaşan, desteklerini ve yardımlarını esirgemeyen, çalışmanın her aşamasında yol gösteren saygıdeğer danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Hanifi Parlar'a minnet ve şükranlarımı sunarım.

Ayrıca, araştırmanın uygulama aşamasında yardımlarını esirgemeyen Tenzile Erdoğan Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi Müdiresi, aynı zamanda sevgili hocam Prof. Dr. Aşkın Asan'a, öğretmenlerine ve öğrencilerine teşekkür ederim.

Hicran Özbük

## İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

**ÖZET** ..... iii
**ABSTRACT** ..... iv
**TEŞEKKÜRLER** ..... v
**İÇİNDEKİLER** ..... vi
**TABLOLAR LİSTESİ** ..... ix
**1. GİRİŞ** ..... 1
**2. GENEL BİLGİLER** ..... 3
2.1. Anne-Baba Tutumları ..... 3
2.1.1. Anne Baba Tutumlarına Dair Görüşler ..... 3
2.1.2. Yaygın Anne Baba Tutumları ..... 5
2.1.2.1. Koruyucu-İstekçi Tutum ..... 8
2.1.2.2. Otoriter Tutum ..... 9
2.1.2.3. Demokratik Tutum ..... 10
2.1.3. Anne-Baba Tutumlarına Dair Kuramsal Açıklamalar ..... 11
2.1.4. Ebeveyn Tutumlarının Kaynakları ..... 13
2.1.4.1. Gerçekçi Olmayan Beklentiler ..... 13
2.1.4.2. Ebeveyn-Çocuk Reddi ..... 13
2.1.4.3. Aile Ortamı ve Aile Ortamını Belirleyici Faktörler ..... 14
2.1.4.4. Zayıf Sosyoekonomik Statü ..... 16
2.1.4.5. Kültür Kalıbı ..... 16
2.1.4.6. Aile Alışkanlıkları ..... 17
2.1.4.7. Yanlış İnançlar ..... 18
2.1.4.8. Anne-babaların Duyguları ve İş doyumu ..... 19
2.1.4.9. Anne-babalar için Cehalet ..... 20
2.1.4.10. Aile Üyeleri Arasında Uygunsuz İlişki ..... 21
2.2. Utangaçlık ..... 23
2.2.1. Utangaçlık ve İlişkili Kavramlar ..... 25
2.2.1.1. Utangaçlık ve Sosyal Kaygı ..... 25
2.2.1.2. Utangaçlık ve Sosyal Fobi ..... 26

2.2.1.3. Utangaçlık ve İçedönüklük ..... 28
2.2.1.4. Utangaçlık ve Utanma ..... 29
2.2.2. Utangaçlığın Nedenleri ..... 30
2.2.3. Utangaç Bireylerin Özellikleri ..... 31
2.2.4. Utangaçlığın Günlük Yaşama Etkileri ..... 33
2.2.5. Utangaçlıkla İlgili Kuramsal Yaklaşımlar ..... 34
2.2.5.1. Benlik Sunumu Yaklaşımı (Self-Presentational Approach) ..... 35
2.2.5.2. Kişilik-Özellik Yaklaşımı (Personality-Trait Approach) ..... 38
2.2.5.3. Sosyal Beceri Eksikliği Yaklaşımı (Social Skills Deficit Approach) ..... 38
2.2.5.4. Davranışsal Yaklaşım (Behavioral Approach) ..... 40
2.2.5.5. Bilişsel Yaklaşım (Cognitive Approach) ..... 41
2.3. Anne Baba Tutumlarının Utangaçlığa Etkisi ..... 43
**3. YÖNTEM ..... 46**
3.1. Araştırmanın Amacı ..... 46
3.2. Araştırmanın Modeli ve Hipotezi ..... 46
3.3. Evren ve Örneklem ..... 46
3.4. Veri Toplama Araçları ..... 48
3.4.1. Sosyodemografik Bilgi Formu ..... 48
3.4.2. Ana-Baba Tutumları Ölçeği ..... 48
3.4.3. Utangaçlık Ölçeği ..... 48
3.5. Araştırmanın Varsayımları ..... 49
3.6. Araştırmanın Sınırlılıkları ..... 49
3.7. Verilerin Analizi ..... 49
**4. BULGULAR ..... 51**
4.1. Betimleyici İstatistikler ..... 51
4.2. İlişki Analizleri ..... 51
4.3. Doğrusal Etki Analizi ..... 52
4.3. Fark Analizleri ..... 53
4.3.1. Yaşa Göre Farklılaşmalar ..... 53
4.3.2. Kardeş Sayısına Göre Farklılaşmalar ..... 54
4.3.3. Anne Eğitim Düzeyine Göre Farklılaşmalar ..... 55
4.3.4. Baba Eğitim Düzeyine Göre Farklılaşmalar ..... 56
4.3.5. Ailenin Aylık Gelirine Göre Farklılaşmalar ..... 57

4.3.6. Anne Çalışma Durumuna Göre Farklılaşmalar ..... 58
**5. TARTIŞMA ..... 59**
**6. SONUÇ VE ÖNERİLER ..... 65**
**KAYNAKÇA ..... 67**
**EKLER ..... 81**

## TABLOLAR LİSTESİ

**Sayfa No.**

**Tablo 1.** Araştırma Örneklemine İlişkin Özellikler ..... 47
**Tablo 2.** Normallik Test Sonuçları ..... 49
**Tablo 3.** Araştırma Ölçeklerinin Betimleyici İstatistik Tablosu ..... 51
**Tablo 4.** Pearson Korelasyon Analizi Tablosu ..... 51
**Tablo 5.** Anne Baba Tutumlarının Utangaçlık Üzerine Etkisine İlişkin Aşamalı Regresyon Analizi Sonucu ..... 52
**Tablo 6.** Anne Baba Tutumları Ve Utangaçlığın Yaşa Göre Farklılaşmasına İlişkin t-test Tablosu ..... 53
**Tablo 7.** Anne Baba Tutumları Ve Utangaçlığın Kardeş Sayısına Göre Farklılaşmasına İlişkin ANOVA Tablosu ..... 54
**Tablo 8.** Anne Baba Tutumları Ve Utangaçlığın Anne Eğitim Düzeyine Göre Farklılaşmasına İlişkin ANOVA Tablosu ..... 55
**Tablo 9.** Anne Baba Tutumları Ve Utangaçlığın Baba Eğitim Düzeyine Göre Farklılaşmasına İlişkin ANOVA Tablosu ..... 56
**Tablo 10.** Anne Baba Tutumları Ve Utangaçlığın Ailenin Aylık Gelirine Göre Farklılaşmasına İlişkin ANOVA Tablosu ..... 57
**Tablo 11.** Anne Baba Tutumları Ve Utangaçlığın Anne Çalışma Durumuna Göre Farklılaşmasına İlişkin t-test Tablosu ..... 58

# 1. GİRİŞ

Bireylerin birçok ihtiyacını karşıladığı ve doyuma ulaştırdığı en doğal ortam ailedir. Aile, toplumun en küçük birimidir ve çocukların hayatında aile çok önemli bir yere sahiptir. Büyüdükçe kendi ayakları üzerinde duracak çocukların sosyal, zihinsel, duygusal, psikolojik ve biyolojik gelişim alanlarının temelleri, ilk defa ailede atılmaktadır. İnsanlar üzerinde ailenin pek çok fonksiyonu bulunur. Ailenin temel fonksiyonları arasında çocukların disiplininin sağlanması, yetişmesi, kendi ayakları üstünde durana kadar destek verilen bir çevre olması sayılabilir. Sağlıklı bir aile ortamında, sağlıklı bireyler yetişmektedir. Yine sağlıklı bir ailede herkesin düşünceleri ve varlığı değerli olmakta, kişinin geleceğinde ihtiyaç duyacağı pek çok gelişim alanı için destek verilmektedir. Böyle bir aile ortamında yetişmiş olan kişiler kendisine ve çevresine olumlu bakacak ve olumlu bir benlik saygısına sahip olacaktır (Göknar, 2004).

Ebeveyn tutumlarının, çocukların kişilik ve karakterlerinin oluşması üzerine olan etkisi oldukça büyüktür. Anne-babalar çocuklarına örnek olacağından çocukların, anne ve babalarından etkilenerek onlarınkine benzer davranışlar sergilediği görülmektedir. Aile ortamının kurulmasında mimar olarak görülen anne-babaların kişilikleri, karakterleri, hal ve hareketleri aile bireylerinin tümünü etkisi altına almaktadır. Aile ortamında çocukların disiplinli bir şekilde yetişmesinde anne-babaların çocuklarıyla kurduğu iletişimler, bazen olumlu bazen de olumsuz izler bırakmaktadır. Ebeveyn tutumları henüz yetişme çağında olan çocuğa örnek teşkil edeceğinden çocuğun kişiliğinin oluşmasında bu tutumların etkisi oldukça büyüktür (Alpoğuz, 2014).

Psikolojide ebeveyn ilişkileri, çocukların gelişim dönemlerinde ebeveyn tutumlarının negatif etkileri, derin bir şekilde araştırılmıştır. Türkiye ile alakalı yayınlarda, ülkemizdeki babaların baskıcı olduğu, annelerin ise aşırı koruyucu oldukları ifade edilmektedir (Alpoğuz, 2014).

Doğaları gereği meraklı olan çocuklar, hareketlerinde de bağımsız olmak istemektedirler. İstedikleri gibi davranmada, soru sormada, seçim yapmada ve düşüncelerini paylaşmada özgür davranmak isterler. Ebeveynler, çocukların bu hareketli hayatlarını, çeşitli disiplin yöntemleriyle yönlendirmek isterler. Bu disiplin yöntemleri

çocukların problem çözme becerisi, sorumluluk duygusu, benlik saygısı ve özgüvenleri üzerinde olumlu etkilere sahip olabilirken; aşırı utangaçlık, düşük benlik saygısı ve hayal kırıklığı gibi negatif etkilere de yol açabilmektedir (Yavuzer, 2011).

Asendorpf (1990), utangaçlığın nedenlerini genetik olarak yatkınlık, anne baba ve çocuk arasındaki zayıf bağlar, yetersiz sosyal beceriler, çocuğun anne babası, kardeşleri ve başkaları tarafından acımasızca ve sıklıkla eleştirilmesi şeklinde sıralarken, Zolten ve Long (1997) da; utangaçlığın yaşam deneyimlerinin azlığı, genetik etkiler, ebeveynlerin tutarsız davranışları, eleştirilme, sosyal deneyimlerin yetersizliği, özsaygı azlığı ve kendisi hakkında olumsuz inançlara ve aşırı koruyucu anne babalara sahip olma ile ilişkili olabileceğini vurgulamaktadırlar.

Utangaçlık, özellikle çevre faktörü ile desteklendiği durumlarda bireylerin yaşantısını, kişilik gelişimini etkilemekte, sosyal ortamlardaki davranışlarını ve kişilerarası iletişimlerini engellemektedir. Anne babanın çocuğuna karşı tutumları, içinde bulunulan kültürün kişiye yüklediği roller ile genetik yatkınlık kişilerin utangaçlık düzeyini belirlemektedir. Bazı kültürlerde bazı davranışlar toplum tarafından onaylanmamakta ve birey açısından olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Dolayısıyla, kültürel özellikler de kişiler üzerinde aile yoluyla baskıya neden olarak utangaçlığın gelişimde önemli bir rol oynayabilmektedir (Zimbardo, 1986; Kozanoğlu, 2006).

Literatürden aktarılan bilgiler göz önünde bulundurulduğunda, anne-baba tutumları çocuk utangaçlığının şekillenmesine zemin hazırlamaktadır. Literatürde yer alan çalışmaların anne-baba tutumlarının çocuk utangaçlığı ile ilişkisini imam hatip lisesi kız öğrencileri üzerinden ortaya koymaması araştırma probleminin çıkış noktasıdır. İmam hatip lisesinde çocukları eğitim gören ailelerin yapıları dikkate alınarak hazırlanan bu çalışmanın amacı demokratik, koruyucu-istekçi ve otoriter anne baba tutumlarının çocuk utangaçlığı üzerindeki etkisini araştırmaktır.

## 2. GENEL BİLGİLER

### 2.1. Anne-Baba Tutumları

Aile topluluğu içinde yaşayan bireylerin değişik davranışlar sergilemesi farklı aile sistemlerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Farklı aile sistemleri içinde yaşayan aile bireylerinde kendine has karakter ve rol yapıları meydana gelmektedir. Aile içindeki bu bireylerin bir kısmı çevreye uyum sağlarken bir kısmı da uyumsuzluğa doğru yol almaktadır. Aile bireylerinin birbirleriyle olan iletişim veya tutumları katı bir yapıdaysa bireyler yetişirken kalıplaşmış benlik yapısına sahip olurlar. Aileler çocuklarıyla iletişim kurduğunda, onlara arkadaşça yaklaşmıyorsa, gelişim dönemlerinde onlara sorumluluk vermiyorsa o zaman katı bir tutum sergilediklerini söylemek mümkündür.

Bunun aksine, eğer anne-babaların çocuklarıyla kurdukları iletişim yumuşak bir yapıya sahipse aile bireyinin iç dünyası daha zengin ve hoşgörülüdür. Çocukların aile ortamında mutluluk içerisinde yetişmesi için kendilerini değerli hissetmeleri gerekmektedir. Aile bireyleri birbirleriyle yakın ilişkiler kurabilmeli ve çocuklar anne-babalarına güvenerek, yeri geldiğinde de sorumluluk alarak karşılaştıkları sorunlarla başa çıkmanın yollarını aramalıdır. Bunun yanında mutlu çocuklar anne-babaları tarafından onaylandığını, sevildiğini ve desteklendiğini bilen çocuklardır. Aile ortamı huzurlu ve sağlıklı bir yaşam temelinin atıldığı ortamdır. Çünkü ihtiyaçları yerine getirilen çocuklar mutlu ve sağlıklı, ihtiyaçları yerine getirilmeyen çocuklar ise sağlıksız olarak yetişmektedir (Cüceloğlu, 2000; Göknar, 2004).

#### 2.1.1. Anne Baba Tutumlarına Dair Görüşler

Aile, çocuğun kişiliğinin oluşumunda ve çevre ile iletişiminin gelişiminde en önemli temel birimdir. Anne-babanın, çocuğu yetiştirmek için kullandığı yollar, kullandıkları ödül ve ceza yöntemleri, öğretme şekilleri, ailenin benimsediği değer yargıları ve tutumları çocukların farklı kişilikler geliştirmesinde etkilidir (Yıldız- Bıçakçı 2004).

Ebeveyn tutumlarının en sık kullanılan ve bilineni kabul-ret ve denetim- özerkliktir. Çocuğu merkeze alan, sevgi gösteren, ihtiyaçlarını karşılayan ve buna oldukça duyarlı

olan, şiddete başvurmadan uyguladığı kuralların nedenlerini ve sonuçlarını açıklayarak disiplini sağlayan tutum kabul edici anne baba tutumudur. Reddetme boyutunda ise daha çok ebeveynin çocuğuna ilgisiz, kızgın, sevgisiz ve eleştirel davrandığını ve zaman zaman fiziksel cezalar verdiği görülmektedir. Denetim-özerklik boyutu da kendi içerisinde ikiye ayrılmaktadır bunlar; kurallara uyulmada ve bu kuralların sürdürmedeki izin verici ve kısıtlayıcı tutumlardır. Çocukluklarından itibaren sosyalleşmesi için çaba harcanan çocuğun amacı, çevresindeki insanların kendisini yönetmesine izin vermeden kendi özerkliğini kazanmak ve kendi kendilerinin yönetimini sağlamaktır. Bu ise ancak ebeveynin çocuk üzerinde belli bir denetim sağlaması ile olur. Bazı anne baba tutumları çocuğun sosyalleşmesini olumsuz yönde etkileyebilirler; aşırı hoşgörülü- hiç kural koymayan ya da aşırı katı-sürekli denetleyen anne babaların çocuklarının bu konuda sıkıntı yaşadıkları gözlenmektedir (Saruhan 1996, Tola 2003, Döğücü 2004).

Adler anne-baba tutumları hakkında; ebeveyn desteğinin, sevgisinin ve cesaretlendirmesinin çocuğun girişken ve özgüven sahibi olabilmesi, topluma uyum sağlayabilmesi ve hayatını kurmayı öğrenebilmesi için çok mühim olduğunu vurgulamaktadır. Adler aynı zamanda, çocuğun kişisel özelliklerinin belirlenmesinde beş yaşına kadar geçen sürecin ve bu süredeki aile içi iletişimin oldukça önemli olduğunu belirtmiştir (Öztürk 1990, Geçtan 1995).

Backer'a göre anne-baba tutumlarını iki değişken belirler; ilgili sıcaklık ve sınırlayıcılık, bu değişkenleri ele aldığımızda aileleri gruplandırabiliriz. Bir başka araştırmada da ailelerin çocuklarına yaklaşımında bakım-ilgilenme ve aşırı koruma olarak iki boyut olduğu bulgulanmıştır (Gazeloğlu 2000).

Maslow'a göre yaşamın ilk yıllarında çocuğun anne-babasından ve çevresinden gördüğü sevgi, ilgi ve şefkat kişilik gelişimde çok önemlidir ve oldukça fazla olumlu etkileri bulunmaktadır. Bu nedenle ailelerin öncelikli olarak çocuğun fizyolojik ihtiyaçları gidermesi ve bunun yanında sevilme ve saygı görme gibi ihtiyaçlarını da karşılamaları önem kazanmaktadır. Maslow'un görüşüne benzer bir diğer görüş ise çocuğun içine doğduğu ilk sosyal ortamın, yani iletişim kurduğu ilk kişilerin (ailenin) çoğu toplumda, çocuğun kişiliğinin temellerinin atılımında ve gelişmesinde etkili olduğu söylenmektedir (Öztürk 1990, Yıldız-Bıçakçı 2004).

Watson'a göre çok sıkı bir denetim altında büyüyen çocuklar kendilerini ifade ederken saldırganlık ve başkaldırma gibi davranışlar sergilerken, kendi fikirlerini açıklamada sorun yaşamaktadırlar. Bunun tam tersi hoşgörülü ve ailedeki tüm fikirlere saygı duyulan, demokratik tutumla büyüyen çocukların ise arkadaş edinmekte problem yaşamayacağı, daha girişken, açık ve kendilerini daha iyi ifade edebilen bireyler olacağı belirtilmektedir (İkizoğlu 1993).

Freud'un psikanalitik yaklaşımında ebeveyn ve çocuk ilişkisinin, erken çocukluk dönemleriyle birlikte ileriki gelişimlerinde önemli bir rolü olduğunu savunmaktadır. Ancak Freud ebeveyn tutumlarından ve bunun etkilerinin ne olabileceğinden çok çocuğun tuvalet eğitimi, anne yani ilk nesne ile olan ilişki üzerinde durmuştur (Kehale 2002).

Erikson, anne baba tutumlarından bahsederken ailesel sıcaklık ve ailesel kontrol olarak iki tutumu benimser. Kontrolcü aileler çocuklarını cezalandırmakta, onları ihmal etmekte, küçümsemekte ve sürekli eleştirmekte iken; sıcaklık tutumunun hakim olduğu aileler, çocuklarına karşı daha ılımlı, ödüllendirici, sıcak ve destekleyici davranmaktadırlar. (Yıldız-Bıçakçı 2004).

Ebeveyn tutumlarına dair bu düşünceler, ailenin çocuklar, özellikle ergenler üzerinde ne kadar etkili olabilecekleri konusuna dikkat çekmektedirler. Ailenin ne tür bir yapıda olduğu, anne-babanın tutumları ve aile içi iletişimler ergenlerin davranışlarını belirlemekte ve kişilik gelişimlerine yön vermektedir. Aile çocuğun içine doğduğu ilk sosyal ortam olarak aynı zamanda ileride nasıl bir sosyal çevre içerisinde yer alacağını da belirler (Örgün 2000, Yıldız-Bıçakçı 2004).

### 2.1.2. Yaygın Anne Baba Tutumları

Toplumun geleneklerini, beğenilerini, inanç ve önyargılarını özetle kültürünü yansıtan en temel birim ailedir. Anne ve babalarından aldıkları kalıtımsal özelliklerle hayata gözlerini açan çocuklar, sosyal çevreye ve topluma uyum sağlamayı, temel davranışları ve bunlara dair ilk örnekleri ailede kazanmaktadırlar. Doğumdan yetişkinliğe değil ve aslında ölene kadar geçen süre içerisinde çocuk, bir birey olmayı, kendi kararlarına göre hareket edebilmeyi, kendini en doğru şekilde ifade edebilmeyi, özgüvenli, girişken ve

sevecen olabilmeyi ebeveynlerinin desteği sayesinde öğrenmekte ve deneyimlemektedir (Yavuzer 2011, Tola 2003).

Çocuğun içine doğduğu ailedeki tutum ve ilişkiler onun ileriki yaşantısındaki diğer kişilerle, hayatla ve nesnelerle olan bağının, iletişiminin ve tutumunun temellerini oluşturmaktadır. Aile bir yandan çocuğun sosyalleşmesini sağlarken diğer yandan da çeşitli alanlardaki gelişiminde etkili olmaktadır;

• Aile, toplum içinde uyumlu ve tutarlı bir birey olabilmesi için, çocuğa güven duygusu verir ve bunu kazandırır,

• Çocuğun sosyal ortamlarda kendini ifade edebilmesi ve kabul görmesi için gerekli olan ortamı hazır eder,

• Çocuğun sosyalleşmesi için gerekli olan tüm davranışlar için model olur,

• Çocukta uyum problemi var ise bunu gidermek adına davranışları belirler, ve topluma uygun olacak sosyal çevredeki yeteneklerini geliştirmesine yardımcı olur

Çocuğun cinsiyeti, sağlığı, görünüşü, hareket durumu, canlılığı gibi ögeler, ebeveynin tutum, davranış ve kişilik özellikleri ile sürekli bir etkileşim içindedir. Çocuğun aile içindeki konumu bu etkileşim ile belirlenirken ebeveynin tutumları sayesinde kişinin gelecekteki davranışlarının da temelleri atılmış olur. Anne-babanın tutumları kişiliği şekillendirdiğinden dolayı kişiyi iyi ya da kötüye götürebilir. Ebeveynin olumlu ve yapıcı davranışları çocuğun ilk yaşantı örüntüsü açısından önemli olmakla birlikte, çocukta sağlam bir kişilik oluşumunu sağlar. Ebeveynden gelen yıkıcı, belirsiz, olumsuz ve sert tavırlar ise kişilik oluşumunda çeşitli kırılmalara neden olmakta ve gelişimi kötü etkileyebilmektedir (Kuzgun 1991, İkizoğlu 1993, Yıldız-Bıçakçı 2004).

Ergenlik dönemi sosyal, fiziksel ve psikolojik olarak değişimlerin görüldüğü ve gelişimlerin hızlandığı bir dönemdir. Bu dönemde birey, bu hızlı değişime ayak uydurabilmek, sosyal sorumlulukları gerçekleştirmek, dağıldığında rehberlik edecek ve ona yardımcı olacak birilerine ihtiyaç duymaktadır. İşte bu noktada bu ihtiyaçları karşılayan, ergenin içinde bulunduğu toplumda görevlerini ve sorumluluklarını gerçekleştirmesinde ona yardımcı olan ve ona bir statü kazandıran kurum ailedir. Ancak aile kurumunda ergenlik döneminin başlangıcıyla birlikte, ilişkilerde de çeşitli değişiklikler yaşanmaya başlanır. Ergenin benlik saygısı, yaşama dair doyumu,

umutsuzluğu ve hayatta edindiği amaçlar, anne babaların özellikleri ve tutumlarından etkilenmektedir (Yavuzer, 2011; Çuhadaroğlu ve ark. 2004; Nar, 2006).

Kişinin bağımsızlıklarını kazanabilmeleri ve normal bir gelişim seyri izlemeleri için ergenlik döneminde, olumlu anne-baba tutumlarına ihtiyaçları vardır. Bu dönemde gençler, çatışmaların çözümünde yardım edecek ve kendileriyle özdeşim kurabilecekleri bir model arayışındadırlar. Bu noktada eğer ergenler, ebeveynin normal olmayan olumsuz tutum ya da davranışları ile karşılaşırlarsa bundan kötü etkilenecek ve gelişimleri sekteye uğrayacaktır. Bu nedenle ergenlerin, sağlıklı bir benlik oluşturabilmesi, sosyalleşebilmesi, toplumla uyumlu ve tutarlı davranışlar sergilemesi, kendine yetebilen biri olmaları için ebeveyn ile sağlıklı bir ilişki kurulması ve olumlu tutum ya da davranışlarla karşılaşması mühimdir (Şemin 1992, Gander ve Gardiner 2007, Hortaçsu 1997).

Ebeveyn tutumları, çocuğa karşı gösterilen tüm duygusal tepkiler, sevginin nasıl gösterildiği, ne tür kurallar ile disiplinin sağlandığı gibi olumlu veya olumsuz her türlü tavır tutumu meydana getirmektedir. Anne-babanın çocuk ya da çocuklarını nasıl yetiştirdiğini belirleyen davranış biçimleridir. Tutum kişinin düşüncelerini, davranışlarını ve duygularını düzenli bir şekilde oluşturması eğilimidir. Tutum, bireyin kendisinde geliştirdiği duygu, düşünce ve davranışlarını düzenli biçimde oluşturma eğilimidir. Tutumları gözleyemeyiz ancak onlar sayesinde gözleyebildiğimiz, inceleyebildiğimiz davranışlar ortaya çıkmaktadır (Kağıtçıbaşı, 2010).

Ailelerde çocuklar farklı anne-baba tutumlarıyla karşı karşıya kalmaktadırlar. Kimi zaman her koşulda sevilen, sevgiyle büyüyen çocuklar olurken kimi zaman ise anne ve babalarından gereğinden fazla katılık, disiplin ya da baskı görebilmektedirler. Bazı çocuklar istenmeyen çocuk olurken bazıları ise son derece hoşgörüyle yaklaşılan ve istenen çocuklar olabilmekte ve bu şekilde bir davranışla karşılaşmaktadırlar. Çocukların karşılaştığı bu farklı tutum çeşitliliği çocuğun ahlaki, sosyal ve psikolojik gelişimini etkilemektedir. Kuzgun ve Eldeleklioğlu'na (2005) göre Türkiye'de üç tür anne-baba tutumu vardır. Bunlar; aşırı koruyucu, otoriter ve demokratik koruyucu, anne-baba tutumlarıdır. Bu anne-baba tutumlarının genel özellikleri aşağıda açıklanmıştır.

### 2.1.2.1. Koruyucu-İstekçi Tutum

Çocuğuna aşırı koruyucu tutum sergileyen anne babalar çocuk üzerinde olması gerekenden fazla kontrol sağlayarak onların sağlıklı bir ortamda yetişmesi için yoğun bir çaba göstermektedirler. Anne babanın çocuklarını bu şekilde yoğun bir koruma altında bulundurması çocuğun başkalarına bağımlı olması, güvensiz, duygusal anlamda kırgınlıklar yaşayan bir kişiliğe bürünmesine neden olmaktadır. Meydana gelen bu bağlılığın çocuğun hayatı boyunca devam etmesiyle birlikte aynı koruyucu tutumu evlendiği insandan da beklemesi muhtemeldir (Yavuzer, 2009; 2011). Özellikle annelerin çocuğuna gösterdiği koruyucu tutumlarla ilgili toplum genelinde farklı görüşler ileri sürülmektedir. Bunların en yaygın olanları; annenin ilk çocuğunun vefat etmesi, evlendikten sonra uzun yıllar boyunca çocuk sahibi olamama, hamileliğin riskli geçmesi ya da bu sürecinin uzaması, annelerin yetiştikleri ailenin ilgisiz ve sevgiden yoksun olması, babayla olan ilişkisinin çok az olması, karı koca arasında sosyal hayatın yeterince olmaması ve bu eksikliğin çocukla giderilmesi ve annenin istemsiz olan düşmanlık ve itme duygularına karşılık gelen aşırı korumacılık hali olarak sıralanabilir (Ekşi, 1990).

Aile ortamının temel birimi olan anne-babalar hal ve hareketleriyle sorumluluk duygusunu açığa çıkarırlar. Yalnız anne-babalar değil, ailenin bütün bireyleri sorumluluğun bilincinde olarak sorumlulukları paylaşmak zorundadır. Sorumluluklar paylaşılırken özelikle çocukların yaşları göz önünde bulundurularak, onlara alabildikleri kadar sorumluluk yüklenmesi gerekmektedir (Alpoğuz, 2014). Ailenin bütün sorumluluğu üzerine aldığı durumlarda, hayatlarını biçimlendirmekten yoksun ve her zaman başkasının yönetiminde olan çocuklar yetişmektedir. Bunun yanında anne-babaların çocuğuna her şeyi hazır bir şekilde vermesi ve onların hiçbir zorlukla karşı karşıya gelmelerine imkân vermemesi de bu tutumu sergileyen ailelerin özellikleri arasında yer almaktadır. Çocuğun bazı sorunlarla mücadele etmesi için ona fırsat tanımak, onun kendisine güvenerek sorunlarını çözme becerilerine katkı sağlayacaktır.

Çocuğun karşı karşıya kaldığı her sorununu üstlenen ve yardım eden anne- babalar sürekli başkalarının yardımlarına muhtaç olan, kendine güvenmeyen bireyler meydana getirirler (Cüceloğlu, 2000). Aşırı koruyucu tutumda olan anne-babalar birden fazla kural koymakla beraber sağlıklı olmayan bir duygusal kalıtım ve kaygı içerisindedirler.

Bu tutumu sergileyen anne-babalar düşman bir dış ortama karşı çocuklarını koruyan anne-babalar olarak görülmektedirler. Bu şekildeki bir ortamda gelişimini sürdüren çocukların bir diğer özelliği de kurallara aynen itaat etmeleridir (Whirter ve Acar, 2000).

### 2.1.2.2. Otoriter Tutum

Otoriter tutum, çocukta güven problemlerini ortaya çıkaran ve katı bir disipline hâkim olan anne-baba tutumudur. Baskı görerek yetişen, suçlanan, ceza verilen ve sürekli müdahaleye maruz kalan çocukların, çok basit olaylarda bile ağlamaları ve kendilerini sürekli olarak aşağılık durumuna düşmüş hissetmeleri kaçınılmazdır (Yavuzer, 2011). Çocukların sorgulamaya fırsat vermeden birtakım kural ve yasaklara uymaya mecbur edilmesi, çocuğun kendisine olan saygısının azalmasına, mutsuz ve içine kapanık bir kişiliğe bürünmesine sebep olur (Ekşi, 1990).

Anne-babaların anlatmadan, tartışmadan çocuklardan kurallara direk uymalarını beklemeleri, ilerde onların içlerinden geldiği gibi doğal bir şekilde davranmaları yerine sırf gerektiği için davranmaları sonucunu doğurur. Otoriter tutumla yetişen çocukların aile içerinde doğruları her zaman inkâr edilir, çocuk kendini algılamada zamanla sorun yaşar ve duygu ve düşüncelerine güvenemez. Bu çocuklar dıştan denetimli kişilik özeliğine sahip olan çocuklar kategorisine dâhil olur (Yavuzer, 2011; Cüceloğlu, 2000).

Rotter (1966) ilk defa denetim odağı kavramını kullanmış; bireyin iyi ya da kötü, kendisini etkisi altına alan olayları iki şekilde algıladığı tezini ortaya atmıştır. Buna göre birey başına gelenleri ya kendi beceri, nitelik ve davranışlarının sonuçları olarak ya da kader, şans ve talih gibi kendi müdahalesinin mümkün olmadığı, kendi güçlerinin sonucu olarak ortaya çıkmış bir olaylar örgüsü olduğunu algılar. Rotter, sosyal öğrenme kuramını ilk defa kullanarak kişilik boyutunun uçlarını içten denetim ve dıştan denetim olarak iki şekilde ele almıştır (Alpoğuz, 2014). Kişilik boyutunun içten denetim ucuna yakın olan bireyler; karşılaştıkları ve çevrelerinde meydana gelen olayların kendi kontrol ve denetiminde olduğu görüşüne sahiptirler. Karar vermeden önce çok yönlü düşünen ve başka insanların baskılarına karşı yenilgiye uğramayan kendi kararlarını kendi verebilen, yapmış olduğu işleri severek yapabilen, sorumluluk alabilen, uyumsuz davranışlardan kaçınan kişilerdir (Cüceloğlu, 1993). Kişilik boyutunun dıştan denetim

ucuna yakın kişiler ise genelde "insanlar ne der acaba?" düşünceleriyle hareket eden, yaşamış oldukları ortamda otoritenin koymuş olduğu kurallara riayet etmeyi bir görevmiş gibi sayan bireylerdir. Böylece zamanla kendi duygu ve düşüncelerinden kopmaya başlarlar. Bu bireyler çoğu zaman kendi mutluluklarını ailedeki diğer bireylerin mutluluklarında arayabilmektedirler (Cüceloğlu, 2000).

Otoriter tutum sergileyen ailelerde genelde korku kültürü ağır basmaktadır. Çocuğun sevgiden mahrum edilmesi ve uygulanan cezalar çocukta güven sorununun ortaya çıkması ile birlikte onun saldırgan davranışlar sergilemesine yol açabilir (Çağdaş, 2008). Otoriter tutumun çocuklarda korkuya yol açması ve ruhsal gelişimlerini olumsuz yönde etkilenmesi muhtemeldir.

#### 2.1.2.3. Demokratik Tutum

Demokratik tutum sergileyen anne-babalar çocuklarının istek ve arzularına önem vermektedir. Ailesinde bu tutumu görerek yetişen çocukların sosyal becerileri genellikle güçlüdür. İnsanlara saygı gösteren, insanları önemseyen ve yardımcı olan kişiliklere sahiptirler (Ryder, 1995). Demokratik tutum sergileyen aile sistemlerinde uyulması zorunlu olan kuralların sınırları daha önceden belirlenmiştir. Bu aileler özellikle çocuğa şiddet uygulamak ve duygusal yaptırım gücü kullanmak yerine çocuğu ikna ederek kontrol altına almayı seçerler. Bu tutumdaki anne-babaların çocukları duygu, düşünce, değer ve beklentilerin neden ve sonuçları hakkında yeteri kadar bilgiye sahiptirler (Alpoğuz, 2014).

Çocuklar neden ve sonuçların farkında olduklarından tedbirli bir şekilde hareket ederler. Aile ortamında hangi davranışın sonucunda nelerin meydana geleceği önceden belirlenmiştir. Aile fertleri birbirine saygı duymaktadırlar. Aile ve toplum hayatındaki kurallar, anne-baba tarafından çocuğa anlatılarak, uygulamalı bir şekilde çocuğa aktarılır. Bu ailede dikkat çeken şey anne ve babanın iyi birer örnek olmasıdır. Bu anne-babalar çocuklarında görmek istemedikleri hal ve hareketleri kendileri de yapmaktan kaçınırlar. Bu ailede yetişen çocuk belirlenen sınırlar içinde özgürdür. Çocuğun sözleri dikkate alınır, çocuk ailesinin kendisine değer verdiğini ve önemsendiğini hissederek güvenli bir ortamda büyür (Kağıtçıbaşı, 2010).

Çocuk özgüvenli bir kişiliğe sahip olur. Bu tutuma sahip aileler çocuklarını anne babanın bir uzantısı şeklinde görmemekte, aksine onları evde yasayan diğer bireylerden ayırmamakta, onlara da eşit haklar tanımaktadırlar. Aile bireyleri çocuğa güvenmekte ve çocuğa destek vermektedirler. Çocuğun yeni şeyler üreterek gelişmesine katkı sağlanmaktadırlar. Evde ya da aile ortamında alınan bütün kararlar aile fertlerinin tümünün katılımıyla alınmaktadır (Yavuzer, 2011).

### 2.1.3. Anne-Baba Tutumlarına Dair Kuramsal Açıklamalar

Çocuk yetiştirme tutumlarının çok farklı uygulamalar barındırdığı görülmektedir. Toplumdan topluma değişmekle birlikte bazen aynı toplumda yer alan aileler arasında dahi farklı ebeveyn tutumlarıyla karşılaşmaktayız. Dolayısıyla bu birbirinden farklı tutum ve davranışlar çocuklarda psikolojik, sosyal, davranışsal ve duygusal gelişim açısından farklı sonuçlar yaratmaktadır. Kuramcılar anne-baba tutumlarının çocuklar üzerindeki kişilik gelişimine etkisinin önemi konusunda aynı fikirdeyken, çeşitli kuramcılar çocuklarda kişilik gelişimi üzerine farklı noktalara vurgu yapmaktadır.

Freud' a göre, ilk çocukluk yıllarındaki yaşantılar çocuğun kişilik gelişimi için önem arz eder. Bu kuramda çeşitli gelişim dönemleri yer almakta ve bu dönemler kendine has çözülmesi gereken problemleri içeren evreler olarak görülmektedir. Her bir evre kritik öneme sahiptir ve normal gelişimin sağlanabilmesi için kişinin her dönemde temel ihtiyaçlarının karşılanması gerekmektedir. Temel ihtiyaçlar karşılanmadığı zaman kişilik gelişimi sekteye uğrayacak ve ilk dönemde bu karşılanmayan ihtiyaçlardan dolayı çocuk ileride normal olmayan davranış biçimlerine sahip olacaktır. Çocukların anne babaları ile olan iletişimin niteliği, bu ihtiyaçların giderilmesinde ve her bir kritik evrenin sağlıklı bir şekilde atlatılmasında etkili olacaktır (Senemoğlu, 1997).

Erikson insan hayatında sağlıklı bir şekilde tamamlanması gereken sekiz dönemden yola çıkarak bu dönemlerin kişinin gelişiminde büyük öneme sahip olduğundan söz etmektedir. Bu dönemler kişilerin, aile ve sosyal ilişkilerinde ve özellikle kendi algılarında çatışmalar yaşadığı dönemlerdir. Sağlıklı bir kişilik kazanımı için bu çatışmaların başarıyla çözümlenmesi gerekmektedir. Eğer bir dönemin çatışması çözülemez ve problem devam ederse bu ondan sonra gelecek olan problemi de etkileyecektir (Selçuk, 2009). Bu kuram Freud'un kuramına benzemekle birlikte onun

aksine, bir çocuk geçilmesi gereken evreyi sağlıkla geçemezse orada takılıp kalmaz. Diğer evreye geçilir ancak bir önceki çözülemeyen kriz kişiyi etkilemeye devam edecektir. Diğer yandan ise Erikson ve Freud'un anlaştığı bir önemli bir nokta bulunmaktadır; kişilik gelişiminin sağlıklı olabilmesi için anne- babanın çocuğun duygusal, sosyal ve fiziksel ihtiyaçlarını karşılaması önemlidir (Senemoğlu, 1997).

Watson'a göre tutum olarak çocuklarına sert davranan, sıkı denetim altında tutan ve baskıyla büyüten ebeveynlerin çocuklarında başta agresiflik, saldırganlık ve aileye başkaldırı görülmektedir. Bunlara ek olarak bu şekilde yetiştirilen çocukların kendi fikirlerini açıklamakta zorlandığı ve sosyal ilişkilerde tutuk davrandıkları göze çarpmaktadır. Tam tersi çocuklarına hoşgörü ile yaklaşan, çocukların fikrinin alındığı demokratik bir turumun bulunduğu ailelerde yetişen çocukların ise sosyal ortamlarda daha girişken, etkin ve kendini rahat ifade edebilen bir kişiliğe sahip oldukları görülmektedir( aktaran İkizoğlu, 1993).

Maslow, kişilik gelişimi için yaşamın ilk dönemlerinin ve çevresel etkenlerin önemli olduğunu dile getirmektedir. Aile, bu çevresel etmenlerin en başında gelmektedir. Anne-baba tarafından gösterilecek olan sevgi, şefkat ve olumlu tutumlar çocukta oluşacak kişilik gelişiminde etkilidir. Bu noktada Maslow, ailelerin çocuklarının sadece fizyolojik ihtiyaçlarını karşılamasının yeterli olmayacağını, bunların yanında onları sevme, onlara saygı görme gibi ihtiyaçlarına da önem verilmesinin ve bu ihtiyaçların karşılaması gerektiğinin altını çizmiştir (aktaran Yıldız-Bıçakçı, 2004).

Sağlıklı bir kişilik yapısının gelişimi için anne-baba tutumlarının ve çocuk aile arasındaki ilişkinin önemi üzerinde Adler de durmaktadır. Adler, çocuğunun beş yaşına kadar içinde bulunduğu ailenin ve hatta çocuğun doğum sırasının, kişilik gelişiminin yanı sıra tüm gelişim basamaklarında etkili olduğunu belirtmektedir. Bunların yanında çocukların toplumla uyumlu, girişken ve cesaretli olabilmeleri için ailenin sevgi göstermesi ve destekleyici olmaları gerekmektedir (aktaran Geçtan 1995).

### 2.1.4. Ebeveyn Tutumlarının Kaynakları

#### 2.1.4.1. Gerçekçi Olmayan Beklentiler

Gerçekçi olmayan beklentiler içerisine giren anne babalar, çocuklarının başarılarını yeterli bulmamakta, çocuklarından her zaman daha fazlasını beklemektedirler. Bu anne-babalar çocuklarının başka çocuklardan daha üstün ve başarılı olmasını isterler. Hatta bu durum kimi zaman öyle bir hal alır ki anne babalar gerçekçi olmayan beklentiler içerisine girerler. Bu beklentilerin gerçekleşmesi için anne-babalar, çocuklarına kapasitelerinin çok üstünde olan birtakım çalışmalar yüklerler (Oğurlu ve Yaman, 2010). Çocuklar üzerine yüklenen bu çalışmalarla pek alakadar olmaz veya bekledikleri ölçüde başarıya sahip olmazsa, çocuklarının zekâ kapasitesinden şüphe duymaya başlarlar. Bu anne-babalar çocuklarını çok sık başka çocuklarla karşılaştırmaya başlarlar ve çocuklarının yaptığı her şeyde mutlaka bir kusur bulmaya çalışırlar. Çocukları başarı gösterdikçe onlara olan sevgisi katlanarak artmaya başlar. Eğer başarısız olursa tam tersi bir durum söz konusu olur. Yani bu anne babalar başarı ya da başarısızlık oranında çocuklarını severler. Gerçekçi olmayan beklentiler içerisine giren anne babalar kendi yaşamlarında da birtakım beklentiler içerisine girmektedirler. Her seçimlerinde de mükemmeliyetçi bir tavır takınarak aile hayatlarını katı kurallarla yönetmeye çalışırlar. Bu tutumları çocuk yetiştirme tutumlarına da yansır. Bu tutum çocukluk yılları güç şartlar altında, maddi imkânsızlıklar içinde geçmiş anne babalarda daha çok görülür. Bu şekilde bir tutumla büyüyen çocuklar anne-babalarının beklentilerini karşılayabilecek düzeyde ise pek fazla sorunla karşı karşıya gelinmez.

Fakat bu beklentiyi karşılayabilecek durumda değil ise "Ben başarısız ve yeteneksizim" gibi kendi kendisiyle ilgili birtakım olumsuz duygular içerisine girmesi mümkündür (Oğurlu ve Yaman, 2010).

#### 2.1.4.2. Ebeveyn-Çocuk Reddi

Anne-baba ile çocuk arasında kurulan iletişim ve bu iletişimin çocuğun hem sosyal gelişimi hem de psikolojik gelişimi üzerinde ne denli etkili olduğu göz önüne alındığında; çocukluk çağında aslında en belirleyici etkenlerin anne-baba davranışları olduğu kanısına varılmıştır (Eryavuz, 2006). Yapılan araştırmalar özellikle anne-baba

davranışlarının iki temel boyutu üzerinde durmaktadır. Bu boyutlardan ilki denetim-özerklik boyutudur. Denetim-özerklik boyutu anne-babaların davranış kurallarını denetlemede ne kadar izin verici ya da sınırlayıcı oldukları üzerinde yoğunlaşır. Diğer boyut ise kabul-red boyutudur. Bu kabul-ret boyutu ya kabul edici veya onaylayıcı davranışlar olan sıcak davranışlar üzerinde durmuştur ya da reddedici veya kabul görmeyen davranış biçimi olan, "düşmanca davranışlar" diye de tabir edilen olumsuz anne ve babaların davranışları üzerinde durmaktadır. Onaylayıcı ve sıcak davranışlar egemenlik ya da otonomi duygusuna katkı sağlayarak çocukların olumlu bir kişilik benimsemelerine yardım eder (Can ve Aksel, 2017).

Onaylanmayan, diğer bir tabirle reddedici ve düşmanca olan davranışlar, çocukların reddedilmesine, utangaç ve güven vermeyen kişilik özelliklerine sahip olmalarına yol açabilmektedir (Gander ve Gardiner, 1998) Bunların en temel nedenlerini ve sonuçlarını açıklamak için yaşam boyu gelişim ve sosyalizasyon teorisi şeklinde bir kuram ortaya atılmıştır. Kuram, anne-baba tarafından reddedilme veya onaylanma konusunu yaşam boyu gelişim sürecinde açıklamaktadır. Ayrıca kuramda anne-babanın kalitesi ele alınmış olup, iki alt boyutta açıklamaya çalışmıştır. Bu boyutlardan ilk boyut, "ebeveynliğin sıcaklık boyutu" şeklinde tanımlanarak anne-baba ve çocuk etkileşimi üzerinde durmuştur. Diğer ikinci boyut ise; "aşırı izin verici" ve "aşırı kısıtlayıcı" anne-baba davranışları şeklinde birbirinden farklı iki uçlu bir uzantıyı kavramsallaştırarak "ebeveyn kontrolü" şeklinde tanımlamaya çalışmıştır (Bilen, 2013). Bunun yanında genellikle çocuklarını reddeden anne-babalar onları beğenmediğini ve kabul etmediklerini belirtmiştir. Genel olarak bakıldığında anne ve babalar çocuklarını cinsel eğitim, tuvalet eğitimi, belli olan bazı ahlaki değerler, evdeki birtakım görevler, düzenlilik, emirlere itaat ve saldırganlık gibi alanlarda denetleme yaparak kontrol altına almaktadırlar (Bilen, 2013).

### 2.1.4.3. Aile Ortamı ve Aile Ortamını Belirleyici Faktörler

Aile, toplum hayatının çekirdeğini meydana getiren en küçük yaşam birimidir. Toplumların esası olarak bilinen ve genel bir niteliğe sahip olan aileyi, içinde bulunan fertlerin karşılıklı hak ve ödevlerle birbirlerine bağlı olduğu ve aynı amaçlar doğrultusunda birleşmiş insanlardan meydana gelen bir sistem olarak ifade etmek de mümkündür. Aile, içinde bulunduğu çevrenin hem kültürel değerlerini yansıtma hem de

bu kültürel değerlerin nesilden nesile aktarılması görevine sahiptir. Bunun yanında aile, üyelerinin birtakım belli biyolojik ve cinsel gereksinimlerinin karşılandığı, aile bireylerinin beslenme ihtiyaçlarının giderildiği ve bu bireylerin karşılaşabileceği tehlikelerden korunmasının sağlandığı bir kurum şeklinde de tarif edilebilir (Cömert ve Güleç, 2004). Ailenin en önemli işlevlerinden birisi de çocukların bakımının ve eğitimlerinin sağlanmasıdır. Ailenin çocuğa hem fiziksel hem de psikolojik yönden olumlu gelişmeler sunan temel bir kurum olduğunu birçok araştırmacı vurgulamıştır.

Anne-babanın çocukla ilişkisi üzerinde yapılmış birçok araştırma ve yazılı eser mevcuttur. Bu araştırmalarda işaret edilen yaygın fikirlere göre aile bireylerinden özellikle annenin çocukla olan iletişiminin; çocuğun sosyal, fiziksel, duygusal, ruhsal gelişimi ve kişiliğinin meydana gelmesinde adeta yapı taşı görevini üstlendiği şeklindedir. Annenin çocukları ile geçirdiği vakitlerin çokluğu ve annenin babaya nazaran çocuğa daha çok yakın olması, annenin davranışlarının çocuğu baba davranışlarına göre daha çok etkilemesine yol açmakta, bu bakımdan annenin sergilemiş olduğu davranışların çocuk üzerinde ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır (Cömert ve Güleç, 2004). Bu sebeple annenin çocuğuna karşı sergilemiş olduğu davranışları, ele almak faydalı olacaktır. Aile hem okul öncesi eğitim hem de çocuğun geleceği bakımından önemli bir ortamdır. Bilimsel olarak yapılan bazı araştırmalara ve çağdaş eğitim alanındaki birtakım yöntemlere göre; düzenli, nitelikli ve istenilen davranışlara sahip çocuklar yetiştirmek için eğitimin aile ortamında henüz çok küçük yaşlarda başlaması önemlidir. Aile ortamında çocuk eğitiminin öneminin artmasıyla birlikte ev ortamında sağlıklı bir eğitim verilmesi için anne-babaların bilinçlendirilmesi kanısı da yaygınlık kazanmıştır (Seçkin ve Koç, 1997: 5).

Çocuğa okul öncesi dönemde eğitim vererek çevreyi tanıma imkânı sağlayan, onun birtakım alışkı kazanmasına yardımcı olan en temel kurum aile ortamıdır. Aile içerisinde yetişen çocuk, temel eğitim için gerekli olan birtakım tecrübeler edinirken, kendisine sağlanan imkânlar ölçüsünde eğitim alabileceği okulöncesi eğitim veren okul ya da kreşlerde bu tecrübeleri zenginleştirme ve pekiştirme fırsatını yakalar.

Çocuk okul öncesinde, aile ortamında eğitim almazsa birtakım sorunlarla karşı karşıya kalır. Çocukların okul hayatında iyi bir eğitim almaları için aile ortamında okul öncesi dönemde çok iyi bir eğitim almaları gerekir. Çocuğun geleceğini belirlemek açısından

aile ortamının önemi tartışılmazdır. (Oktay ve Unutkan, 2003: 152). Çalışmanın bu bölümünde aile ortamını belirleyici faktörlere kısaca değinilecektir.

### 2.1.4.4. Zayıf Sosyoekonomik Statü

Yaşadığımız coğrafyada meydana gelen hızlı toplumsal gelişmeler, dünya çapında hale gelen dünyada gerek teknolojik gerekse bilimsel değişimlerden etkilenerek toplum hayatındaki mülkiyet ilişkilerinin anlamını, üretim ve tüketimi, ekonomik ve sosyokültürel yapıyı, toplumsal değerleri, insan ilişkilerini ve kuralları bir başka deyişle toplum hayatının yapısını tamamen değişime uğratmıştır. Toplumsal yapıda yaşanan bu değişimler karşısında bireyler yeni bir denge durumunu aramaya ilişkin bir sistem içerisine doğru gitmektedir. Bu hızlı değişimlerin tehlike altındaki insanlara karşı bazı olumsuzluklar ortaya çıkarması ve birtakım sosyal problemlere neden olması kaçınılmaz toplumsal bir gerçekliktir. Bu durum, sosyal problemlerin temelini meydana getirmektedir. Bu sosyal problemlerin en önemlisi aile ortamına ilişkindir. Anne-babaların zayıf sosyoekonomik statüye sahip olduğu bir aile ortamında yetişen çocuklar birtakım olumsuz tutumlara maruz kalmaktadır (Yolcuoğlu, 2010).

Dünya geneline baktığımızda, özellikle yoksul ülkelerde mevcut sosyoekonomik problemlerden en çok çocukların olumsuz etkilendiği ileri sürülmektedir. Bazı anne-babalar çocukları için gerekli olan ihtiyaçları karşılayamamakta, hatta bu çocukların korumaya ihtiyaçlarının olduğunu söylemek bile mümkün olabilmektedir. Korunmaya ihtiyacı olan çocuk olgusu, her toplumun içinde bulunduğu kendine has sosyoekonomik şartların ve özellikle ekonomik alandaki girişimlerin bir sonucudur ve bu sorunun en ciddi sosyal sorunlardan biri olduğunu söylemek mümkündür. Bu sorundan etkilenen çocuklar hem profil bakımından hem de sayı ve nitelik bakımında zamanla birtakım değişimlere uğramakta, gerek sorunu meydana getiren etkiler gerekse sorunun anlamı ve yoğunluğu zaman geçtikçe ülkenin durumuna göre değişiklik gösterebilmektedir (Yolcuoğlu, 2010).

### 2.1.4.5. Kültür Kalıbı

Yeryüzünde her kültürün birbirinden farklı özel çocuk yetiştirme tutumlarından söz etmek mümkündür. Farklı şehirlerde ve farklı ülkelerde yetişen çocukların davranışları

birbirinden farklı özelliklere sahiptir. Anne-babalar yetiştiği şehrin kültürüne göre çocuklarına farklı tutumlar sergilediği için farklı şehirlerdeki çocukların karakter ve kişilikleri farklı özelliklerdedir. Örneğin Karadeniz bölgesinde yetişen bir çocukla güneydoğu bölgesinde yetişen bir çocuğun kişisel özellikleri birbirinden farklıdır. Bu durum ülkeler arasında da değişiklik göstermektedir. Japonya'da yaşayan çocuklar ile ABD'de yaşayan çocukların yetiştirme tarzları birbirinden faklıdır. Çünkü bunların anlayışları farklı kültür kalıpları içerisindedir. Japonya'da yetişen çocuklar daha çok bulundukları toplumun menfaatlerini ön planda tutacak şekilde daha pasif bir şekilde yetiştirilirler. Amerika Birleşik Devletleri'nde yetişen çocuklar ise daha egemen ve rekabetçi bir anlayışa sahip olarak yetiştirilmektedirler (Kulaksızoğlu, 1989). Amerikan kültürü bünyesinde olan çocuklar orta sınıf kişisel başarı hislerine odaklanarak yetiştirilir, rekabet ve yarışma duyguları ön planda tutularak ödüllendirilir. Başka bir örnek vermek gerekirse Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşayan bir Kızılderili kabilesi olarak bilinen Hopi'lerin çocukları arasında ve İsrail'deki Kibutz grubunda yetişen çocuklar arasında rekabet ve yarışma duygusu yerine iş birliği duygusu ödüllendirmektedir. Bu durum onların iş birliği içerisine girebilme duygusuna sahip fertler olarak yetişmelerini sağlamaktadır. Ebeveyn tutumu toplumdan topluma, kültürden kültüre farklı özelliklere sahiptir. Hatta bu aynı kültüre sahip aileler arasında bile çok farklılıklar gösterebilmektedir. Ailenin sosyo-ekonomik durumu iyileştikçe çocuğun anne-babalara duyduğu güven artmaktadır. Öte yandan, sosyo-ekonomik seviyesi düşük olan anne-baba, çocuk yanlış bir davranışta bulunduğu zaman çocuğunu daha şiddetli bir şekilde cezalandırmakta ve çocuğunu çok az ödüllendirmektedir (Hurlock, 1955). Ebeveyn tutumları, ergenin bulunduğu toplulukta, toplumsal kültür kalıplarına uygun şekilde davranıp davranmamasını belirlemektedir (Kulaksızoğlu, 1989).

#### 2.1.4.6. Aile Alışkanlıkları

Aile alışkanlıkları, aile ortamı içerisinde bulunan fertlerin birbirleri ile olan hem ilişkilerini hem de iletişimlerini etkilemektedir. Bunun yanında ailenin yapısı anne-baba tutum ve eğilimlerine yön vermekte, çocukların aile ortamı içerisindeki durumunu da tayin etmektedir. Her milletin ve her kültürün kendine özgü ebeveyn tutumları var olduğuna göre, yaşadığımız coğrafyanın aile yapısını ve ebeveyn tutumlarını genel

hatları ile açığa çıkarmak gerekmektedir. Ülkemizde yaşanan ekonomik kalkınma, toplumsal yapımızın gelişmesi sonucunu ortaya çıkarmıştır. Buna paralel olarak kırsal alanlardan kentlere doğru göçlerin başlaması ve toplum yapısındaki değişiklikler aile yapısında da önemli değişikliklerin yaşanmasına neden olmuştur. Aile alışkanlıkları hızla değişirken çocukların davranış sorunları yaşama oranının da hızlı bir şekilde artması oldukça üzücü bir durumdur. Bu durumun yaşanmasının sebebi toplumumuzdaki aile yapısının gösterdiği farklılaşmayla birlikte aile ortamındaki ergen bireye sergilenen tutumun da doğru orantılı olarak değişmesidir. Bu tutum değişikliği de ergen bireyin davranışlarının etkilenmesine neden olmaktadır. Toplum hayatında yaşanan hızlı değişime bağlı olarak, farklılaşan sosyal yapımız içerisinde aile niteliklerine ve çocuklara karşı sergilenen tutumlara göz atmadan önce geleneksel ve kültürel aile yapımız ve çocuk yetiştirme tutumlarımızla ilgili birtakım araştırmaları incelemek oldukça fayda sağlayacaktır (Kulaksızoğlu, 1989).

Anne-baba ve çocuklarından meydana gelen aileye çekirdek aile; anne-baba, evli oğulları, gelinleri ve torunlarından oluşan, bir erkeğin hâkim olduğu aileye de geniş aile denilmektedir. Çeşitli sebeplere bağlı olarak anne veya babanın olmadığı aileler ise eksik aile ya da parçalanmış aile olarak adlandırılmıştır (Timur, 1982). Erkek bireylerin hâkim olduğu geniş aile geleneksel ve kültürel aile yapımızdır ve bu tür ailede aile reisi olarak erkek, ailenin diğer bireyleri üzerinde hâkim bir konumdadır. Bu ailede güç aile reisi olan babada olup ilişkiler "eşitlikçi" bir anlayışa sahip değildir. Bunun yanında aile reisi olan babanın ailede otoriteyi sağlamaya çalışan ve saygı ile karışık bir şekilde korkulan kişi olduğu da vurgulanmaktadır (Gençtan, 1984). Bağımsız çekirdek aile de ise durum farklı bir niteliktedir. Bu ailede kırsal kesimlerde kentlere göç ile sanayileşmenin sonucunda ailelerin alışkanlıklarının değişmesiyle meydana çıkmış bir aile çeşididir (Timur,1982).

### 2.1.4.7. Yanlış İnançlar

Anne-babalar tek çocuğa sahip oldukları zaman onların üzerinde geliştirdiği aşırı korumacı tutum onların içe kapanık ve bencil bir kişiliğe sahip olmalarına neden olur. Tek çocuklu ailelerdeki çocukların kardeşleri olmadığı için oyun oynamakta ve arkadaşlık kurmakta problem yaşarlar. Bazı aileler ise tam tersi çok çocuk yaparak ileride yalnız kalmaktan korkarlar. Ya da bunu güç haline getirmek isterler. Eski

kültürlerde bu inanış hâkimken, günümüzde yavaş yavaş bunun etkileri ortadan kalkmaktadır. Ülkemizin özellikle doğu kesimlerinde bu inanç hâkimdir. Bu inanç şekillerini hurafe kategorisine dâhil etmek mümkündür. Çocuk sayısı fazla olan ailelerde çocuklar yeterince eğitim almadıklarından birtakım ruhsal davranış sorunları yaşamaktadırlar.

Kalabalık ailede yetişen çocukların bazı avantajları da vardır. Mesela kardeşleri ile birlikte büyüyen çocuklar evde oynadıkları oyunlarda çeşitli senaryolar içerisine girerler. Bu senaryolar onları hayata hazır hale getirir ve paylaşmayı onlara öğretir. Tek çocuklar bu ortamları olmadığı için daha çok anne-baba ve yetişkinlerle arkadaşlık ilişkileri kurmayı tercih ederler. Ancak, tek çocuklar da bütün çocuklar gibi uygun ebeveyn tutumlarıyla problem yaşamadan hayatlarını sürdürebilirler. Unutulmaması gereken konu çocuk sayısının değil, ebeveyn tutumunun önemli olduğudur. Bu yüzden anne-babaların birtakım kalıplaşmış inanç ve yanlış inançlara takılmaması, gerek toplum hayatımız gerekse çocukların ruhsal davranış problemleri yaşamaması açısından son derece önemlidir (Aslan, 2002).

#### 2.1.4.8. Anne-babaların Duyguları ve İş doyumu

İş ile evlilik arasındaki ilişki uzmanların son zamanlardaki ilgi odaklarından biri haline gelmiştir. Bu yaşam değerleri ile ilgili yapılmakta olan birçok araştırmada, bu iki önemli olgunun birbirinden ayrı olacak şekilde incelenmesinin neredeyse imkânsız olduğu ileri sürülmektedir.

Araştırmacılar, evlilik hayatındaki duygular ve iş doyumu araştırmalarında her iki yaşam alanındaki fiziksel ve ruhsal değişkenleri birlikte değerlendirme eğilimine hâkimdirler. Yapılan bu çalışmalardaki değişiklik, bu ilişkilerin sekteye uğramasına bağımlı değişken olarak evlilik hayatındaki anne-baba duyguları veya iş doyumunun kullanılmasıyla meydana gelmektedir. Böyle bir seçimin araştırmacının ilgisini çekmeye bağlı olduğu ortaya atılsa da literatürde aynı araştırmacının çalışmalarını her iki yönde de sürdürdüğü görülmektedir (Crouter ve ark., 1989). Bu aynı anda değerlendirme eğiliminin ise, uzmanları, kaçınılmaz olarak, bu iki yaşam değerini etkileyen ortak farklılıkları bulmaya doğru ittiğini söylemek mümkündür. Bu bakımdan, anne-baba duyguları ve iş doyum çatışmaları, uzmanların sıklıkla uyguladıkları ortak

değişkenleri meydana getirmektedir. Fakat evlilik hayatındaki veya iş hayatındaki tartışmaları inceleyen araştırmalarda kullanılan değişken grubunun, rol çatışmalarına oranla kısmi olarak sistematik bir yapı gösterdiğini söylemek mümkün olabilir. Hâlbuki son zamanlarda anne-babalar arasında yaşanan çatışmalar, ikili çatışmalar bağlamında, operasyonel olarak tanımlanabilir bazı değişkenlerle açıklanan bu model içinde incelenmektedir (Thomas, 1976).

Bu perspektiften bakıldığında, evlilik hayatındaki duyguları ve iş doyumunu etkileyen çatışma değişkeninin operasyonel olarak tanımlanması gereği meydana gelmektedir. Bu model çerçevesinde, taraflar arasındaki çatışma sıklığının ve bu çatışmaların yarattığı gerginliğin, ilişkideki çatışmaların etkin bir biçimde ele alınmasının dolaylı bir göstergesi niteliğini taşıdığı söylenebilir. Bunun yanında bu çatışmalar yüzünden çocuklar, birtakım gelgitler içerisine girmekte ve zamanla davranış problemleriyle karşılaşmaktadır. Çünkü aile ortamındaki çatışma hali ister istemez çocuğa yansıyacaktır. Çocuğun yaşanan çatışmalara odaklanarak hırçın bir tutum sergilemesi kaçınılmazdır (Tezer, 1994).

### 2.1.4.9. Anne-babalar için Cehalet

Toplum hayatımızın çağdaşlaşması ve modern eğitim seviyesine ulaşması ya da toplumdaki önemli problemlerin çözüme kavuşmasında ailenin, eğitim seviyesi çok önemlidir. Bu çerçeveden bakıldığında ülkemizde önemli bir sorun olarak görünen özellikle doğu ve güneydoğu kesimlerimizde devam etmekte olan terör olaylarının altında yine eğitim eksikliği yer almaktadır. Eğitim seviyesinin yüksek olduğu şehirlerimizde neredeyse terör olayları yok denecek kadar az bir seviyededir. Bunun yanında eğitim seviyesinin yüksek olduğu kentlerde huzur ve güvenliğin eğitim seviyesi düşük olan illerimize göre daha yüksek olduğu gözlemlenmektedir. Ailenin eğitimi denilince anne ve babanın eğitimi oldukça önem taşımaktadır. Gelecek neslimizin güvencesi olan çocukların yetiştirilmesinde ve eğitilmesinde annenin önemi oldukça büyüktür. Çünkü aile ortamı denince aklımıza ilk gelen varlık hiç şüphesiz annelerdir. Ailenin en önemli bireyi olan anneler, diğer aile bireyleri üzerinde sevgisini şefkatini ve fedakârlığını hiçbir zaman esirgemez, adeta çocukları üzerine titreyerek onları koruyucu kanatları arasına alır ve çocukları için bütün zorluklarla mücadele eder. Bu yüzden ülkemizde anneler kutsal varlıklar olarak görülür; annenin hakkı ödenmez, cennet

annelerin ayakları altındadır şeklinde tabirler yer almaktadır. Yaşadığımız toplum hayatında çocuklara çok değer verilir. Çocukları ailenin ve neslimizin devamı için en önemli varlıklar olarak görülmektedirler. Bu sebeple çocuklarımız ve gençlerimizin eğitimi ile doğrudan ilişikli olan anne-babalar özellikle annelerin eğitim görmesi çok önemlidir (Erçelebi, 1996).

Anne-babaların eğitim durumunu çocuk sağlığı açısından ele aldığımızda bir yaşından küçük olarak ölen çocukların annelerinin eğitim düzeylerine baktığımızda eğitim seviyesi düşük olan annelerin hayatta kalan çocuklarının ölüm oranı, eğitim düzeyi yüksek olan annelerin canlı doğan çocuklarının ölüm oranından daha fazladır. Eğitim düzeyi arttıkça annelerin canlı doğan çocuklarının ölüm oranı azalmaktadır. Aile ortamında eğitim düzeyi yüksek olan anne ve babaların çocuklarında davranış problemlerinin görülme olasılığı diğer eğitim seviyesi düşük olan anne-babaların oranına göre kısmen daha azdır. Ailedeki bireylerin eğitim seviyesi arttığında anne-babalar bilinçlenerek çocuklara olan tutumlarını kontrol altına almaktadırlar. Öte yandan, ülkemizde nüfus çok hızlı jbir şekilde artmakta, bu durumda ekonomik kalkınmamızı olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Bütün bunlar göz önüne alındığında ülkemizde nüfus planlaması için gerekli önlemleri almak için çalışmaların yapılması gerekmektedir. Ayrıca anne ve babaların eğitimi için birtakım önlemler alınmalıdır. Aksi takdirde geleceğimiz olan çocukların ruhsal davranış bozukluklarıyla karşılaşması kaçınılmazdır (Erçelebi,1996).

### 2.1.4.10. Aile Üyeleri Arasında Uygunsuz İlişki

Aile ortamı içerisinde aynı evde birden fazla kız ve erkek çocuğu bir arada yaşayabilmektedir. Bu ailede yaşayan çocuklar aynı anda veya farklı zamanlarda istismara uğrayabilmektedir. Saldırgan şahıs, çocukların yaşı ilerledikçe, yaşı ilerleyen çocukları bırakarak diğer küçük çocuklara yönelerek istismar etmeye devam eder. Bu şekilde bir taktik izlediği için işlemiş olduğu cinsel istismar uzun yollar boyunca gizlenmektedir. Bu şekilde istismara uğrayan çocuklarda ileriki yaşlarda davranış bozukluklarının görülmesi kaçınılmaz bir durumdur. Aile üyeleri arasında uygunsuz ilişki yaşanmasıyla ilgili yaşanmış bir olaya kısaca değinelim: Aynı aile içerisinde yaşayan beş kız çocuğu vardır. Bu ailede yaşayan baba kızlarını birer birer üç veya dört yaşlarında istismar etmeye başlıyor. Bu çocukları dokuz veya on yaşına girdiğinde ve

cinsel anlayışın ne olduğunu anladığında diğer küçük kız çocuğuna yöneliyor. Bu şekilde adam tam beş çocuğuna ayrı ayrı taciz etmektedir. Bu şekildeki olaylarda bazen saldırı ikinci çocuğa geçtiğinde ortaya çıkmaktadır. Buna benzer bir başka olayda, bir anne kızının baba tarafından istismar edildiğini fark ettiğinde kanuni yollara başvurmadan kızıyla birlikte ayrı bir odada uyumaya başlamış. Fakat bir müddet sonra babanın erkek çocuğu da taciz ettiğini fark edince anne ilgili bir merkeze danışarak yasal yollara başvurmuştur (Bozbeyoğlu ve diğ., 2009).

Aile üyeleri arasında uygunsuz ilişki yaşanan ailelerin büyük bir bölümü, çekirdek aile formunu taşımaktadır. Bazı durumlarda geniş ailelerde genelde anne veya babadan birinin olmadığı hallerde veya her iki anne-babasında olmadığı hallerde aile bireyleri arasında uygunsuz ilişki diğer bir ifadeyle ensest ilişki yaşanabilmektedir. Bu şekilde yapılan uygunsuz ilişkiler genelde dar gelirli ailelerde görülmektedir. Çünkü düşük gelirli aileler yüksek gelirli ailelere oranla daha yoğundur. Yüksek gelirli ailelerde ensest ilişki yaşanabilmesi muhtemeldir ama cinsel istismar ortaya çıktığında bu ailelerde kayıpların daha çok olmasından dolayı bu tarz bir ilişkinin göze alınması zorlaşır. Yüksek gelirli ailelerde cinsel istismar işlense bile yargıya yansıtılmadan durum ört pas edilir (Bozbeyoğlu ve diğ., 2009).

## 2.2. Utangaçlık

Sosyal bir varlık olarak her birey, yaşam deneyimlerini kişilerarası ilişkiler yoluyla çeşitlendirmektedir. Bu ilişkilerin sağlıklı bir şekilde yürütülmesini kolaylaştırıcı çeşitli bireysel ve çevresel özellikler bulunduğu gibi, bu ilişkileri zorlaştırıcı etkenlerin varlığı da sıklıkla ifade edilmektedir. Literatür incelendiğinde, utangaçlığın kişilerarası ilişkileri zorlaştırıcı bir özellik olarak tanımlandığı dikkat çekmektedir. Örneğin; Pilkonis (1977), utangaçlığı, sosyal etkileşimlerden kaçınma eğilimi olarak nitelendirirken Leary ve Kowalski (1995) kendilik sunumunda başarısız olma düşüncesi nedeniyle davranışın engellenmesi olarak tanımlamaktadır. Stevens (1995/1997) ise utangaçlığı, bireyin kendim başkalarının yanında rahat hissedememesi olarak ifade etmektedir.

Bir diğer tanımlamada Jones, Briggs ve Smith (1986) utangaçlığı, başkalarının önünde yaşanan rahatsızlık ve engellenme olarak nitelendirirken Briggs (1988), bu rahatsızlık ve engellenmenin özellikle durumun kişilerarası doğasından kaynaklandığım belirtmektedir.

Utangaçlık üzerine yapılan tanımlamalar çerçevesinde, Zimbardo (1977), utangaçlık kelimesinin Oxford İngilizce Sözlüğüne göre ilk olarak milattan soma 1000 yıllarında, bir Anglo-Sakson şiirinde "kolayca korkmak" anlamında kullanıldığım belirtmektedir.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü'ne göre utangaç kişi, bir topluluk içinde gereken güven ve cesareti kendinde bulamayan, rahat konuşamayan ve rahat davranamayan, sıkılgan, mahcup şeklinde tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2012). Benzer şekilde, Türkçapar (1999, s. 252) utangaçlığı, "yeni veya tanımadığı insanlar karşısında tedirgin ve çekingen tavır alma" şeklinde tanımlamaktadır. Yine, Durmuş (2006, s. 56), utangaçlığı genel anlamda "diğer insanlarla iyi ilişkiler kurmada güçlüğe neden olma hali" olarak ifade etmektedir.

Diğer yandan, Zimbardo (1977), utangaçlığın tek bir tanımının yapılmasının uygun olmayacağım: utangaçlığın farklı kişiler için farklı anlamlara gelebileceğim belirtmektedir. Zimbardo'ya göre utangaçlık; hafif bir rahatsızlık duymadan, insanlardan sebepsizce korkmaya varan uç nevrozlara kadar uzanan karmaşık bir etki çeşitliliğine sahiptir.

Bu açıklama doğrultusunda, literatürde, utangaçlığın çeşitli şekillerde gruplandırılarak açıklanmaya başlandığı ve bu gruplamalarda utangaçlığın ortaya çıkına zamanı, birey üzerindeki etkileri ve geçici olup olmaması özelliklerinin dikkate alındığı görülmektedir.

Örneğin Buss (1986), utangaçlığı "korkulu utangaçlık (fearful shyness)" ve "bilinçli utangaçlık (self-conscious shyness)" olmak üzere iki gruba ayırmaktadır. Bebeklik döneminde alışılmadık yetişkinlere ve ortamlara karşı korkulu utangaçlık ortaya çıkarken; ikinci yaşla birlikte gelen öz farkındalıktaki bilişsel ilerlemelerle, bebek kendisini sosyal bir obje olarak görmeye başlamakta ve bilinçli utangaçlık ortaya çıkmaktadır (Crozier, 2001).

Pilkonis (1977), utangaç bireylerin sosyal kaygıyı ölçme amacıyla kullanılan çeşitli ölçeklere verdikleri tepkiler üzerinde yaptığı küme analizi (cluster analysis) sonuçlarına göre utangaçlığı öznel ya da kişisel ve sosyal utangaçlık şeklinde iki gruba ayırmaktadır Benzer şekilde Zimbardo (1977), kişisel utangaçların diğerleri tarafından olumsuz değerlendirilme, olumsuz duygular yaşama gibi içsel uyanlara odaklanırken; sosyal utangaçlann ise sosyal ortamlarda doğru tepkiler verememe, uygunsuz davranışlar sergileme, sosyal ortamlardan kaçınma gibi davranışsal eksikliklerine odaklandıklarım belirtmektedir. Kişisel utangaçlar ve sosyal utangaçlar arasında yapılan bu ayrımda: daha çok bilişsel, duygusal ve davranışsal farklılıkların temel alındığı görülmektedir.

Bir başka gruplamada ise Asendorpf (1989) utangaçlığı "kişilik özelliği olarak utangaçlık (trait shyness)" ve "durumsal utangaçlık (state shyness)" olarak ikiye ayırmaktadır. Asendorpf, kişilik özelliği olarak nitelendirilen utangaçlığın kalıcı olduğunu, en çok sosyal ortamlarda ortaya çıktığım ve birbiriyle ilişkili yaşantı ve davranışların sonucu olarak algılanması gerektiğim ifade ederken; durumsal utangaçlığın sadece belirli sosyal ortamlarda ortaya çıktığım ve hem yaşanmakta olan hem de yaşanacak olan etkileşimlerde yüksek kaygıya yol açtığım belirtmektedir.

Görüldüğü üzere, literatürde utangaçlığın açıklanmasına ilişkin farklı yaklaşımların bulunduğu ve bu yaklaşımların genellikle utangaçlığın gelişimi, bireyin içsel dinamiklerine ya da sosyalleşme sürecine etkisi gibi odak noktalarında farklılaşmalar gözlemlenmektedir.

### 2.2.1. Utangaçlık ve İlişkili Kavramlar

Crozier (2001), bireyler tarafından ifade edilmiş olan utangaçlıkla ilgili ya da ilişkili pek çok konu ve kavramın psikoloji literatüründe irdelendiğini belirterek, utangaçlığın, suskunluk, sosyal beceri eksikliği ya da sosyal fobi gibi farklı terimlerle de adlandırıldığını vurgulamaktadır. Benzer şekilde Türkiye'de yapılan çalışmalarda da sosyal kaygı, kaçınma/çekinme, içedönüklük, izleyici kaygısı gibi terimlerin utangaçlıkla ilgili kavramlar olarak belirtildiği ve kullanıldığı görülmektedir (Demirbaş, 2009; Durmuş, 2006; Hasdemir, 2005). Dolayısıyla bu bölümde sosyal kaygı, sosyal fobi, içedönüklük ve utanma kavramları ile bu kavramların utangaçlıkla olan benzerlik ve farklılıkları kısaca açıklanmaktadır.

#### 2.2.1.1. Utangaçlık ve Sosyal Kaygı

Sosyal kaygı, "başkaları tarafından gözlenme, eleştirilme ya da yargılanma durumunun söz konusu olduğu durumlarda yaşanan huzursuzluk ya da tedirginlik" şeklinde tanımlanmaktadır (Antony, 2004; s.6). Bu gibi sosyal durumlarda birey, utanç verici ya da akılsızca görünecek bir şey yapmaktan, diğer bireylerde kötü bir izlenim bırakmaktan ya da diğerleri tarafından olumsuz biçimde eleştirilmekten korkmaktadır (Antony ve Swinson, 2000).

Sosyal kaygının en fazla yaşanmasına neden olan olayların, karşı cinsten ya da otorite durumunda olan yabancılarla etkileşim kurulan, girişkenlik gerektiren durumlarla yüz yüze kalman ve doğrudan bir değerlendirmenin söz konusu olduğu iş mülakatları gibi durumlar olduğu belirtilmektedir (Russell, Cutrona and Jones, 1986). Bu durumda sosyal kaygının, bireyin sosyal ve mesleki hayatında olumsuzluklara neden olacağı açıktır.

Sosyal kaygının bilişsel boyutuna dikkat çektikleri açıklamalarında Antony ve Swinson (2000), yüksek sosyal kaygıya sahip bireylerin karşılarındaki kişiler tarafından sevilmediklerim düşündüklerim, "herkesin beni sevmesi önemli, insanlar kötü ve güvenilmez, kaygı güçsüzlüğün belirtisidir ve bu nedenle kaygılı görünmemeliyim" gibi birtakım akılcı olmayan inançlara sahip olduklarım belirtmektedirler.

Diğer yandan, Leary (1983), utangaçlığın sosyal kaygı ile eşdeğer olmadığım; kaygı ve çekingen davranışın bir kombinasyonu olduğunu belirtmektedir. Antony ve Swinson (2000) ise, sosyal kaygının utangaçlık, içe dönüklük ve mükemmeliyetçilik gibi pek çok kişilik özelliği ile bağlantılı olduğunu belirtmektedirler.

Utangaçlık ve sosyal kaygı arasındaki farklılıklara ilişkin yapılan açıklamalarda genellikle olumsuz değerlendirilme korkusu, huzursuzluk, tedirginlik gibi içsel süreçlere vurgu yapıldığı görülmektedir. Bu açıklamaların yanında, utangaçlık ile sosyal kaygı arasındaki farkın, yaşanan duygunun yoğunluğuna bağlı olduğuna dikkat çeken çalışmalar da bulunmaktadır. Örneğin Stevens (1995/1997), utangaçlığın en basit sosyal kaygı türü olduğunu belirtmektedir.

Benzer şekilde Zimbardo (1977), utangaç bireylerle utangaç olmayan bireylerin sosyal kaygı karşısında verdikleri fizyolojik ve davranışsal tepkilerdeki farklılaşmalara dikkat çekmektedir. Zimbardo'ya göre, utangaç olmayan bireyler sosyal kaygılan nedeniyle yaşadıkları terleme, kızarma, kalp sıkışması ya da nefes darlığı gibi fiziksel belirtilerin ardından neler yapabileceklerine odaklanırken; utangaç bireyler tamamen sözü edilen bu fiziksel belirtilere odaklanmakta ve bu durum kaçınma davranışı sergilemelerine yol açabilmektedir. Antony de (2004), utangaçlığın ve sosyal kaygının en yaygın davranışsal belirtisinin kaçınma davranışı olduğunu belirtmektedir.

### 2.2.1.2. Utangaçlık ve Sosyal Fobi

Utangaçlık ile benzerlik gösteren bir diğer kavram da "Sosyal Fobi"dir. Sosyal fobi ve utangaçlık arasındaki en büyük farklılığın klinik değerlendirme düzeyinde ortaya çıktığı görülmekte ve DSM-V'te sosyal fobi klinik bir rahatsızlık olarak kabul edilmektedir. Crozier (2001)'e göre sosyal fobi, utangaçlıkla karşılaştırıldığında kaygının daha uç noktada yaşanması halidir. Trower, Gilbert ve Sherling (1990) de; sosyal kaygının, utangaçlık ve sosyal fobiyi kapsayan genel bir terim olduğunu ve bir önem derecesi sürekliliğinde düşünüldüğünde sosyal fobinin, sosyal kaygının en şiddetli yaşandığı uç boyuttaki hah olduğunu ifade etmektedirler. Leary ve Kowalski (1995) ise sosyal fobinin normal sosyal kaygının uç noktadaki hah olduğuna yönelik kanıtların yanında; bu iki durum arasında niceliksel değil, niteliksel farklılıkların bulunduğunu belirtmektedirler. Bu açıklama ile paralel sayılabilecek bir şekilde Chavira, Stein ve

Malcame (2002), utangaçlık seviyesi oldukça yüksek olan bazı kişilerin, sosyal fobi kriterlerini karşılamayabildiklerini, bazı klinik bozukluk gösteren kişilerin utangaçlık seviyelerinin ise orta düzeyde olduğunu belirtmektedirler.

Diğer yandan, araştırma sonuçlan dikkate alındığında, utangaçlık ve sosyal fobi arasında olumlu bir ilişkinin bulunduğu fakat bu iki özelliğin tek ve ortak bir yapının parçaları olmadıkları dile getirilmektedir. Yine, sosyal fobi ve utangaçlığın tanımlan arasındaki benzerliklerle birlikte, bu olgularda ortaya çıkan tamamen birbirine paralel, birbiri ile örtüşen ya da birbirinden farklı belirtiler olup olmadığının net olmadığı da belirtilmektedir (Rapee, 2010).

Buna rağmen, sosyal fobinin temel belirleyicilerinin (sosyal ortamlarda kaygılı olma ve rahatsızlık duyma gibi) ve bunlara bağlı davranışsal tepkilerin (sosyal olarak uygun olan davranışta engellenme, sosyal ortamlardan kaçınma ve çeşitli fiziksel belirtiler), utangaç olan bireylerde de görüldüğü belirtilmektedir. Rapee (2010) de, utangaçlığı ve sosyal fobiyi ortaya çıkaran nedensel faktörlerin çoğunun ortak olduğunu ancak sosyal fobiyi ortaya çıkarma riski taşıyan ek faktörlerin utangaçlıkla ilişkili olmayabileceğini belirtmektedir.

Bu bağlamda, sosyal fobi, sosyal kaygı ve utangaçlık arasındaki ilişkileri incelemek için yaptıkları araştırmada Carducci, Hutzel, Morrison ve Weyer (2001), sosyal fobi ile sosyal kaygı arasında yüksek düzeyde olumlu ilişki ($r=0.79$, $p<.01$) olduğunu bildirmişlerdir. Araştırmada ayrıca Sosyal Fobi Envanteri toplam puanlarının, 20 maddelik Cheek-Buss Utangaçlık Ölçeği'nin 18 maddesi ile; Cheek-Buss Utangaçlık Ölçeği'nin 17 maddesinin Liebowitz Sosyal Kaygı Ölçeği'nin korku/kaygı alt ölçeği ile, 13 maddesinin ise kaçınma alt ölçeği ile ilişkili olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Yapılan bu araştırma sonucunda, utangaçlığın davranışsal değil, bilişsel boyutlarının sosyal kaygı ve sosyal fobi ile ilişkili olduğu belirtilmiştir.

Bununla birlikte, Carducci ve Zimbardo (1995), sosyal fobinin toplumda görülme sıklığının %3 ile %8; utangaçlığın ise %20 ile %48 arasında olduğunu ifade etmektedirler. Başka bir araştırmada Chavira, Stein, ve Malcame (2002), yüksek utangaçlık seviyesindeki gruplarda yaklaşık %49, utangaç olmayan gruplarda ise %18 oranında sosyal fobi teşhisi elde etmişlerdir. Aynı araştırmada, utangaç olmayan

gruplardan, yüksek düzeyde utangaç olan gruplara doğru sosyal fobi tanısının arttığı sonucuna da ulaşılmıştır.

### 2.2.1.3. Utangaçlık ve İçedönüklük

Utangaçlıkla sık sık eş anlamlı gibi kullanılan bir diğer kavram da içedönüklüktür (introversión). Antony (2004), utangaçlığın içedönük olma eğilimiyle ilişkili olduğunu ve utangaç bireylerin, dışadönük bireylerle karşılaştırıldığında daha fazla kendine odaklanma ve çekingen olma eğiliminde olduklarını belirtmektedir. Crozier de (1979; aktaran: Koydemir, 2006), utangaçlığın içedönüklük niteliklerine sahip olduğunu; fakat bu iki kavramın farklı anlamlar ifade ettiklerim belirtmektedir.

Büyük Beşli şeklinde tanımlanan beş kişilik özelliğinden dışadönüklük özelliğine sahip bireylerin oldukça sosyal, enerjik, sıcakkanlı ve girişken kişiler oldukları belirtilmekte ve diğer boyutta bulunan içedönüklerin ise bu özelliklere sahip olmadıkları vurgulanmaktadır (Burger, 2006). Dışadönük bireyler enerjilerini diğer insanlardan almakta ve başkaları ile bir arada bulunmak dışadönükleri iyi hissettirmekteyken; içedönükler içsel düşünce dünyalarından enerji almakta ve yalnız kalmaktan hoşlanmaktadırlar (Mudore, 2002). Dışadönük bireylerin sahip oldukları bu özelliklerin sosyal ilişkiler kurmada ve bu ilişkileri sürdürmede önemli değişkenler olduğu düşünüldüğünde, bu özelliklere sahip olmayan içedönük bireylerin daha fazla yalnızlık yaşamalarının olası olduğu düşünülmektedir. Antony (2004), utangaç bireylerin yaşadıkları kaygıların aksine, içedönük bireylerin sosyalleşme sürecinde kaygı ya da korku yaşamadıklarım belirtmektedir. Başka bir deyişle, içedönük bireylerin sosyal ortamlarda bulunmamalarının nedeni utangaç bireylerde görüldüğü gibi kaçınma davranışı değil, yalnız kalmayı tercih ediyor olmalarıdır.

Asendorpf (1989), utangaçlık ve sosyalleşme arasında bir ayrım yapmaktadır. Bu ayrıma göre sosyalleşme, yüksek sosyal yaklaşma güdüsüne işaret ederken utangaçlık, yüksek sosyal kaçınma güdüsüne işaret etmektedir. Schmidt ve Fox (1995), bu kavramsallaştırmadan yola çıkarak utangaçlık ve sosyalleşme güdüsünün yüksek olduğu durumlarda yaşanan olgunun çelişkili (conflicted) utangaçlık; düşük olduğu durumda yaşananın ise içedönüklük olduğunu belirtmektedirler (Akt: Burger, 2006).

Benzer şekilde Henderson ve Zimbardo (1998), içedönük bireylerin utangaçlar gibi diğerleri tarafından eleştirilme kaygısı taşımadıklarım, sadece başkaları ile birlikte olmayı gerektiren sosyal etkinlikler yerine tek başına kalabilecekleri etkinlikleri tercih ettiklerini belirtmektedirler.

### 2.2.1.4. Utangaçlık ve Utanma

Utangaçlıkla ilişkili olan ve çoğu zaman birbirinin yerine kullanılan diğer bir kavram da utanmadır. Crozier (1990), günlük konuşma dilimizde utangaçlık ve utanma kavramları arasında bir ayrım yapmadığımızı ve birini utangaç olarak tanımladığımızda, onun kolaylıkla utanan bir kişi olduğunu ifade etmek istediğimizi belirtmektedir.

Utanma, "utangaç olan ya da olmayan tüm bireylerin, ilginin çeşitli nedenlerle aniden kendilerine yönelmesi sonucunda yaşadıkları kısa süreli ve şiddetli benlik saygısı yitimi sebebiyle hissettikleri duygu" şeklinde tanımlanmaktadır (Zimbardo, 1977; s. 28). Bu tanımda da görüldüğü üzere utanma duygusu, utangaçlığın aksine, kısa süreliğine yaşanmakta ve bireyin benlik saygısı yitimi sadece birey olayın etkisinden kurtulana kadar sürmektedir. Bu durumda, bütün bireylerin utangaç olmaları ya da düşük benlik saygısına sahip olmaları fark etmeksizin, sosyal ortamlarda uygun olmayan bir davranış sergilediklerinde utanma duygusunu yaşadıkları görülmektedir.

Utanma duygusunun, yaşamın ilk dokuz ayında gözlemlenebilen temel duygularımızın aksine, 18-24 aydan önce gelişmediği belirtilmektedir (Motan, 2007). Miller de (1996; aktaran: Colonnesi, Engelhard ve Bögels, 2010), utanma yaşantısının deneyimlenebilmesi için bireylerin diğerlerinin kendileri hakkındaki düşüncelerinin farkında olmaları gerektiğim belirtmektedir. Bu ifadeden, utanma duygusunun bireyin kendi benliği ile diğerleri arasında ayrım yapmaya başladığı dönemde gelişmeye başladığı anlaşılmaktadır. Bu dönemde birey, diğerlerinin kendisi hakkındaki düşüncelerine önem vermeye başlamaktadır.

Zimbardo (1977), utanma duygusunun yoğunluğuna göre, benlik saygısının yemden kazanılması için harcanan çabanın da arttığım ve bunun için bireylerin konuyu değiştirme, davranışına mazeretler bulma, sahip olduğu iyi özelliklerim sergileme, başarısız olduğu konuyu eleştirme, başarısızlığım inkar etme ya da diğerlerinin şüphelerim dolaylı yollardan gidermeye çalışma gibi çeşitli taktikler kullandığım

belirtmektedir. Zimbardo, utangaç bireylerin bu taktikleri kullanmak yerine utanma duygusunun yaşanma olasılığı bulunan ortamlardan kaçındıklarım, böylece kendilerini diğer insanlardan izole ettiklerim ve hatta kendi eksikliklerine odaklandıklarım belirtmektedir. Başka bir deyişle utangaç bireyler, utanma yaşantılarının etkilerinden kurtulma konusunda daha fazla zorlanmakta ve hatta bu durama maraz kalmamak için kaçınma davranışı sergilemektedirler.

### 2.2.2. Utangaçlığın Nedenleri

İlgili literatür incelendiğinde, utangaçlığın nedenlerine ilişkin yapılan açıklamaların daha çok genetik geçiş, aile yapısı ve öğrenme yaşantıları üzerinde temellendiği ve bu açıklamaların utangaçlığa ilişkin kuramsal yaklaşımların da temelim oluşturduğu görülmektedir. Türkçapar (1999), tek yumurta ikizlerindeki utangaçlığın, çift yumurta ikizlerine göre daha yüksek korelasyon gösterdiğim belirten araştırma bulgularına rastlandığım belirtmektedir. Colorado Evlat Edinme Çalışmasında ise, üvey anne babaların utangaçlık düzeyleri ile evlat edinilen çocukların utangaçlık düzeyleri arasında orta düzeyde; 24 aylıkken evlatlık verilen çocuklarla biyolojik anne babalarının utangaçlık düzeyleri arasında ise zayıf düzeyde bir ilişki saptanmışta (Fyer, 1993; aktaran: Türkçapar, 1999). Türkçapar'a göre bu bulgu, utangaçlığın hem çevresel, hem de belli ölçüde kalıtımsal etkenler tarafından belirlendiğinin göstergesidir. Bunun yanında, gelişimsel kuramlar da utangaçlığın mizaç ve çevresel etkilerin etkileşimine bağlı olduğunu belirtmektedirler (Henderson ve Zimbardo, 2001).

Literatürde utangaçlığın genetik aktanım görüşü ile çelişen bazı araştırma bulguları da bulunmaktadır. Plominve arkadaşları (1983; 1985; 1986; aktaran: Türkçapar, 1999) yaptıkları araştırmalarda evlatlık verme işleminin gerçekleşmesinden bir yıl soma, bebeğin biyolojik annesinin sosyalleşme düzeyi ile evlat edinen ailenin bebeğin utangaçlığına ilişkin yaptıkları değerlendirmeler arasında olumsuz bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmışta. Aynı araştırmada, çocuğunun bakımım da sağlayan biyolojik annelerin utangaçlık düzeyleri ile çocukların utangaçlıkları arasında, çocuğunun bakımım sağlamayan biyolojik annelerle olduğundan daha güçlü bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuçların, utangaçlığın kalıtımsal geçiştiğinden çok çevresel etkenlerin önemine vurgu yaptığı görülmektedir.

Utangaçlığın gelişiminde etkili olan çevresel etmenler incelendiğinde, öğretmenler ya da akranlar tarafından alay edilme, utandırılma, duygusal, fiziksel istismara ya da ihmale maruz kalma, kardeşlerin ya da akranların zorbaca davranışlara maruz kalmalarına tanık olma (Henderson ve Zimbardo, 2001), anne baba ve çocuk arasındaki bağın zayıf olması, yetersiz sosyal becerilere sahip olma, çocuğun anne babası, kardeşleri ve başkaları tarafından acımasızca ve sıklıkla eleştirilmesi, ebeveynlerin utangaçlık davranışları, istenmeyen çocuk olma ve doğumda ebeveynden ayrılma (Crawford ve Taylor, 1999/2001) gibi çok çeşitli etmenlerin varlığıyla karşılaşılmaktadır.

Zolten ve Long (1997), çocuklarda görülen utangaçlığın yetişkinler kadar yaşam deneyimine sahip olmama, sosyal ortamlarda nasıl yer almaları gerektiğini bilmeme ve yeni ortamlara uyum sürecinde yaşanan zorluklar gibi çeşitli nedenlerle ortaya çıktığım ve bu durumlarda çocukların baş etme yöntemi olarak genellikle geri çekilme davranışı sergilediklerim belirtmektedirler. Bunların yanı sıra, ailelerin çocuklarına yönelik tutarsız davranışlar sergilemeleri, ilgisiz ya da aşın koruyucu olmaları da utangaçlığa neden olan etmenler arasında gösterilmektedir (Zolten ve Long, 1997). Özetle, utangaçlığın nedenlerine ilişkin yapılan araştırmalarda, genetik geçiş ya da aile kaynaklı nedenlerle gelişen utangaçlık davranışının gelişim sürecinde öğrenme yaşantıları ile pekiştiğine vurgu yapıldığı görülmektedir.

### 2.2.3. Utangaç Bireylerin Özellikleri

İlgili literatür incelendiğinde, utangaçlığın kişilerarası ilişkiler, öğrenme yaşantıları, gelişim süreçleri, iletişim ve benzeri günlük yaşantılarda neden olduğu aksaklıklar üzerinde durulduğu ve genellikle olumsuz bir özellik olarak değerlendirildiği görülmektedir. Bu bölümde, utangaç bireylerin özellikleri açıklanmakta ve olumsuz özelliklerinin yanında olumlu sayılabilecek özelliklerinin de bulunduğuna dikkat çekilmektedir.

Henderson ve Zimbardo (1998), utangaçlığın belirtilerim fizyolojik, duygusal, bilişsel ve davranışsal olmak üzere 4 gruba ayırarak açıklamaktadırlar. Tablo l'de sunulan bu gruplamaya yönelik detaylar incelendiğinde, utangaçlığın diğer bireyler tarafından fark edilmesine neden olacak boyutun davranışsal boyut olduğu ve bu boyuttaki belirtilerin

ortaya çıkmasında ise fizyolojik, bilişsel ve duygusal boyutların etkileşim içinde oldukları görülmektedir.

Literatürde utangaç bireylerin en belirgin özellikleri konuşmaya karşı isteksiz olma, göz teması kurmaktan kaçınma, iletişim esnasında konuşma başlatma için daha az girişimde bulunma, daha az yüz ifadesi sergileme, sosyal ortamlardan kaçınma, aşın sıkılganlık, kendisiyle aşın biçimde meşgul olma ve başkalarının kendileri hakkındaki olumsuz yargılarına ya da kendilerini sevip sevmediklerine ilişkin aşırıya varan kaygılara sahip olma ve diğerlerinin kendi düşüncelerini önemsemediklerini düşünme şeklinde sıralanmaktadır (Gard, 2000).

Buna ek olarak, utangaç bireyler, sosyal ortamlarda diğerleri üzerinde bırakacakları izlenimi yönetmek için planlar yapmakla meşgul olmaktan sosyal ortamlara aktif bir şekilde katılamayan (Carducci ve Zimbardo, 1995); sosyal ortamlara karışamadıklarından az arkadaşları bulunan (Gard, 2000); kendilerine tıbbi ve psikolojik destek sağlayan kişilere kendilerini açmada başarısız, sosyal destek çevresinden yoksun, akıcı konuşma ve liderlik özelliklerine sahip olmayan (Henderson ve Zimbardo, 1998) kişiler olarak nitelendirilmektedirler.

Sonuç olarak, utangaçlık davranışı süregelen bir probleme dönüşen bireyler, sosyal durumların avantajlarından yararlanamamakta, daha az flört etmekte, kendilerini sözel ve sözel olmayan yollarla daha az ifade etmekte ve diğer insanlara daha az ilgi göstermektedirler (Henderson ve Zimbardo, 1998).

Diğer yandan, literatürde, utangaçlığın olumsuz özelliklerinin yanında olumlu sayılabilecek bazı özelliklerinin de bulunduğu belirtilmektedir. Zimbardo (1977), utangaç bireylerin diğerleriyle ilişki kurmada daha seçici olmalarının utangaçlığın olumlu yanlarından biri sayılabileceğini belirtmektedir. Bu açıklamaya göre utangaçlık çekilmeye, gözlemlemeye, somasında dikkatli ve tasarlayarak davranmaya imkan sağlamakta ve utangaç bireyler kişilerarası anlaşmazlıklardan kolayca kaçınabilmektedirler. Bir başka deyişle, çatışmaların yönetiminde bireylerden, ortaya çıkan anlaşmazlıkların uygun bir şekilde üstesinden gelebilmeleri beklenirken; utangaç bireylerin bunun yerine anlaşmazlıklardan kaçındıkları belirtilmektedir. Aslında bu yolla utangaç bireylerin, kendilerini savunucu bir tutum takınarak haklarım korumak yerine, anlaşmazlık yaşamamak için istemedikleri şeylere onay vermek zorunda

kaldıkları ifade edilmektedir. Utangaç bireylerin karşılaştıkları anlaşmazlıklardan kaçınma amacıyla kullandıkları bu başa çıkma tarzının, olumlu bir özellik olarak görülmesinin tartışmaya açık olduğu değerlendirilmektedir.

Utangaçlığın başka bir olumlu yönüne dikkat çeken Jones, Cheek ve Briggs (1986), her çocuğun dikkatin odağında olmayı istemeyeceğim, bu nedenle de utangaçlığın tamamen kötü ve istenmeyen bir durum olduğunu söylemenin doğru olmadığım, utangaçlığın alçakgönüllülük ve tersine davranış sergileme gibi bazı özellikleri dolayısıyla olumlu görülebileceğim belirtmektedirler. Utangaç bireylerin olumlu sayılabilecek bir diğer özellikleri de sosyal becerilerim artırarak, kişilerarası ilişkilerim geliştirme olanaklarından yararlanmak istemeleridir (Durmuş, 2007). Bu durum, bazı utangaç bireylerin sergiledikleri davranışlardan rahatsız olduklarım ve bu durumu değiştirebilmek için çaba harcamaya hazır olduklarım göstermektedir.

Diğer yandan Carducci (2000), utangaç bireylerin eninde sonunda diğer bireyler gibi flört edeceklerim, evleneceklerim ve çocuklarının olacağım; bu süreçte olumsuz olanın sadece bunları yapabilmek için daha fazla zamana gereksinim duymaları olduğunu belirtmektedir. Buna ek olarak Carducci, utangaç bireylerin alışkın olmadıkları stresli yaşam olayları ve sosyal ortamlarla baş etmek için de daha fazla zamana gereksinim duyduklarım belirtmektedir.

### 2.2.4. Utangaçlığın Günlük Yaşama Etkileri

Utangaçlığın günlük sosyal yaşamda çeşitli olumsuz etkilerine rastlanılmaktadır. Bu konuda Zolten ve Long (1997), utangaçlığın arkadaşlıklar kurmada ve bu arkadaşlıkları sürdürmede, kişinin kendini savunmasında, etkili iletişimde ve duygulan ifade etmede sıkıntılara neden olduğunu belirtmektedirler. Carducci, Ragains, Kee, Johnson ve Duncan (1998) tarafından yapılan araştırmada, 14-70 yaş arasındaki katılımcılara utangaçlıklarının günlük yaşamlarında ne tür problemler yarattığı sorulmuş ve yapılan analizler sonucunda cevapların beş genel kategoride toplandığı gözlenmiştir. Bu kategoriler: kişilerarası (yeni bireylerle tanışma, flört etme, uzun dönemli ilişkiler kurma ve evlilik gibi), mesleki (güvensizlik, birlikte çalışılan kişilerle ve yöneticilerle etkileşimde yaşanan problemler gibi), içsel (kaygı ve duygusal rahatsızlık yaşanması ve

psikosomatik belirtiler gibi), eğitimsel (sınıfta konuşamama gibi) ve diğer problemler (sahne korkusu vb.) şeklinde sıralanmaktadır.

Utangaçlığın sosyal durumların yanı sıra gelişimsel, eğitimsel ve mesleki alanlarda da olumsuz etkilerinin olduğu görülmektedir. Utangaçlığı eğitimsel ve mesleki açıdan değerlendiren Bruch (2001), etkili sosyal etkileşimlerin eğitimsel alanda öğrenme süreçlerim kolaylaştırdığım, bireyin sınıf içi öğrenme etkinliklerim başarmasına olanak sağladığım, ders çalışma ve sınava hazırlanma becerilerinde daha etkin olabilmeyi öğrenmek için fırsatlar sunduğunu belirtmektedir. Buna ek olarak Bruch, etkili sosyal etkileşimlerin kariyer alanında da mesleki bilgilerin toplanabilmesi, ilgilerin keşfedilmesi, iş görüşmelerine katılabilme, süpervizör ve meslektaşlarla iletişim kurabilme açısından gerekli olduğuna vurgu yapmaktadır. Benzer şekilde Kerr (2000), çocukluk utangaçlığının yetişkin yaşamında eş ve kariyer seçimi ya da zamanlaması gibi önemli yaşam geçişlerini olumsuz şekilde etkilediğini belirtmektedir.

Utangaçlığın öğrenme yaşantılarındaki etkisini inceleyen diğer bir çalışmada Henderson ve Zimbardo (2001), utangaç bireylerin öğrenmede yaşanan küçük aksilikleri, öğrenmenin doğal bir parçası olarak görmek yerine, temel yetersizliklerinin kanıtı olarak gördüklerini ve bununla birlikte başarılarım dışsal, geçici ve özgün faktörlere yüklerken, başarısızlıklarım ise içsel, durağan ve genel faktörlere yüklediklerini belirtmektedirler. Yükleme stillerindeki bu farklılığın, utangaç bireylerin sahip oldukları düşük benlik saygısından ve akılcı olmayan inançlarından kaynaklandığı söylenebilir.

### 2.2.5. Utangaçlıkla İlgili Kuramsal Yaklaşımlar

Henderson ve Zimbardo (1998), utangaçlığın fizyolojik, bilişsel, duygusal ve davranışsal belirtilerinin olduğunu belirtmektedirler. Zimbardo (1977) da, utangaçlığın ortak bir tanımının yapılamadığı gibi nedenine ilişkin tek bir yanıtın da olmadığım belirtmektedir. Dolayısıyla, bu farklı boyutlardaki belirtiler ve yapılan tanımlar nedeniyle, utangaçlığın nedenlerinin açıklanmasına yönelik kuramsal yaklaşımların da çeşitlendiği görülmektedir.

Tarihsel olarak, Zimbardo'nun (1977) utangaçlıkla ilgili öncü olarak betimlenen çalışmasına kadar olan süreçte utangaçlığın daha çok gelişim psikologları tarafından ve çoğunlukla çocuklarla çalışıldığı görülmektedir. Zimbardo'nun çalışmasından soma ise

utangaçlık, kişilik kuramcıları ve sosyal psikologlar tarafından daha çok üniversite öğrencileriyle çalışılmaya başlanmıştır. Yapılan bu çalışmalarda araştırmacılar, utangaç üniversite öğrencilerinin öznel deneyimleri, utangaçlık ile benlik süreçleri arasındaki bağlantılar, utangaçlığı ortaya çıkaran uyarıcılar ve utangaçlığın sonuçlan ile ilgilenmişlerdir (Henderson ve Zimbardo, 1998).

Bununla birlikte Crozier (2001), utangaçlık çalışmalarına olan ilginin artışının psikolojide oluşan yaklaşım değişimine bağlı olduğunu ifade etmektedir. Bu değişimin ilkini, kuramcıların davranışçı açıklamalardan uzaklaşarak daha çok bilişsel yöntemlere odaklanmalarına bağlayan Crozier, bu süreçte beceri eksikliği olarak nitelendirilen sosyal zorluklara yapılan vurgudan uzaklaşılarak, bireyin benlik kavramına, kendisi hakkındaki öznel düşüncelerine ve kendini değerlendirmesine odaklanıldığını vurgulamaktadır. Bu değişimin bir diğer nedenim ise Crozier, davranışçılığın çevresel açıklamalarından uzaklaşarak biyolojik ve evrimsel tanımlamalara yönelen ilgi değişimine bağlamaktadır. Kişilik kavramına olan ilgi de bu sürece özgü olarak artmaktadır.

Yukarıdaki temel açıklamalar ışığında, ilgili literatürde utangaçlığın doğasım betimlemeye yönelik temel yaklaşımlar olarak nitelendirilen bazı kuramlar ön plana çıkmaktadır. Bu kuramsal yaklaşımlar sırasıyla Benlik Sunumu Yaklaşımı, Kişilik-Özellik Yaklaşımı, Sosyal Beceri Eksikliği Yaklaşımı, Davranışsal Yaklaşım ve Bilişsel Yaklaşım başlıkları altında kısaca aşağıda açıklanmaktadır.

#### 2.2.5.1. Benlik Sunumu Yaklaşımı (Self-Presentational Approach)

Leary ve Kowalski (1995), sosyal etkileşimlerin günlük yaşamda önemli bir yer tuttuğunu ve bu etkileşimlerde bireylerin genellikle başkaları üzerinde iyi bir izlenim yaratmak için çaba harcadıklarım belirtmektedirler.

Bu bakış açısıyla Schlenker ve Leary (1982), "Benlik Sunumu Yaklaşımı" adım verdikleri kuramsal yaklaşımda, bireylerin genellikle kendilerini yetkin, çekici ve dürüst tanımlamaları altında sosyal açıdan istendik özelliklere sahip olarak göstermeyi arzuladıklarım belirtmektedirler. Bu amacın gerçekleşmesinde ise bireyin kişilik özellikleri ile durumsal faktörlerin etkisine dikkat çekilmektedir.

Dolayısıyla, başkaları tarafından değerlendirilme durumunun söz konusu olduğu gerçek ya da hayali ortamlarda bireylerin sosyal kaygı düzeyleri artmaktadır. Diğer bir deyişle, diğerleri tarafından nasıl algılandıklarına ya da başkaları tarafından olumlu değerlendirilmeye atfettikleri önem ve diğerleri üzerinde bırakmak istedikleri izlenime yönelik motive olma seviyeleri, bireylerin bu süreçte yaşadıkları kaygı düzeyim önemli ölçüde belirlemektedir (Schlenker ve Leary, 1982).

Buna ek olarak, Kendilik Sunum Yaklaşımı'nda sosyal kaygı, kendilik sunumu hedeflerini başarma olasılığının olmaması düşüncesi ile ilişkilendirilmektedir (Schlenker ve Leary, 1982). Kısaca, sosyal kaygı düzeyi yüksek olan bireyler, düşük olanlara göre başkaları üzerinde bıraktıkları izlenimlere daha fazla odaklanmakla birlikte, diğerlerinin kendileri hakkında oluşturduğu izlenimlerin genelde olumsuz olduğu inancına sahip olmaktadırlar (Leary, Kowalski ve Campbell, 1988).

Benzer şekilde utangaç bireyler, daha az sosyal kaygı taşıyan bireylerle kıyaslandığında, olumsuz geribildirimleri ve benlik sunumlarım olumlulardan daha fazla anımsamaktadırlar. Utangaç bireyler, ayrıca, sosyal etkileşimlerindeki hoşnutsuzluk olasılığım gözlerinde büyütmektedirler ve diğerlerinin olası olumsuz tepkilerine karşı da oldukça duyarlıdırlar (Henderson ve Zimbardo, 1998).

Goffman (1959; aktaran: Gosnell, Britt and Mckibben, 2011), her bireyin bu dünyada kendi sahne performansım sergilediği bir aktör olduğunu belirtmektedir. Goffman, bu performansın sergilenmesinde perde arkasını (back-stage), bireyin savunmasını düşürebileceği, eksikliklerine maruz kalabileceği ve kendisini diğerlerine nasıl sergileyeceğim araştırabileceği bir yer olarak tanımlamaktadır. Perde önünü (front-stage) ise, bireyin tanımadığı kişilere yansıtmayı arzu ettiği tarafım oynaması gereken yer olarak tanımlamaktadır. Bu bilgiden de anlaşıldığı üzere bireyin gerçek benliği ile diğer bireylerle etkileşimlerinde oluşturdukları benlik arasında farklılıklar görülebilmektedir. Gosnell ve diğerleri (2011) yaptıkları çalışmada, bireylerin daha yakından tanıdıkları kişilerle birlikte iken kendileri ile ilgili izlenim bırakmaya daha az motive olduklarım, daha az tanınan kişilerle birlikte iken ise tanınmış olma ve yakınlık sınırına erişene kadar benlik sunumuna daha fazla motive oldukları sonucuna ulaşmışlardır. Başka bir deyişle, bireyler benlik sunumlarım başarılı bir şekilde oluşturduklarım düşünene kadar yoğun çaba harcamaktadırlar.

Bu kapsamda, üniversite öğrencileri ile yaptıkları bir çalışmada Leary ve diğerleri (1988), bireylerin kendilik sunum yetkinlikleri ile diğerlerinin olumsuz değerlendirme eğiliminde olduklarına dair inançlarım incelemişlerdir. Bu amaçla öğrencilerden, diğerlerinin kendilerini kısa bir süre bakıştıktan sonra, beş dakikalık bir iletişimden sonra ve uzun süren bir etkileşimden sonra nasıl değerlendireceklerim düşünmeleri istenmiştir. Araştırma sonucunda, sosyal kaygısı yüksek olan bireylerin düşük olanlara göre her üç durumda da diğerlerinin kendilerini daha olumsuz değerlendirdiklerim ifade ettikleri belirlenmiştir.

Diğer bir çalışmada Leary ve diğerleri (1994), kendilik sunumu motivasyonu kapsamında cinsiyet farklılıklarım incelemişlerdir. Araştırma bulguları, bireylerin kendilik sunumu motivasyonlarının, kendileriyle benzer özelliklere sahip olunan aynı cinsiyetten kişilerle birlikteyken daha az tanıdıkları karşı cinsiyetten birileri ile birlikte olmaya göre daha düşük olduğunu ortaya koymuştur. Schlenker de (1980; aktaran: Leary and Kowalski, 1990), kendilik sunumu motivasyonunun birtakım bireysel ve sosyal özelliklerine dikkat çekmektedir. Yani, diğer bütün durumlar eşit olduğunda bireylerin benlik sunumu motivasyonlarının daha güçlü, daha yüksek statülü, daha çekici ve daha sempatik bireyler için, böyle olmayanlara kıyasla daha yüksek olduğunu vurgulamaktadır.

Diğer yandan, Leary ve Kowalski (1995), bireyin benlik sunumu hedeflerinin bazı durumlarda herkes tarafından onaylanan ve sosyal bakımdan istendik davranışlarla aynı olmayabileceğim belirtmektedir. Örneğin birey, bazı durumlarda diğerlerine gözdağı verme amacıyla göz korkutucu ya da şiddete meyilli olarak görünmek isteyebilecektir. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda, bireyin benlik sunumu hedefinin her zaman olumlu niteliklere sahip olmayabileceği belirtilmektedir. Crozier (2001) de, bireyin yaratmayı arzu ettiği izlenimin her zaman benlik sunumu hedefleriyle bağlantılı olduğunu; ancak iyi bir etki bırakmakla eş anlamlı olmadığım ifade etmektedir.

Leary ve Kowalski (1995), ayrıca, bireyin benlik sunumu motivasyonunun olmadığı ve arzu edilen izlenimi oluşturma olasılığının da yüksek olduğu durumlarda sosyal kaygının oluşmayacağım; motivasyonun var olduğu fakat arzu edilen izlenimi oluşturma olasılığının düşük olarak algılandığı durumlarda ise sosyal kaygının artacağım belirtmektedirler. Bu bilgiler ışığında, yaşanan yüksek sosyal kaygının,

benlik sunumu motivasyonunun oldukça yüksek ama arzu edilen izlenimi oluşturmaya yönelik inancın en düşük olduğu durumlarda ortaya çıktığı söylenebilir.

### 2.2.5.2. Kişilik-Özellik Yaklaşımı (Personality-Trait Approach)

Utangaçlığa ilişkin yapılan açıklamalardan bir diğeri de Kişilik-Özellik Yaklaşımıdır. Bu yaklaşımda, genetik geçişe ve bireyin sahip olduğu kişilik özelliklerine vurgu yapıldığı görülmektedir. Kişilik özellikleri, duygusal durumların tersine kişinin çevresel uyarıcılara daha tutarlı tepkiler vermesini sağlayan kalıcı özellikler olarak tanımlanmaktadır (Spielberger, 1972; aktaran: Koy demir, 2006).

Kişiliğin açıklanmasına önemli katkıları olmuş Ayırıcı Özellik Yaklaşımı'na göre bireyin sahip olabileceği tüm kişilik özelliklerinin, bir süreklilik çizgisinde sıralanabileceği ve bireylerin belli kişilik özelliklerine sahip olma derecelerine göre bu çizgideki özelliklerle sınıflandırılabileceği belirtilmektedir. Bu yaklaşımın savunucuları, kişilik özelliklerinin zaman içinde değişmez olduğunu ve farklı durumlarda kararlılık gösterdiğini kabul etmektedirler (Burger, 2006). Adı geçen yaklaşımın savunucularından biri olan Cattell (2001), belirlenmiş çok sayıda kişilik özelliklerinin birbiriyle ilişkili ve birbirinden bağımsız olanlarının gruplanarak kişiliğin temel yapısının belirlenebileceğini belirtmektedir.

Aynı zamanda Cattell (1973; aktaran: Zimbardo, 1977), kişilik özelliklerinin değerlendirilmesinde H faktörü adım verdiği ve H+ ve H" şeklinde nitelenen iki özellikten oluşan bir terimden yararlanmıştır. H+ şeklinde nitelenen özelliğe sahip olan bireyler yaşamın karşılarına çıkardığı zorluklarla baş edebilmede dirençli, vurdumduymaz ve cesur kişilerdir. H" şeklinde nitelenen bireyler ise, tehditlere karşı aşın duyarlı ve utangaçtırlar. Utangaç bireyler, H+ tipiyle tanımlanan cesur bireylere göre daha hassas ve daha kolay uyarılabilen bir sinir sistemine sahiptirler. Buna göre Cattell, açıklamalarında utangaçlığın büyük oranda kalıtımsal olduğunu ve bireyin yaşamındaki olaylarla değişmeyeceğim dile getirmektedir.

### 2.2.5.3. Sosyal Beceri Eksikliği Yaklaşımı (Social Skills Deficit Approach)

Utangaçlığın sosyal etkileşim üzerindeki etkilerim açıklamaya odaklanan Sosyal Beceri Eksikliği Yaklaşımı'nda, bireyin sosyal etkileşimler için gerekli olan davranışları hiç

öğrenmemiş veya yanlış öğrenmiş olduğu kabul edilmekte ve bireyin yaşadığı kaygının bu uygun ya da yeterli olmayan davranış repertuarından kaynaklandığı kabul edilmektedir. Bu yaklaşıma göre birey, yetersiz davranış repertuarı nedeniyle sosyal etkileşimin taleplerim uygun bir şekilde yerine getirememekte ve yaşadığı olumsuz deneyimler nedeniyle de kaygı yaşamaktadır (Curran, 1977; aktaran: Bruch, 2001).

Bir başka açıdan Pilkonis (1977), bireyin utangaçlığının kendisi için ne kadar problem yarattığına karar vermesinde, davranışsal eksikliklere daha fazla ağırlık verildiğini belirtmektedir. Yaptığı çalışmada Pilkonis, sosyal ve kişisel utangaçların kendi utangaçlıklarının kapsamım benzer olarak değerlendirseler de; sosyal utangaçların, utangaçlıklarının kendilerine daha fazla problem yarattığım ve sosyal kaygılarıyla baş etmede daha fazla zorluk yaşadıklarım belirtmektedir. Başka bir deyişle, utangaçlık temelde sosyal etkileşimler üzerindeki olumsuz etkileri nedeniyle birey için problemli hale gelmektedir.

Diğer bir çalışmada Clark ve Arkowitz (1975), aynı sosyal becerilere sahip yüksek sosyal kaygılı bireylerin sahip oldukları sosyal becerileri küçümsediklerini, düşük sosyal kaygılı bireylerin ise yeteneklerim abarttıklarını ve bu nedenle sosyal kaygının, beceri eksikliğinden değil, olumsuz kendim değerlendirmeden kaynaklanabileceğim belirtmektedirler. Leary ve Kowalski (1995) de, sosyal beceri eksikliğinin sosyal kaygının yaşanmasında öncü olduğunu belirtmektedirler. Bu açıklamalarda, aynı sosyal beceri düzeyine sahip iki bireyden yüksek sosyal kaygıya sahip olanın, olumsuz kendim değerlendirme nedeniyle bu becerilerin kullanılmasında problem yaşadığına vurgu yapıldığı görülmektedir. Başka bir ifadeyle, bireyin yeterli sosyal becerilere sahip olması, bu becerileri uygun bir şekilde kullanabileceği anlamına gelmemektedir.

Hill (1989), aralarında üniversite öğrencilerinin de bulunduğu 80 yetişkinle yaptığı araştırmada, utangaç olan ve olmayan katılımcıların uygun sosyal davranışların neler olduğu hakkındaki bilgilerinin oldukça benzer olmasına rağmen; utangaç olanların bu davranışları etkili bir biçimde kullanabilme becerisine sahip olmadıklarına inandıkları bulgusuna ulaşmıştır. Henderson ve Zimbardo da (1998) utangaç bireylerin kendi yeteneklerim küçümsediklerini ve sosyal durumlar hakkında genellikle karamsar olduklarım, sosyal ortamlarda beklenen tepkileri gereğine uygun ve etkili bir şekilde verebilme becerilerinin olduğuna inanmalarına rağmen çoğunlukla bu tepkileri vermede başarısız olduklarım belirtmektedirler.

Benzer şekilde Prisbell (1991; aktaran: Bruch, 2001), utangaç bireylerin iletişim becerileri ile ilgili yaptığı çalışmada, bu kişilerin kendilerini utangaç olmayan bireylere göre daha az becerikli algıladıkları sonucuna ulaşmıştır. Yine, Henderson ve Zimbardo (1998) da, utangaç bireylerin %10 ila 20'sinin, ne söyleneceği ya da yapılacağı (içerik), nasıl yapılacağı (biçim) ve tepki vermenin en doğru zamanının ne zaman olduğu (zamanlama) gibi temel sosyal becerilerden yoksun olduklarını ifade etmektedirler.

Öte yandan Curran (1977; aktaran: Bruch, 2001), sosyal beceri eksikliği önermesinin bireylerin yaşadığı sosyal kaygının açıklanması için uygun ancak yetersiz olduğunu belirtmektedir. Yapılan araştırmalarda uygun müdahale yönteminin tepki becerileri kazanma yaklaşımı (the response acquisition approach) olduğunu dile getirmektedir. Bu yaklaşımda, bireyin gerekli sosyal beceri repertuarına sahip olduğu ve sadece bu becerileri nerede ve ne zaman kullanması gerektiği konusunda alıştırmalar yapması ve deneyim kazanması gerektiği kabul edilmekte ve bu amaçla, maruz bırakma tekniğinden yararlanılmaktadır.

### 2.2.5.4. Davranışsal Yaklaşım (Behavioral Approach)

Utangaçlığın açıklanmasında yararlanılan bir diğer yaklaşım olan Davranışçı Yaklaşım, davranışların esas olarak sonuçlarından etkilenmekte olduğu varsayımına dayanmaktadır. Buna göre, bir davranışın yol açtığı çevresel değişiklikler pekiştirici özellikler taşıdığında, bu davranışın yeniden ortaya çıkma olasılığı artmakta, çevresel değişikliklerin hiçbir pekiştirici özellik taşımadığı durumda ise söz konusu davranışın yeniden ortaya çıkma olasılığı azalmaktadır (Corey, 2005/2008).

Davranışçılar, utangaçlığın sosyal olaylara karşı gösterilen öğrenilmiş bir fobik tepki olduğunu ve bu öğrenmenin çeşitli süreçlerin ürünü olabileceğim belirtmektedirler. Bu süreçler, bazı durumlarda yaşanmış olumsuz deneyimler, doğru sosyal davranışı öğrenmemiş olma, yetersiz performans sergileme beklentisi ve buna bağlı olarak gelişen sürekli bir performans kaygısı yaşama ya da yetersizliği nedeniyle kendim küçümsemeyi öğrenme şeklinde örneklenmektedir (Zimbardo, 1977).

Sosyal davranışların öğrenilmesinde model almanın önemli bir rolü olduğu ve bu nedenle çocukların sosyal davranışlarında anne babalarının sergiledikleri davranışların etkili olduğu bilinmektedir. Leary ve Kowalski (1995), aile içinde kendim etkili bir

biçimde ifade etmeyi öğrenen çocukların, bu becerilerim ve kendilerine olan güvenlerim dış dünyaya da taşıyacaklarım belirtmektedirler. Yine, anne babaların, çocuklarının konuşma girişimlerini yeterince olumlu cevaplamamaları ve bu nedenle de çocukların etkili iletişim becerileri geliştirememeleri nedeniyle akran etkileşimlerinde çok fazla fırsata sahip olamamaları, çocuklarda görülen utangaçlığın nedeni olabilmektedir (Jere, 1996).

Davranışçı yaklaşıma göre, utangaçlık bireyin insanlar karşısında yanlış davranışlar sergilemeyi öğrenmiş olmasından kaynaklanıyor ise aynı şekilde doğru davranışları uygulaması için cesaretlendirildiğinde de ortadan kalkmalıdır (Zimbardo, 1977). Bu nedenle davranışçı yaklaşımda sistematik duyarsızlaştırma, yüzleştirme, atılganlık eğitimi gibi teknikler kullanılmaktadır (Corey, 2005/2008).

### 2.2.5.5. Bilişsel Yaklaşım (Cognitive Approach)

Utangaçlığa ilişkin kuramsal yaklaşımlardan bir diğeri ve sonuncusu da Bilişsel Yaklaşım'dır. Bu yaklaşımda genel olarak utangaç bireylerin sahip oldukları olumsuz inançlar üzerinde çalışılması gerektiği belirtilmektedir. Bilindiği üzere, bilişsel yaklaşımın bireylerin kendilerini kötü hissetmelerine neden olan inançlarının ve sayıltılarının daha fazla farkına varmalarını sağlama, sahip oldukları inançlarını olaylara ilişkin yalnızca tahmin ya da hipotez olarak görüp, kesin doğrular olmadığını kabul etmelerini cesaretlendirme ve gerçekçi olmayan düşünme biçimlerini gerçekçi ve bütün kanıtları ele alarak düşünme şeklinde değiştirmelerini sağlama gibi hedefleri bulunmaktadır (Antony, 2004).

Cheek ve Melchior (1990; aktaran Cheek ve Briggs, 1990), utangaç bireylerin bilişsel eğilimlerine ilişkin yapılan çeşitli araştırmaları inceledikleri çalışma sonucunda, utangaç bireylerin, kendi davranışlarının yetersiz olduğuna ve olumsuz değerlendirileceklerine inandıklarını, sosyal performanslarının nasıl olması gerektiği hakkında gerçekçi olmayan inançlara sahip olduklarını, etkileşim sırasında "burada nasıl kendim olabilirim" diye düşünmek yerine, "burada nasıl olmam istenir" düşüncesine odaklandıklarını, etkileşim sonrasında ise olumlu geribildirimleri inkar ederek, olumsuz geribildirimlere odaklandıklarını belirtmektedirler.

Bununla birlikte, sosyal kaygısı yüksek olan bireyler, kaygılarından kaynaklı titreme, terleme gibi fiziksel belirtilerinin diğer bireyler tarafından önemli bir problemin ya da ruhsal bir rahatsızlığın işareti olarak algılanacağı düşüncesindedirler (Antony and Swinson, 2000). Aynı zamanda, diğerlerinin kendilerini, hissettikleri kaygının düzeyi oranında kaygılı gördükleri inancındadırlar (Clark, 2001). Bu durumun, sosyal kaygılı bireylerin içinde bulundukları ortamı riskli olarak görmelerine neden olduğu söylenebilir. Wells (2000), böyle bir durumda sosyal kaygısı yüksek bireylerin kaygılarını gidermek, küçük düşme ve utanmayı önlemek amacıyla birtakım güvenli davranışlara sığındıklarını belirtmektedir. Bu davranışlara örnek olarak, sürekli gülümseme durumunu korama, göz kontağı kurmaktan kaçınma, ne söyleyeceğim önceden planlama, ilgili görünmeye çalışma ve kendim açmadan sakınma gibi davranışlar verilmektedir.

Clark ve Wells (1995) ise sosyal fobi ile ilişkili olan güvenli davranış arama eyleminin, her ne kadar davranış olarak isimlendirilse de, aslında içsel bilişsel süreçler olduğunu belirtmektedirler. Bu bakış açısıyla Clark ve Wells, sosyal fobik bireylerin geçmiş deneyimlerine dayanarak kendileri ve sosyal çevreleri hakkında birtakım sayıltılar geliştirdiklerim belirtmekte ve bu sayıltıları üç grupta betimlemektedirler. Bu sayıltılar, sosyal performansa dair oldukça yüksek standartlar (herkesin onayım almalıyım, hiçbir güçsüzlük işareti göstermemeliyim), sosyal değerlendirmeye ilişkin koşullu inançlar (eğer bir kişiyle anlaşmazlık yaşarsam aptal olduğumu düşünüp beni reddederler, birisi beni sevmez ya da onaylamaz ise bu benim hatamdır) ve kendisi hakkında olumsuz inançlar (sıkıcıyım, farklıyım, sevilmeyecek biriyim) şeklindedir. Dolayısıyla, utangaçlığın gerekli müdahaleler yapılmadığında sosyal fobiye neden olacağı düşünüldüğünde, bu gruplamanın utangaç bireyler için de geçerli olabileceği düşünülmektedir.

Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde, utangaçlığa ilişkin farklı yaklaşımlar bulunsa da, hem olası nedenlerinin belirlenmesinde, hem de utangaçlıkla baş etme sürecinde, yukarıda sözü edilen yaklaşımlardan birini temel almak yerine, yaklaşımların hepsinden yararlanmayı sağlayacak müdahalelerin bireylerin utangaçlığım azaltmada daha etkili sonuçlar verdiği de vurgulanmaktadır (Cheek ve Briggs, 1990).

## 2.3. Anne Baba Tutumlarının Utangaçlığa Etkisi

Bireyin ilk ve etkili olarak sosyal becerileri, deneyimleri edindiği ve davranış eğitimini aldığı birim ailedir. Bireylerin çocukluk çağından itibaren aile içinde anne babaları tarafından algılanışları ve değerlendirilmeleri oldukça büyük önem taşımaktadır. Anne baba tutumları çocuğun etrafındaki insanlarla olan ilişkilerini, hayata karşı tutumlarını, değer yargılarını ve davranışlarının temelini oluşturur. Aile içinde anne babanın çocuğuyla olan sözel ve davranışsal etkileşimi çocuğun kendini algılayışını etkiler. Ailenin sözlü ve davranışsal ifadeleri, çocuğun başkaları tarafından nasıl algılanacağı fikrinin de oluşumunu etkilemektedir (Yavuzer, 2011).

Aile, akranlar ve içinde yaşanılan kültürel çevre kişinin utangaçlığını beslemektedir. Bazı utangaç bireylerde, sadece çocukluk döneminde utangaçlık belirtilerine rastlanıp ilerleyen yıllarda bu belirtilere rastlanmazken bazıların da ise süreklilik gösterip tüm yaşamları boyunca devam etmektedir. Ancak çocukluk döneminde utangaçlığa rastlanmamasına rağmen yetişkinlik döneminde utangaçlık belirtileri gösteren kişiler de bulunmaktadır (Zimbardo, 1986).

Asendorpf (1990), utangaçlığın nedenlerini genetik olarak yatkınlık, anne baba ve çocuk arasındaki zayıf bağlar, yetersiz sosyal beceriler, çocuğun anne babası, kardeşleri ve başkaları tarafından acımasızca ve sıklıkla eleştirilmesi şeklinde sıralarken, Zolten ve Long (1997) da; utangaçlığın yaşam deneyimlerinin azlığı, genetik etkiler, ebeveynlerin tutarsız davranışları, eleştirilme, sosyal deneyimlerin yetersizliği, özsaygı azlığı ve kendisi hakkında olumsuz inançlara ve aşırı koruyucu anne babalara sahip olma ile ilişkili olabileceğini vurgulamaktadırlar.

Utangaçlık, özellikle çevre faktörü ile desteklendiği durumlarda bireylerin yaşantısını, kişilik gelişimini etkilemekte, sosyal ortamlardaki davranışlarını ve kişilerarası iletişimlerini engellemektedir. Anne babanın çocuğuna karşı tutumları, içinde bulunulan kültürün kişiye yüklediği roller ile genetik yatkınlık kişilerin utangaçlık düzeyini belirlemektedir. Bazı kültürlerde bazı davranışlar toplum tarafından onaylanmamakta ve birey açısından olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Dolayısıyla, kültürel özellikler de kişiler üzerinde aile yoluyla baskıya neden olarak utangaçlığın gelişimde önemli bir rol oynayabilmektedir (Zimbardo, 1986; Kozanoğlu, 2006).

1995 yılında gerçekleştirilen bir çalışmada, Türkiye genelinde kır - kent kesimini temsil edecek genişlikte incelemeler yapılmış ve toplam 4287 aileyi kapsayan araştırmanın ilk aşamasında, aile içi şiddetin yaygınlık ve sıklığı, ikinci aşamasında ise aile içi şiddetin varlığının saptandığı aileleri kapsayan vaka analizi çalışması yapılmıştır. Bu araştırmadan elde edilen sonuçlara göre; ülkemizde fiziksel şiddete ailelerin % 34' ünde rastlanmaktadır, sözlü şiddetin rastlandığı ailelerin oranı % 53' ü aşmaktadır ve çocuklara yönelik fiziksel şiddete rastlanma oranı ise en az % 46 olarak hesaplanmaktadır. Feinberg (1999), aile içi şiddete maruz kalan çocukların, bu duruma verdikleri tepkilerin birbirinden farklı olduğunu vurgulayarak çocuklarda aile içi şiddet sonrasında; utangaçlık, arkadaş ilişkilerinden uzaklaşma, aile ilişkilerinde zorlanma, düşük benlik saygısı, duygusal gelişim geriliği, depresyon, korku, endişe, öfke ve suçluluk gibi birtakım psikolojik sorunlar ortaya çıkabildiğini belirtmektedir. Dolayısıyla, ülkemizde aile içi şiddetin yaygın olduğunu ve bu durumun utangaçlık duygusuna neden olabileceğini belirtmek mümkündür.

Gitmez (1989) ise yaptığı araştırmada çocuklarına karşı aşırı koruyucu olan veya baskıcı tutumu benimseyen ailelerin çocuklarının kişilik gelişimlerini olumsuz yönde etkileyerek çocuklarında utangaçlık, içedönüklük ve bağımlılık gibi davranış ve kişilik özelliklerin ön plana çıkmasını etkilediklerini vurgulamaktadır.

Utangaçlık ve algılanan anne-baba tutumlarının ilişkisini etkileyen bir diğer kavram ise günümüzün değişen kültür sistemidir. Toplumlar sanayileşme ve kentleşme ile birlikte, çok hızlı bir sosyal değişim geçirmektedirler. Bu sosyal değişim kapsamında her kültür sistemi, hızlı veya yavaş olmak üzere değişime uğramaktadır (Türkdoğan, 2007). Geçiş toplumu olan ülkemizde de toplumsal değişmeler gün geçtikçe artmaktadır. Bu değişim içinde özellikle aile üyeleri arasında anlaşmazlığa neden olan bir süreç olarak kuşaklararası farklılıklar bulunmaktadır (Tezcan, 1991). Özellikle küreselleşen dünyada teknolojik değişimlerle orantılı olarak yaşam tarzı ve kişisel beğenilerdeki farklılıklar, kuşaklar arası fikir farklılıklarına neden olmaktadırlar. Yapılan araştırmalara göre toplumumuzda özellikle üniversite öğrencileri toplumsal düzendeki yeni koşullara uyum, yeni örf ve adetleri kabullenme ve yeni davranışları benimsemede kararsız bir tutum sergilemekte ve kendilerinden önceki kuşaklarla çatışma yaşamaktadırlar (Özyurt ve Doğan, 2002). Dolayısıyla, üniversite öğrencileri özellikle ebeveynleri ile

uyumsuzluk yaşayabilmekte ve aile içi uyumsuzluk sorunu ise utangaçlığa neden olmaktadır (Sakuragi, 2004).

Köy, kasaba gibi küçük yerleşim birimlerinde aile yapısının bireyin kişiliğini dolayısıyla davranış kalıplarını şekillendirmede şehir kültürüne göre daha etkili olduğu düşünülebilir. Özellikle babanın mutlak otorite kabul edildiği kırsal kültürde babanın çocuğa karşı olan otoriter, hoşgörü ve şefkat barındırmayan tutumlarının etkisi ergenlik dönemi ve sonrasında da sürebilmektedir. Öte yandan, şehir kültüründe değişen çağda farklılaşan değerler kapsamında yetiştirilen çocuklarda daha çok demokratik anne-baba tutumu ön plana çıkmakta ve çocuğa daha bilinçli ve anlayışlı bir zihniyetle bağımsız hareket edebilme davranışı kazandırılmaya çalışılmakta ve atılgan davranış biçimleri önem kazanmaktadır. Kırsal kesimlerde otoriter rolünü üstlenmiş babanın etkisi kentsel kesimlerde farklılaşmakta ve şehir kültürlerinde utangaçlık ve boyun eğici davranışlar yerine atılgan ve bağımsız hareket etme davranışları desteklenmektedir (Arı, 1991). Dolayısıyla, günümüzde utangaçlığın anne baba tutumları üzerindeki etkisinin araştırılması, kültürümüzde değişen değerlerin farklılaşması yönünün belirlenmesi açısından da önem kazanmaktadır.

# 3. YÖNTEM

## 3.1. Araştırmanın Amacı

Araştırmada lisede eğitim gören kız öğrencilerin anne baba tutumları ve utangaçlık düzeylerinin ortaya koyulması; ebeveynler tarafından ortaya koyulan demokratik, otoriter ve koruyucu istekçi tutumların çocuk utangaçlığı üzerindeki etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bununla birlikte ebeveyn tutumlarının ve çocuk utangaçlığının sosyo-demografik özelliklere göre değişiminin belirlenmesi araştırmanın bir diğer hedefidir.

## 3.2. Araştırmanın Modeli ve Hipotezi

Bu araştırmada mevcut durumu tespit etme amaçlandığından tarama modeline başvurulmuştur. Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan şey, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları, herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez (Karasar, 2016). Araştırma amacı doğrultusunda aşağıdaki hipotez oluşturulmuştur:

**$H_1$:** Lise kız öğrencilerinin algıladığı anne-baba tutumları, utangaçlıklarını istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yordamaktadır.

## 3.3. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini İstanbul Üsküdar'da lise eğitimine devam eden kız öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemi ise, Tenzile Erdoğan Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencileri içerisinden basit rastgele örnekleme tekniği ile belirlenen 343 kişidir. Basit rastgele örnekleme tekniği, örnekleme esas olarak alınan listeden alınan her birey ve objenin yerine başka birey ve obje konulmadan örneklem yapılmasıdır (Aziz, 2015). Araştırma örneklemine ilişkin özellikler aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

**Tablo 1. Araştırma Örneklemine İlişkin Özellikler**

| | Frekans | Yüzde |
|---|---|---|
| **Yaş** | | |
| 15-16 yaş | 148 | 43.1 |
| 17-18 yaş | 195 | 56.9 |
| **Kardeş sayısı** | | |
| Tek çocuk ya da 1 kardeş | 72 | 21.0 |
| 2 kardeş | 137 | 39.9 |
| 3 kardeş | 63 | 18.4 |
| 4 kardeş ve üzeri | 71 | 20.7 |
| **Anne eğitim düzeyi** | | |
| Ortaöğretim | 162 | 47.2 |
| Lise | 137 | 39.9 |
| Üniversite (Ön lisans, lisans ya da lisansüstü) | 44 | 12.8 |
| **Baba eğitim düzeyi** | | |
| Ortaöğretim | 101 | 29.4 |
| Lise | 111 | 32.4 |
| Ön lisans | 38 | 11.1 |
| Lisans ve lisansüstü | 93 | 27.1 |
| **Ailenin aylık geliri** | | |
| 0-1500 TL | 32 | 9.3 |
| 1501 TL – 3000 TL | 106 | 30.9 |
| 3001 - 5000 TL | 157 | 45.8 |
| 5001 ve üzeri | 48 | 14.0 |
| **Anne çalışma durumu** | | |
| Çalışıyor | 62 | 18.1 |
| Çalışmıyor | 281 | 81.9 |

Katılımcıların %43.1'i 15-16 yaş grubunda, %56.9'u 17-18 yaş grubundadır. Ayrıca katılımcıların %21'i tek çocuk veya 1 kardeşe sahip, %39.9'u 2 kardeşe sahip, %18.4'ü 3 kardeşe sahip, %20.7'si 4 kardeş ve fazlasına sahiptir. Anne eğitiminde, katılımcıların annelerinin %47.2'si ortaöğretim, %39.9'u lise, %12.8'i üniversite mezunudur. Baba eğitiminde ise, babaların %29.4'ü ortaöğretim, %32.4'ü lise, %11.1'i ön lisans, %27.1'i lisans ve lisansüstü mezunudur. Katılımcıların %9.3'ü 0-1500 TL, %30.9'u 1501-3000 TL, %45.8'i 3001-5000 TL, %14'ü 5001 TL üzeri aylık gelire sahiptir. Anne çalışma durumunda ise katılımcıların annelerinin %18.1'i çalışmakta, %81.9'u çalışmamaktadır.

### 3.4. Veri Toplama Araçları

Araştırma verilerinin toplanmasına kullanılan araç üç bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler sırasıyla Demografik Bilgi Formu, Anne-Baba Tutumları Ölçeği ve Utangaçlık Ölçeği'dir.

#### 3.4.1. Sosyodemografik Bilgi Formu

Sosyodemografik Bilgi Formu araştırma amacı doğrultusunda geliştirilmiş olup, toplam 6 maddeden oluşmaktadır. Bu maddeler ile katılımcıların yaş, kardeş sayısı, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi, aile geliri ve anne çalışma durumu sorgulanmıştır.

#### 3.4.2. Ana-Baba Tutumları Ölçeği

Araştırmada öğrencilerin ana-baba tutumlarını belirlemek için Kuzgun (1972) tarafından geliştirilmiş ve Eldeklioğlu (1996) tarafından revize edilmiş olan Ana-Baba Tutumu Envanteri kullanılmıştır. Envanterin Demokratik Ana-Baba Tutumu, Otoriter Ana-Baba Tutumu ve Koruyucu-İstekçi Ana-Baba Tutumu olmak üzere üç ana alt boyutu bulunmaktadır. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı Cronbach Alfa formülüyle hesaplanmış ve korelasyon katsayıları demokratik alt ölçek için 0.89, koruyucu-istekçi alt ölçek için 0.82 ve otoriter alt ölçek için 0.78 olarak bulunmuştur (Eldeklioğlu, 1996). Bu araştırma kapsamında yapılan güvenirlik analizinde ise Cronbach Alfa katsayıları demokratik alt ölçek için 0.86, koruyucu-istekçi alt ölçek için 0.79 ve otoriter alt ölçek için 0.82 olarak bulunmuştur.

#### 3.4.3. Utangaçlık Ölçeği

Öğrencilerin utangaçlık düzeyi, Güngör (2001) tarafından geliştirilen 20 maddelik "Utangaçlık Ölçeği" kullanılarak belirlenmiştir. Güngör, (2001) ölçeğin, testin tekrarı yöntemi ile elde edilen güvenirlik katsayısını 0.83; iç tutarlığı saptamak amacıyla hesaplanan Cronbach Alfa katsayısını 0.91 olarak bulmuştur. Bu araştırma kapsamında yapılan güvenirlik analizine göre ölçeğin Cronbach Alfa katsayısı 0.92'dir.

### 3.5. Araştırmanın Varsayımları

1. Ölçme araçlarının istenen özelliği ölçme yeterliliğinde olduğu ve örneklemin evreni temsil ettiği varsayılmaktadır.

2. Araştırmaya katılan tüm bireylerin, ölçeklerde sorulan soruları ve yöneltilen ifadeleri, samimi ve gerçek durumlarını yansıtacak şekilde yanıtladıkları varsayılmaktadır.

### 3.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Araştırma lise eğitimi gören 343 kız öğrenci ile sınırlandırılmıştır.

2. Araştırma kapsamında elde edilen bulgular anne baba tutum ölçeği ve utangaçlık ölçeğinin ölçtüğü nitelikler ile sınırlandırılmıştır.

### 3.7. Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin analizinde SPSS 23.00 kullanılmıştır. Katılımcıların özelliklerine ilişkin öncelikli olarak betimleyici istatistikler yapılmıştır. Ardından, hipotezlerin sınanması için bağımsız ikili ve üçlü grupların karşılaştırılmasında hangi analizlerin uygulanacağına karar vermek üzere normallik testleri yapılmış ve ilgili sonuçlar aşağıdaki tabloda verilmiştir.

**Tablo 2. Normallik Test Sonuçları**

| Faktörler | Skewness (Çarpıklık) | Kurtosis (Basıklık) |
|---|---|---|
| **Demokratik anne baba tutumları** | -0.68 | 0.17 |
| **Koruyucu-istekçi anne baba tutumları** | 0.85 | 0.82 |
| **Otoriter anne baba tutumları** | 1.22 | 1.81 |
| **Utangaçlık** | 0.22 | -0.26 |

Tabachnick vd (2013)'e göre çarpıklık ve basıklık değerlerinin +1,5 ile -1,5 arasında olması verilerin normal dağıldığını göstermektedir. Benzer şekilde George ve Mallery (2010)'a göre ise çarpıklık ve basıklık değerlerinin +2,0 ile -2,0 arasında bulunması verilerin normal dağılım gösterdiğini betimlemektedir. Literatürdeki bu bilgilerden yola çıkarak tüm alt ölçekler için verilerin normal dağlığı belirlenmiştir. Bu doğrultuda korelasyon anali olarak Pearson Korelasyon Testi kullanılmıştır. Fark analizleri olarak

ise ikili gurupların karşılaştırılmasında t-test, üç ve daha fazla bağımsız grupların karşılaştırılmasında ise ANOVA ve Post Hoc testlerinden LSD Test kullanılmıştır. Elde edilen bulgular %95 güven aralığında, %5 anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir.

## 4. BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde yapılan analizlerden elde edilen bulgular; betimleyici istatistikler, ilişki analizleri, doğrusal etki analizleri ve fark analizleri alt başlıklarında verilmiştir.

### 4.1. Betimleyici İstatistikler

Tablo 3'te kullanılan anne-baba tutumları ölçeği ve utangaçlık ölçeğine ilişkin ortalama, standart sapma, minimum ve maksimum değerleri verilmiştir.

**Tablo 3. Araştırma Ölçeklerinin Betimleyici İstatistik Tablosu**

| | N | Min. | Maks. | Ort. | Std. Sap. |
|---|---|---|---|---|---|
| **Demokratik anne baba tutumları** | 343 | 1.00 | 5.00 | 3.86 | 0.79 |
| **Koruyucu-istekçi anne baba tutumları** | 343 | 1.00 | 5.00 | 2.44 | 0.76 |
| **Otoriter anne baba tutumları** | 343 | 1.00 | 5.00 | 2.07 | 0.75 |
| **Utangaçlık** | 343 | 1.00 | 5.00 | 2.77 | 0.88 |

Demokratik anne baba tutumlarının ortalaması 3.86±0.79 , koruyucu-istekçi anne baba tutumlarının ortalaması 2.44 ±0.76 , otoriter anne baba tutumlarının ortalaması 2.07 ±0.75, utangaçlığın ortalaması 2.77 ±0.88 olarak bulunmuştur.

### 4.2. İlişki Analizleri

Tablo 4'te anne-baba tutumları ölçeği faktörleri ile utangaçlık ölçeği arasındaki ilişkiyi gösteren Pearson korelasyon analizi yer almaktadır.

**Tablo 4. Pearson Korelasyon Analizi Tablosu**

| | 1 | 2 | 3 | 4 |
|---|---|---|---|---|
| **1. Demokratik anne baba tutumları** | - | -,185** | -,439** | -,147** |
| **2. Koruyucu-istekçi anne baba tutumları** | | - | ,736** | ,147** |
| **3. Otoriter anne baba tutumları** | | | - | ,235** |
| **4. Utangaçlık** | | | | - |

***p<0,01 ve *p<0,05*

Demokratik anne baba tutumları ile utangaçlık arasında anlamlı bir ilişki vardır (p=0,007; r=-0,147). Bu ilişki negatif yönde ve düşük düzeydedir.

Koruyucu-istekçi anne baba tutumları ile utangaçlık arasında anlamlı bir ilişki vardır (p=0,007; r=0,147). Bu ilişki pozitif yönde ve düşük düzeydedir.

Otoriter anne baba tutumları ile utangaçlık arasında anlamlı bir ilişki vardır (p=0,000; r=0,235). Bu ilişki pozitif yönde ve düşük düzeydedir.

### 4.3. Doğrusal Etki Analizi

Tablo 5'te anne-baba tutumlarının üç faktörünün utangaçlık üzerindeki etkisini gösteren doğrusal regresyon analizi yer almaktadır.

**Tablo 5. Anne Baba Tutumlarının Utangaçlık Üzerine Etkisine İlişkin Regresyon Analizi Sonucu**

| Bağımsız Değişken | β | t | P | F | Model(p) | $R^2$ |
|---|---|---|---|---|---|---|
| Sabit | 2.49 | 7.25 | .000 | | | |
| Demokratik anne baba tutumları | -.05 | -.77 | .044 | | | |
| Koruyucu-istekçi anne baba tutumları | .05 | -.54 | .049 | 7.00 | .000 | .26 |
| Otoriter anne baba tutumları | .29 | 2.82 | .005 | | | |

Anne baba tutumlarının varyansa olan katkısı anlamlıdır (p=0,000; F=7.00). Anne baba tutumları, utangaçlık başlığına ait varyansın %26'sını açıklamaktadır. Yani utangaçlığın %26'sı anne baba tutumlarına bağlıdır. Bu bulguya dayanarak kurulan $H_1$ hipotezi kabul edilmiştir.

Bağımsız değişkenlerin her biri ayrı ayrı değerlendirilecek olursa; Demokratik anne baba tutumları utangaçlık düzeyini azaltmaktadır (β=-.05). Koruyucu-istekçi anne baba tutumları ve otoriter anne baba tutumları utangaçlık düzeyini arttırmaktadır ($\beta_1$=,05, $\beta_2$=,29).

### 4.3. Fark Analizleri

Çalışmanın bu bölümünde öğrencilerin anne baba tutumları ve utangaçlık düzeylerinin yaş, kardeş sayısı, anne ve baba eğitim düzeyi, ailenin aylık geliri ve anne çalışma durumuna göre değişimine ilişkin bulgular sunulmuştur.

#### 4.3.1. Yaşa Göre Farklılaşmalar

Tablo 6'da anne-baba tutumları ve utangaçlığın yaşa göre farklılaşmasına ilişkin analiz sonuçları yer almaktadır.

**Tablo 6. Anne Baba Tutumları ve Utangaçlığın Yaşa Göre Farklılaşmasına İlişkin t-test Tablosu**

| | N | X | SS | t | P |
|---|---|---|---|---|---|
| **Demokratik anne baba tutumları** | | | | 1.47 | 0.141 |
| 15-16 yaş | 148 | 3.93 | .78 | | |
| 17-18 yaş | 195 | 3.80 | .79 | | |
| **Koruyucu-istekçi anne baba tutumları** | | | | -0.61 | 0.540 |
| 15-16 yaş | 148 | 2.40 | .81 | | |
| 17-18 yaş | 195 | 2.45 | .71 | | |
| **Otoriter anne baba tutumları** | | | | -1.17 | 0.239 |
| 15-16 yaş | 148 | 2.01 | .77 | | |
| 17-18 yaş | 195 | 2.11 | .72 | | |
| **Utangaçlık** | | | | 0.92 | 0.355 |
| 15-16 yaş | 148 | 2.82 | .84 | | |
| 17-18 yaş | 195 | 2.73 | .91 | | |

Anne baba tutumları ve utangaçlık, yaşa göre farklılaşmamaktadır ($p>0,05$). Diğer bir ifade ile öğrenci yaş grupları arasında anne baba tutumları ve utangaç yönünden bir farklılık yoktur.

### 4.3.2. Kardeş Sayısına Göre Farklılaşmalar

Tablo 7'de anne-baba tutumları ve utangaçlığın kardeş sayısına göre farklılaşmasına ilişkin analiz sonuçları yer almaktadır.

**Tablo 7. Anne Baba Tutumları ve Utangaçlığın Kardeş Sayısına Göre Farklılaşmasına İlişkin ANOVA Tablosu**

| | N | X | SS | F | P | Fark |
|---|---|---|---|---|---|---|
| **Demokratik anne baba tutumları** | | | | 0.05 | 0.982 | |
| Tek çocuk ya da 1 kardeş | 72 | 3.89 | .91 | | | |
| 2 kardeş | 137 | 3.86 | .77 | | | |
| 3 kardeş | 63 | 3.84 | .76 | | | |
| 4 kardeş ve üzeri | 71 | 3.84 | .70 | | | |
| **Koruyucu-istekçi anne baba tutumları** | | | | 5.21 | **0.002** | |
| Tek çocuk ya da 1 kardeş | 72 | 2.26 | .70 | | | **2>1** |
| 2 kardeş | 137 | 2.48 | .75 | | | **3>1** |
| 3 kardeş | 63 | 2.70 | .84 | | | **3>2** |
| 4 kardeş ve üzeri | 71 | 2.28 | .67 | | | **3>4** |
| **Otoriter anne baba tutumları** | | | | 3.79 | **0.011** | |
| Tek çocuk ya da 1 kardeş | 72 | 1.94 | .63 | | | |
| 2 kardeş | 137 | 2.10 | .76 | | | **3>1** |
| 3 kardeş | 63 | 2.30 | .90 | | | **3>4** |
| 4 kardeş ve üzeri | 71 | 1.93 | .60 | | | |
| **Utangaçlık** | | | | 3.585 | **0.014** | |
| Tek çocuk ya da 1 kardeş | 72 | 2.60 | .80 | | | **3>1** |
| 2 kardeş | 137 | 2.77 | .95 | | | **3>2** |
| 3 kardeş | 63 | 3.06 | .99 | | | **3>4** |
| 4 kardeş ve üzeri | 71 | 2.67 | .61 | | | |

Anne baba tutumları faktörlerinden koruyucu-istekçi anne baba tutumları, otoriter anne baba tutumları ile utangaçlık, kardeş sayısına göre farklılaşmaktadır ($p<0.05$). Koruyucu-istekçi anne baba tutumlarında, 2 kardeşi olan katılımcıların ortalaması, tek çocuk ya da 1 kardeşi olan katılımcıların ortalamasından anlamlı şekilde yüksektir. 3 kardeşi olan katılımcıların ortalaması, tek çocuk ya da 1 kardeşi olan katılımcıların ortalamasından anlamlı şekilde yüksektir. 3 kardeşi olan katılımcıların ortalaması, 2 kardeşi olan katılımcıların ortalamasından anlamlı şekilde yüksektir. 3 kardeşi olan katılımcıların ortalaması, 4 ve daha fazla kardeşi olan katılımcıların ortalamasından anlamlı şekilde yüksektir. Otoriter anne baba tutumlarında, 3 kardeşi olan katılımcıların ortalaması, tek çocuk ya da 1 kardeşi olan katılımcıların ortalamasından anlamlı şekilde yüksektir. 3 kardeşi olan katılımcıların ortalaması, 4 ve daha fazla kardeşi olan

katılımcıların ortalamasından anlamlı şekilde yüksektir. Utangaçlıkta, 3 kardeşi olan katılımcıların ortalaması, tek çocuk ya da 1 kardeşi olan katılımcıların ortalamasından anlamlı şekilde yüksektir. 3 kardeşi olan katılımcıların ortalaması, 2 kardeşi olan katılımcıların ortalamasından anlamlı şekilde yüksektir. 3 kardeşi olan katılımcıların ortalaması, 4 ve daha fazla kardeşi olan katılımcıların ortalamasından anlamlı şekilde yüksektir.

### 4.3.3. Anne Eğitim Düzeyine Göre Farklılaşmalar

Tablo 8'de anne-baba tutumları ve utangaçlığın anne eğitim göre farklılaşmasına ilişkin analiz sonuçları yer almaktadır.

**Tablo 8. Anne Baba Tutumları ve Utangaçlığın Anne Eğitim Düzeyine Göre Farklılaşmasına İlişkin ANOVA Tablosu**

| | N | X | SS | F | P | Fark |
|---|---|---|---|---|---|---|
| **Demokratik anne baba tutumları** | | | | 1.14 | 0.321 | |
| Ortaöğretim | 162 | 3.79 | .85 | | | |
| Lise | 137 | 3.92 | .75 | | | |
| Üniversite (Ön lisans, lisans ya da lisansüstü) | 44 | 3.92 | .61 | | | |
| **Koruyucu-istekçi anne baba tutumları** | | | | 0.08 | 0.915 | |
| Ortaöğretim | 162 | 2.45 | .75 | | | |
| Lise | 137 | 2.41 | .75 | | | |
| Üniversite (Ön lisans, lisans ya da lisansüstü) | 44 | 2.44 | .81 | | | |
| **Otoriter anne baba tutumları** | | | | 0.13 | 0.875 | |
| Ortaöğretim | 162 | 2.08 | .73 | | | |
| Lise | 137 | 2.04 | .78 | | | |
| Üniversite (Ön lisans, lisans ya da lisansüstü) | 44 | 2.10 | .72 | | | |
| **Utangaçlık** | | | | 3.07 | **0.048** | |
| Ortaöğretim | 162 | 2.69 | .82 | | | |
| Lise | 137 | 2.76 | .92 | | | **3>1** |
| Üniversite (Ön lisans, lisans ya da lisansüstü) | 44 | 3.06 | .913 | | | **3>2** |

Lise öğrencilerinin utangaçlık düzeyi, anne eğitim düzeyine göre farklılaşmaktadır ($p<0.05$). Üniversite mezunu katılımcıların ortalaması ortaöğretim mezunu katılımcıların ortalamasından anlamlı şekilde yüksektir. Üniversite mezunu katılımcıların ortalaması lise mezunu katılımcıların ortalamasından anlamlı şekilde yüksektir.

### 4.3.4. Baba Eğitim Düzeyine Göre Farklılaşmalar

Tablo 9'da anne-baba tutumları ve utangaçlığın baba eğitim düzeyine göre farklılaşmasına ilişkin analiz sonuçları yer almaktadır.

**Tablo 9. Anne Baba Tutumları ve Utangaçlığın Baba Eğitim Düzeyine Göre Farklılaşmasına İlişkin ANOVA Tablosu**

| | N | X | SS | F | P | Fark |
|---|---|---|---|---|---|---|
| **Demokratik anne baba tutumları** | | | | 0.46 | 0.706 | |
| Ortaöğretim | 101 | 3.85 | .85 | | | |
| Lise | 111 | 3.83 | .81 | | | |
| Ön lisans | 38 | 3.79 | .61 | | | |
| Lisans ve lisansüstü | 93 | 3.94 | .75 | | | |
| **Koruyucu-istekçi anne baba tutumları** | | | | 2.58 | **0.053** | |
| Ortaöğretim | 101 | 2.57 | .65 | | | |
| Lise | 111 | 2.30 | .79 | | | **1>2** |
| Ön lisans | 38 | 2.54 | .67 | | | |
| Lisans ve lisansüstü | 93 | 2.39 | .83 | | | |
| **Otoriter anne baba tutumları** | | | | 0.96 | 0.411 | |
| Ortaöğretim | 101 | 2.14 | .73 | | | |
| Lise | 111 | 1.97 | .70 | | | |
| Ön lisans | 38 | 2.11 | .60 | | | |
| Lisans ve lisansüstü | 93 | 2.09 | .85 | | | |
| **Utangaçlık** | | | | 5.32 | **0.001** | |
| Ortaöğretim | 101 | 2.63 | .77 | | | **3>1** |
| Lise | 111 | 2.62 | .85 | | | **3>2** |
| Ön lisans | 38 | 3.05 | .85 | | | **4>1** |
| Lisans ve lisansüstü | 93 | 2.99 | .95 | | | **4>2** |

Anne baba tutumları faktörlerinden koruyucu-istekçi anne baba tutumları ile utangaçlık, baba eğitim düzeyine göre farklılaşmaktadır ($p<0.05$). Koruyucu-istekçi anne baba tutumlarında, ortaöğretim mezunu katılımcıların ortalaması lise mezunu katılımcıların ortalamasından anlamlı şekilde yüksektir. Utangaçlıkta, ön lisans mezunu katılımcıların ortalaması ortaöğretim mezunu katılımcıların ortalamasından anlamlı şekilde yüksektir. Ön lisans mezunu katılımcıların ortalaması lise mezunu katılımcıların ortalamasından anlamlı şekilde yüksektir. Lisans ve lisansüstü mezunu katılımcıların ortalaması ortaöğretim mezunu katılımcıların ortalamasından anlamlı şekilde yüksektir. Lisans ve lisansüstü mezunu katılımcıların ortalaması lise mezunu katılımcıların ortalamasından anlamlı şekilde yüksektir.

### 4.3.5. Ailenin Aylık Gelirine Göre Farklılaşmalar

Tablo 10'da anne-baba tutumları ve utangaçlığın ailenin aylık gelirine göre farklılaşmasına ilişkin analiz sonuçları yer almaktadır.

**Tablo 10. Anne Baba Tutumları ve Utangaçlığın Ailenin Aylık Gelirine Göre Farklılaşmasına İlişkin ANOVA Tablosu**

| | N | X | SS | F | P | Fark |
|---|---|---|---|---|---|---|
| **Demokratik anne baba tutumları** | | | | 1.226 | 0.300 | |
| 0-1500 TL | 32 | 3.83 | .96 | | | |
| 1501 TL – 3000 TL | 106 | 3.76 | .78 | | | |
| 3001 - 5000 TL | 157 | 3.95 | .74 | | | |
| 5001 ve üzeri | 48 | 3.81 | .79 | | | |
| **Koruyucu-istekçi anne baba tutumları** | | | | 6.600 | **0.000** | |
| 0-1500 TL | 32 | 2.33 | .81 | | | **2>3** |
| 1501 TL – 3000 TL | 106 | 2.59 | .68 | | | **4>1** |
| 3001 - 5000 TL | 157 | 2.26 | .75 | | | **4>3** |
| 5001 ve üzeri | 48 | 2.69 | .75 | | | |
| **Otoriter anne baba tutumları** | | | | 1.545 | 0.203 | |
| 0-1500 TL | 32 | 2.15 | .78 | | | |
| 1501 TL – 3000 TL | 106 | 2.08 | .66 | | | |
| 3001 - 5000 TL | 157 | 1.99 | .77 | | | |
| 5001 ve üzeri | 48 | 2.24 | .79 | | | |
| **Utangaçlık** | | | | 1.076 | 0.359 | |
| 0-1500 TL | 32 | 2.62 | .88 | | | |
| 1501 TL – 3000 TL | 106 | 2.89 | .90 | | | |
| 3001 - 5000 TL | 157 | 2.73 | .86 | | | |
| 5001 ve üzeri | 48 | 2.75 | .88 | | | |

Anne baba tutumları faktörlerinden koruyucu-istekçi anne baba tutumu, ailenin aylık gelirine göre farklılaşmaktadır ($p<0.05$). 1501-3000 TL aylık gelire sahip ailelerin ortalaması, 3001-5000 TL aylık gelire sahip ailelerin ortalamasından anlamlı şekilde yüksektir. 5001 TL ve üzeri aylık gelire sahip ailelerin ortalaması, 0-1500 TL aylık gelire sahip ailelerin ortalamasından anlamlı şekilde yüksektir. 5001 TL ve üzeri aylık gelire sahip ailelerin ortalaması, 3001-5000 TL aylık gelire sahip ailelerin ortalamasından anlamlı şekilde yüksektir.

### 4.3.6. Anne Çalışma Durumuna Göre Farklılaşmalar

Tablo 11'de anne-baba tutumları ve utangaçlığın anne çalışma durumuna göre farklılaşmasına ilişkin analiz sonuçları yer almaktadır.

**Tablo 11. Anne Baba Tutumları ve Utangaçlığın Anne Çalışma Durumuna Göre Farklılaşmasına İlişkin t-test Tablosu**

| | N | X | SS | t | P |
|---|---|---|---|---|---|
| **Demokratik anne baba tutumları** | | | | 0.21 | 0.830 |
| Çalışıyor | 62 | 3.88 | .88 | | |
| Çalışmıyor | 281 | 3.86 | .76 | | |
| **Koruyucu-istekçi anne baba tutumları** | | | | 0.71 | 0.479 |
| Çalışıyor | 62 | 2.50 | .90 | | |
| Çalışmıyor | 281 | 2.42 | .72 | | |
| **Otoriter anne baba tutumları** | | | | 0.65 | 0.511 |
| Çalışıyor | 62 | 2.12 | .78 | | |
| Çalışmıyor | 281 | 2.05 | .74 | | |
| **Utangaçlık** | | | | -2.10 | **0.036** |
| Çalışıyor | 62 | 2.56 | .84 | | |
| Çalışmıyor | 281 | 2.82 | .88 | | |

Utangaçlık, anne çalışma durumuna göre farklılaşmaktadır ($p<0.05$). Annesi çalışmayan katılımcıların ortalaması annesi çalışan katılımcıların ortalamasından anlamlı şekilde yüksektir.

## 5. TARTIŞMA

Araştırma lisede eğitim gören kız öğrencilerin anne baba tutumları ve utangaçlık düzeylerinin ortaya koyulması; ebeveynlerin demokratik, otoriter ve koruyucu istekçi tutumlarının çocuk utangaçlığı üzerindeki etkisinin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. Bu amaç doğrultusunda 343 Lise 10. ve 11. sınıf öğrencisine ana-baba tutumları ölçeği utangaçlık ölçeği ve kişisel bilgilere ilişkin sorulardan oluşan anket formu uygulanmıştır.

Çalışmada ulaşılan bulgulara göre Anne baba tutumları, utangaçlık başlığına ait varyansın %26'sını açıklamaktadır. Diğer bir ifade ile utangaçlığın %26'sı anne baba tutumlarına bağlı olarak bulunmuştur. Anne baba tutumları alt faktörlerinin öğrencilerin utangaçlıkları üzerindeki etkisinin ayrı ayrı değerlendirildiği analizlerde ise demokratik anne baba tutumlarının utangaçlık düzeyini azalttığı gözlemlenmiştir.

Konu ile ilgili literatürde yer alan çalışmalarda araştırmadan elde edilen bulgular ile paralellik gösteren sonuçlar yer almaktadır. Demokratik anne baba tutumları ile çocuk utangaçlığı arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalardan Demirbaş ve diğerlerinin (2010) araştırmasında lise öğrencilerinin algılanan ebeveyn tutumlarına göre utangaçlıklarının farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Genel tarama modeline uygun bir şekilde yapılan araştırma örneklemi, 275'i erkek 377'si kız, toplam 652 tane öğrenciden meydana gelmektedir. Araştırmada, lise öğrencilerinin utangaçlık düzeylerinin, algılanan ebeveyn tutumuna göre anlamlı biçimde farklı olduğu saptanmıştır. Algılanan anne baba tutumları demokratik olan öğrencilerin utangaçlık puan ortalamaları otoriter ebeveyn tutumuna göre anlamlı düzeyde düşüktür.

Demokratik ebeveyn tutumları ile utangaçlık arasındaki ilişkiyi değerlendiren Yavuzer (2003) çalışmasına göre, demokratik anne baba tutumunun hâkim olduğu çocuklar, düşüncelerini ve duygularını açık bir biçimde sergilemekte, utangaçlık düzeyleri daha düşük olmaktadır. Çocuklar, ilk yaşlardan itibaren demokratik anne baba tutumu korumacı davranışları içermediğinden daha rahat tavır ve yaratıcı eğilim göstermektedir (Carducci ve Zimbardo, 1995). Demokratik anne baba tutumları çocukları daha dışa dönük ve daha az utangaç hale getirmektedir (Horsch, 2004; Kılıççı 2006).

Schmidt, Polak ve Spooner'in (2005) araştırmasına göre de demokratik yapıdaki aile ortamındaki çocuklar küçük yaşlardan başlayarak rahat biçimde yetiştiklerinden kişiler arası ilişkilerinde rahat olmaktadır ve dışadönük yaratıcı olma özellikleri kazanmaktadırlar. Tüm bu çalışmalar bulgularımızın literatür ile örtüştüğünü göstermektedir.

Araştırmanın bir diğer bulgusuna göre anne baba tutumlarına ilişkin faktörlerden koruyucu-istekçi tutum, utangaçlık düzeyini artırmaktadır. Benzer şekilde Gökmenoğlu (2011) bir çalışmasında, utangaçlık puanıyla koruyucu istekçi ebeveyn tutumu arasında pozitif yönde ilişki saptamıştır. Koruyucu-istekçi anne baba tutumları çocuğun fikirlerinin ve düşüncelerinin önemsenmemesine yol açmakta, özgüvenini azaltmakta ve utangaçlık duygusunun artmasına neden olmaktadır.

Navaro'ya göre (1989), koruyucu-istekçi anne baba tutumları, çocukların bağımsız hareket etmesini ve kendi işlerini kendilerinin halletmesini engellemekte ve utangaçlığı arttırmaktadır. Bu bilgilere dayanarak araştırmanın sonucunda elde edilen koruyucu-istekçi anne-baba tutumlarının utangaçlık üzerindeki artırıcı etkisinin literatür ile örtüştüğü söylenebilir.

Bir diğer ana-baba tutumu olan otoriter tutum çocuk utangaçlığını tetikleyen unsurlardan bir tanesidir. Yavuzer'e göre (2003) utangaç çocukların baskın karakteristiği olan başkaları tarafından olumsuz değerlendirileceğine yönelik algısı, otoriter anne baba tutumunun etkisi ile şekillenmektedir. Otoriter tutumda olan anne ve babaların olduğu ailelerde, çocuklar, duygu ve düşüncelerini ortaya koyamamakta, kendilerini ifade edememektedir. Bu noktada araştırma kapsamında yapılan analizlerde otoriter anne baba tutumlarının utangaçlığı artırdığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Literatürde konu ile ilgili olarak Üre ve arkadaşları (2010) tarafından yapılan araştırmada algılanan anne baba tutumlarının çocuk utangaçlığı ile ilişkili olduğu saptanmıştır. Anne baba tutumlarını otoriter olarak algılayan çocukların utangaçlıkları, demokratik olarak algılayanlara göre daha yüksektir.

Yıldız (2004) tarafından yapılan bir diğer araştırmada cezanın eşlik ettiği otoriter anne baba tutumunda anne baba, çocuklarını katı kurallar çerçevesinde kontrol ederek yetiştirir. Bu tür ailelerde yetişen çocukların utangaç ve otoriteden çekinen bir yapıda olma olasılıklarının yüksek olduğu sonucuna varmıştır. Benzer şekilde Yıldırım

(1997)'a göre (1997) Otoriter ailelerde, çocukların söz hakkı olmaması utangaçlık duygusunun gelişmesine neden olmaktadır. Carducci (2000) utangaç çocuklar üstünde gerçekleştirdiği araştırmasında, utangaç insanların yüzde 64'ünün bu tutumlarını anne baba tutumları gibi dış etkenlere bağlı olduğunu saptamıştır. Bu bulgular araştırmanın sonucu ile paralellik göstermektedir.

Araştırmanın bir diğer bulgusuna göre ana-baba tutumlarının öğrencilerin yaşına göre değişmediği görülmüştür. Literatürde genel olarak ana-babanın çocuğuna karşı tutumunun yaşa göre değiştiğini gösteren çalışmalar yer almaktadır. Bu çalışmalardan Kılıçaslan (2001), algılanan anne baba tutumlarının çocuğun yaşına göre değiştiğini, küçük kardeşlerin ebeveynlerinin kendileri üzerinde daha baskıcı ve koruyucu olduklarını vurguladıklarını saptamıştır. Bir diğer çalışmada Özyürek ve diğerleri (2015) Karabük'te 381 ebeveyn üzerinde gerçekleştirdikleri araştırmada, demokratik ana baba tutumunun 5-6 yaş gurubu çocukların özgüven gelişimine pozitif etkisi olduğunu saptamıştır. Anne-baba tutumlarının, yaştan ziyade çocuğun doğum sırası, anne-babanın öğrenim düzeyi ve mesleği, kardeş sayısından etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır. Bizim çalışmamızda ana-baba tutumlarının çocuk yaşından bağımsız olduğu sonucunun, araştırma örnekleminin 15-18 yaş aralığındaki ergenlerden oluşması ve bu döneme ait özelliklerin benzer olmasına dayandığı söylenebilir.

Derryberry ve Rothbart (1997)'in araştırmasına göre çocuklar büyüdükçe çok çeşitli çevresel etkilere maruz kalmaktadırlar ve bu deneyimler utangaçlığın gelişimine dair sonuçlar doğurabilmektedir. Örneğin, akranları veya ebeveynleri ile olumlu değişimler sosyal becerilerinin gelişmesine yol açabilir ve sosyal durumlar için olumsuz beklentileri ortadan kaldırabilir ve bu da zamanla daha az utangaçlık yaratabilmektedir. Ancak araştırmada utangaçlık düzeyinin yaşa göre değişemediği görülmüştür. Bu durumun ortaya çıkmasında daha önce de belirtildiği gibi ergenlik döneminin özelliklerinin etkili olduğu düşünülmektedir.

Anne babalar tarafından ortaya koyulan tutumlar çocuk sayısına göre değişkenlik gösterebilmektedir. Özellikle ilk çocukta tecrübesizliğin doğal bir sonucu olarak anne babaların daha koruyucu ve otoriter davranması beklenmektedir (Sezer, 2010). Bununla birlikte Türk toplumunun yapısal dinamiklerinden dolayı kız çocuklarının hem anne baba hem de erkek kardeşler tarafından korunmaya çalışıldığı ve buna paralel olarak otoriter ve koruyucu bir aile ortamının yaratıldığı savunulmaktadır (Şanlı ve Öztürk,

2015). Bu çıkarımlara paralel olarak araştırmada kardeş sayısı fazla olan öğrencilerin koruyucu-istekçi ve otoriter anne baba tutumlarına daha fazla maruz kaldığı bulunmuştur. Söz konusu toplum dinamikleri ve aile kültürüne dayanarak araştırmada elde edilen utangaçlığın kardeş sayısı fazla olanlarda daha yüksek olduğu bulgusunun da literatür ile paralellik gösterdiği söylenebilir.

Araştırmada anne eğitim düzeyine göre öğrencilerin algıladığı anne baba tutumlarının değişmediği görülmüştür. Ancak literatürde ağırlıklı olarak anne eğitim düzeyinin algılanan ana-baba tutumları açısından önemli bir faktör olduğunu gösteren çalışmalar yer almaktadır. Bu çalışmalarda Mangrio ve diğerlerinin (2011) araştırmasına göre, daha az eğitimli anneler daha yüksek düzeyde eğitimli annelere göre (12 yıldan fazla) daha otoriter eğilimlidir. Aynı zamanda daha az eğitimli annelerin çocukları daha fazla sağlık riskine maruz kalmaktadır. Zeteroğlu ve Basal (2016)'ın 300 çocuk, 300 anne ve 300 baba üzerinde yaptığı araştırmada anne tutumunu belirlemek için Ebeveyn Stilleri ve Boyutları Anketi (the Parenting Styles and Dimensions Questionnaire) kullanılmıştır. Annenin eğitim düzeyleri ve demokratik/otoriter eğilim skorları arasında istatiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Ayrıca baba eğitim düzeyleri ve otoriter anne/izin veren anne ayrımında da anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Babanın eğitim düzeyi düştükçe, anne tutumu daha otoriter olmaktadır. Chen ve diğerlerinin (2000) Pekin ve Şangay'da gerçekleştirdiği araştırmada ise, annenin otoriter tutumları araştırılmıştır. 2 yaşındaki 166 çocuk ve anneleri üzerinde yapılan araştırma sonucunda annenin otoriter tutumunun anne baba tutumunu etkilediği ve daha yasakçı ebeveyn tutumuna yol açtığı gözlemlenmiştir. Tüm bu araştırmalara zıt bir şekilde elde edilen anne eğitim düzeyine göre algılanan anne-baba tutumlarında değişimin olmaması, araştırma örneklemimizin anne eğitim düzeylerinin genel olarak düşük ve birbirine yakın olması ile açıklanabilir. Bu görüşümüzü destekleyen faktörlerden bir tanesi de öğrencilerin az bir kısmının annesinin çalışıyor olması ve anne-baba tutumlarının anne çalışma durumuna göre değişmemesidir.

Anne eğitim düzeyine göre çocuk utangaçlığının değerlendirildiği analizlerde ise lisansüstü, lisans ve ön lisans eğitim düzeyine sahip annelerin çocuklarının daha utangaç olduğu görülmüştür. Literatürde Utangaçlık ve anne eğitim düzeyini birlikte ele alan sadece bir çalışmaya ulaşılmıştır. Bu çalışmaya göre anne eğitim düzeyine göre çocuk utangaçlığının anlamlı ölçüde değiştiği saptanmıştır. Eğitimsiz annelerin olduğu

ailelerde aile bağlarının daha az destekleyici ve otoriter yapıda olduğu ve çocuk utangaçlığını artırdığı sonucuna varılmıştır (Straight, 1995). Bu noktada eğitim düzeyi yüksek annelerin daha çok çalışan anneler olduğu düşünüldüğünde, araştırmadan elde edilen çalışan annelerin çocuklarının daha az utangaç olması bulgusu da anlam kazanmaktadır.

Baba eğitim düzeyi açısından yapılan değerlendirmelerde sadece koruyucu istekçi anne baba tutumuna yönelik algının, lise düzeyinde eğitime sahip babaları olan çocuklarda ortaöğretim düzeyindeki babaların kızlarından daha yüksek bulunmuştur. Anne baba tutumlarının, babanın eğitim düzeyi ve iş düzeyi ile bağlantılı olduğuna dair çok sayıda çalışma vardır (Monteiro, 2017). Eğitim düzeyi yüksek babaların cinsiyet rolleri üzerine daha az geleneksel görüşleri vardır; daha eşitlikçi ideallerle çocuk bakımıyla doğrudan ilgilenmektedirler. (Cabrera vd., 2007; Yeung vd., 2001). Parke (2002) ise daha yüksek eğitime sahip babaların ebeveyn olarak rollerine dair daha olumlu algılamaları olduğunu saptamıştır. Aksine, daha düşük eğitim, babaların daha pozitif ve duygusal anlamda destekleyici etkisini azaltmaktadır. Monteiro ve diğerlerinin (2017), Portekiz'de gerçekleştirdiği araştırmada babanın eğitim düzeyi ve iş durumunun anne baba tutumlarını etkilediği sonucuna varılmıştır. Portekiz'de okul öncesi çocuğa sahip 465 aile üzerinde yapılan araştırmada babaların eğitim düzeyinin otoriter stilleri ve doğrudan bakım/öğretim disiplinleri üzerinde etkili olduğu görülmüştür.

Diğer taraftan araştırmada ön lisans, lisans ve lisansüstü düzeyinde eğitime sahip babaların çocuklarının daha utangaç olduğu bulunmuştur. Literatürde çocuk utangaçlığının baba eğitim düzeyine göre değiştiğini saptayan çalışmalar mevcuttur (Aliyev ve Kalgı, 2014; Cabak 2002; Gökçe 2002). Bu çalışmalarda baba eğitim düzeyine göre utangaçlığın değişimi üzerinde bir görüş birliği bulunmamaktadır. Utangaçlığın ortaya çıkmasında baba eğitim düzeyinden daha çok aile yapısının ve toplum normlarının etkili olduğu savunulmaktadır (Yüksel, 2005).

Araştırmanın son bulgusuna göre anne-baba tutumlarından sadece koruyucu-istekçi tutumu, ailenin gelir düzeyi açısından farklılaşmaktadır. Bu bulguya göre gelir düzeyi görece yüksek olan ailelerin koruyucu-istekçi tutumları daha fazladır. Gökçe (2002)'ye göre ailelerin gelir düzeyinin artmasına paralel olarak çocukları üzerindeki koruyucu davranışları artmakta ve özellikle ailenin sahip olduğu maddi imkanlar doğrultusunda

çocuğun okula ulaşım, beslenme ve giyinme gibi ihtiyaçları aşırı koruyucu bir yöntemle karşılanmaktadır.

## 6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmadan elde edilen sonuçlar aşağıda maddeler halinde sunulmuştur:

- Anne-baba tutumlarının kız öğrencilerin utangaçlığı üzerinde anlamlı etkisi vardır. Buna göre koruyucu-istekçi ve otoriter anne-baba tutumları utangaçlığı artırırken, demokratik anne-baba tutumları utangaçlığı azaltmaktadır.
- Algılanan anne-baba tutumlarından koruyucu-istekçi tutumlar kardeş sayısına, baba eğitim düzeyine ve ailenin aylık gelirine göre farklılaşmaktadır.
- Otoriter anne-baba tutumları, kız öğrencilerin kardeş sayısına göre farklılaşmaktadır.
- Utangaçlık düzeyi, kız öğrencilerin yaşlarına, anne baba eğitim düzeyine ve anne çalışma durumuna göre farklılaşmaktadır.

Elde edilen bulgular çerçevesinde aşağıdaki öneriler getirilmiştir:

- Korucu istekçi ve otoriter anne-baba tutumlarının utangaçlığı artırdığı, demokratik tutumların ise utangaçlığı azalttığı bulgusundan yola çıkarak ebeveynlerin çocuklarına karşı daha demokratik tutumlar sergilemesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu noktada ebeveynlerin aile içindeki karar alma mekanizmasını işletirken mutlaka çocuklarını da bu sürece dahil etmeleri, onların da görüşlerini almaları ve onlara karşı aşırı koruyucu tutum yerine özgürlükçü davranışların sergilenebileceği aile ortamlarının yaratılması önerilmektedir.
- Ailelerin çocuklarına karşı takınacağı ebeveyn tutumlarına ilişkin aile danışmanlığı, psikoloji, psikolojik danışmanlık ve rehberlik gibi alan akademisyenlerince çeşitli çalışmaların yapılması ve ebeveynlerin doğru yönlendirecek şekilde yayınlar hazırlanması önerilmektedir.
- Çocuk yetiştirme tutumlarının devlet politikaları kapsamında da değerlendirilmesi önerilmektedir. Bu kapsamda Çalışma, Sosyal Hizmetler ve Aile Bakanlığı başta olmak üzere yetkili kamu kurumlarınca aileler için eğitim çalışmaları düzenlenebilir. Düzenlenecek eğitim çalışmalarında ebeveyn tutumlarının nasıl şekillendirilmesi gerektiğine dair aileler bilgilendirilebilir. Özellikle görsel ve işitsel yayın organlarında düzenlenecek bilgilendirme kampanyalarının, aile ziyaretlerinin ve düzenlenecek eğitim faaliyetlerinin bu kapsamda önemli olduğu düşünülmektedir.

- Anne-baba tutumlarını ve bu tutumlar karşısında aile içi problem yaşayan çocukları tespit edebilmek için okulların rehberlik servislerinin etkin rol oynaması gerektiği düşünülmektedir. Bu doğrultuda rehberlik servisleri periyodik olarak öğrencilere anket uygulamak ya da bire bir görüşme yapmak sureti ile ebeveyn davranışları nedeniyle problem yaşayan öğrencileri tespit edebilir. Tespit edilen öğrenciler için rehber öğretmenler ile destek sağlanabileceği gibi doğrudan ilgili bakanlıktan da yardım istenerek eylem planları hazırlanabilir.
- Araştırmada 343 Anadolu Kız İmam Hatip Lisesi 10. ve 11. Sınıf öğrencisi örneklem olarak seçilmiştir. Örneklemimizin imam hatip lisesi kız öğrencileri ile sınırlı olduğu dikkate alınarak bundan sonraki çalışmalarda farklı okullardan alınan daha büyük örneklemlere ulaşılması önerilmektedir. Özellikle imam hatip ve diğer lise öğrencileri arasında yapılacak karşılaştırma çalışmalarına paralel olarak daha genellenebilir sonuçlar elde edileceği düşünülmektedir.
- Araştırma kapsamında incelenen anne baba tutumları ve utangaçlık değişkenleri ile birlikte bundan sonraki çalışmalarda benlik algısı, otomatik düşünceler, bilinçli farkındalık ve eleştirel düşünme gibi kavramlar da değerlendirilebilir. Utangaçlık ile birlikte ele alınacak bu kavramlar sayesinde anne baba tutumlarının çocuk sosyal ve psikolojik kimliği üzerindeki etkisi daha net gözlemlenebilir.

## KAYNAKÇA


Aliyev, R. ve Kalgı, M. E. (2014). İlköğretimÖğrencilerinin Utangaçlık ve Benlik SaygısıDüzeylerini Etkileyen Faktörler. Turkish Journalof Education, 3(2), 60-69.

Alpoğuz, D. (2014). Algılanan ana-baba tutumlarının ilköğretim öğrencilerinin okumaya yönelik tutumlarına ve Türkçe dersi akademik başarılarına etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir.

Antony, M. M. (2004). 10 simple solutions to shyness: how to overcome shyness, social anxiety and fear of public speaking. USA: New Harbinger Publications.

Antony, M. M. ve Swinson, R. P. (2000). The shyness and social anxiety workbook: Proven techniques for overcoming your fears. Oakland, CA: New Harbinger Publications.

Arı, R. (1991). Üniversite öğrencilerinin atılganlıklarının bazı değişkenlere göre karşılaştırılması. Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 5, 163-173.

Asendorpf, J. (1990), The Expression of Shyness and Embarrassment: Perspectives from Social Psychology. England: Cambridge University Press.

Asendorpf. J. B. (1989). Shyness as a final common pathway for two different kinds of inhibition. Journal of Personality and Social Psychology, 57 (3), 481-492.

Aslan, K. (2002). Değişen Toplumda Aile ve Çocuk Eğitiminde Sorunlar. Ege Eğitim Dergisi, 1(2), 25-33.

Aziz, A. (2015), Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri. Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, s.51

Bilen, J. (2013). Anne-Baba Kabul-Reddinin Psikolojik Uyum Üzerindeki Etkisinin Kimlik Duygusu Açısından İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.

Bozbeyoğlu, A., Koyuncu, E., Kardam, F. ve Sungur, A. (2009). Ailenin Karanlık Yüzü: Türkiye'de Ensest. Sosyoloji Araştırma Dergisi, 13(1),2-12.

Briggs, S. R. (1988). Shyness: Introversion or neuroticism. Journal of Research in Personality. 22, 290-307.

Bruch, M. A. (2001). Shyness and social interaction. In: W. R. Crazier and L. E. Alden (Eds.), International handbook of social anxiety: Concepts, research, and interventions relating to the self and shyness, (pp. 195¬216). New York: John Wiley & Sons.

Burger, J. M. (2006). Kişilik: psikoloji biliminin insan doğasına dair söyledikleri. İstanbul: Kaknüs Yayınlan.

Buss, A. H. (1986). A theory of shyness. In: W.H. Jones, J.M. Cheek and S.R. Briggs (Eds.), Shyness: Perspectives on research and treatment, (pp. 39¬46) New York: Plenum Press.

Cabak, H. (2002). Lise öğrencilerinin utangaçlıkdüzeylerinin incelenmesi. YayınlanmamışYüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, SosyalBilimler Enstitüsü, Malatya.

Cabrera, N. J., Fitzgerald, H. E., Bradley, R. H., ve Roggman, L. (2007). Modeling the dynamics of paternal influences on children over the life course. Applied Development Science, 11, 185-189.

Can, H. Ö., ve Aksel, E. (2017) Ebeveyn Kabulü/Reddi ile Ebeveyn Uygulamaları İlişkisi ve Etkileyen Faktörler, Humanities Sciences, 12(1),35-36.

Carducci,J.B., Zimbardo G.P., (1995). "Are You Shy?", Psychology Today, V.28, N.6, p. 34-46.

Carducci, B. J. (2000), What shy individuals do to cope with their shyness: A content analysis. Shyness: Development, consolidation.

Carducci, B. J. ve Zimbardo, P. G. (1995), Are you shy?, Psychology Today. 34-41.

Carducci, B. J., Hutzel, K., Morrison, E. ve Weyer, C. Y. (2001, August). Social phobia and social anxiety as components of shyness. Poster session presented at the

109th Annual Meeting of the American Psychological Association, San Francisco, CA.

Carducci, B.J., Ragains, K.D., Kee, K.L., Johnson, M.R., Duncan, H.R., (1998). Identifying their pains and problems of shyness: A content analysis. San Fransisco: 106th Annual Convention of The American Psyhcological Association. 14-18.

Carducci, J. B. (2000). Shyness: The New Solution. Psychology Today, 33 (1), 38-46.

Cattell, H. E. P. (2001). The sixteen personality factor (16 PF) Questionnaire. In: W. I. Dorfman and M. Hersen (Eds.), Understanding psychological assessment (pp. 187-215). New York: Plenum.

Chavira, D.A., Stein, M.B. ve Malcame, V.L. (2002). Scrutinizing the relationship between shyness and social phobia. Journal of Anxiety Disorders, 16 (6), 585-598.

Cheek, J. M. ve Briggs, S. R. (1990). Shyness as a personality trait. In W. R. Crazier (Ed.), Shyness and embarrassment: perspectives from social psychology (pp. 315-337). Cambridge, England: Cambridge University Press.

Chen X., Mowei Liu , Boshu Li , Guozhen Cen , Huichang Chen ve Li Wang (2000). Maternal authoritative and authoritarian attitudes and mother-child interactions and relationships in urban ChinaPages 119-126 Journal International Journal of Behavioral Development Volume 24, Issue 1

Clark, D. M. (2001). Cognitive perspective on social phobia. In: W.R. Crazier and L.E. Alden (Eds.), International handbook of social anxiety: Concepts, research, and interventions relating to the self and shyness. (pp.405-430). New York: John Wiley & Sons.

Clark, D. M. ve Wells, A. (1995). A cognitive model of social phobia. In: Heimberg, R.G., Liebowitz, M.R., Hope, D.A. and Schneier, F.R. Social phobia: Diagnosis, assessment, and treatment, (pp.69-93). New York: The Guilford Press.

Clark, J. V. ve Arkowitz, H. (1975). Social anxiety and self-evaluation of interpersonal performance. Psychological Reports, 36 (1), 211-221.

Colonnesi, C., Engelhard, I. M. ve Bögels, S. M. (2010). Development in children's attributions of embarrassment and the relationship with theory of mind and shyness. Cognition and Emotion, 24 (3), 514-521.

Corey, G. (2008). Psikolojik danışma, psikoterapi kuram ve uygulamaları. (Çev.: T. Ergene) Ankara: Mentis Yayınlan. (Eserin orijinali 2005'te yayınlandı).

Cömert, D. ve Güleç. H. (2004).Okul öncesi eğitim kurumlarında aile katılımının önemi: Öğretmen-aile-çocuk ve kurum. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6(1), 131-145.

Crawford, L. ve Taylor, L. (2001). Çekingenlik: Kendine güvenmenin sırları. (Çev.: M. Sağlam). İstanbul: Alfa Yayınevi. (Eserin orijinali 1999'da yayınlandı).

Crouter, A.C., PerryJ. M., Hutson, T.L. ve Crawford, D. (1989). The influence of work induced psyohological states on behavior at home. Basic and Applied Social Psychology, 10, 273-292.

Crozier, W. R. (1990). Shyness and embarrassment: perspectives from social psychology. Cambridge: Cambridge University Press.

Crozier, W. R. (2001). Understanding shyness: Psychological perspectives. New York: Palgrave.

Cüceloğlu, D. (1993). İnsan ve Davranışı, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Cüceloğlu, D. (2000). İçimizdeki Çocuk, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Çağdaş, A. (2008). Anne - Baba - Çocuk İletişimi, Ankara: MEB Yayınları.

Çuhadaroğlu, F., Canat, S., Kılıç, E., Şenol, S., Rugancı, N., Öncü, B., Hoşgör, A., Işıklı, S. ve Avcı, A. (2004). Ergen ve ruhsal sorunları. "Durum Saptama Çalışması". Türkiye Bilimler Akademisi Raporları, 213s., İstanbul.

Demirbaş, E. (2009). Lise Öğrencilerinin Utangaçlık Ve Benlik Saygılarının Fonksiyonel Olmayan Tutumlar Açısından İncelenmesi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Demirbaş, Elif, Baltacı, Önder, Üre Ömer, Hamartal Erdal (2010). Lise Öğrencilerinin Utangaçlıklarının Algılanan Anne Baba Tutumları ve Problem Çözme Yaklaşımları Açısından İncelenmesi Aile ve Toplum Yıl: 11 Cilt: 6 Sayı: 22 Nisan-Mayıs-Haziran.

Derryberry D, Rothbart MK, (1997). Shyness and children's emotionality, regulation, and coping: contemporaneous, longitudinal, and across-context relations, Dev Psychopathol. Fall; 9(4):633-52.

Döğücü, F. (2004). Tosya İlçesinde Farklı Liselerde Öğrenim Gören Ergenlerin Arkadaş İlişkilerinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Durmuş, E. (2007). Utangaç olan ve olmayan öğrencilerin algılan. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 40 (1), 243-268.

Durmuş. E. (2006). Yaratıcı Drama İle Bütünleştirilmiş Grupla Psikolojik Danışmanın Üniversite Öğrencilerinin Utangaçlık Düzeylerine Etkisi. Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Ekşi, A. (1990). Çocuk, Genç, Ana Babalar. (4.baskı) İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Eldeleklioğlu, J. (1996). Karar stratejileri ile ana-baba tutumları arasındaki ilişki. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Erçelebi, H.(1996). Aile ve Eğitim. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, l, 62-63.

Eryavuz, A. (2006). Çocuklukta Algılanan Ebeveyn Kabul veya Reddinin Yetişkinlik Dönemi Yakın İlişkileri Üzerindeki Etkileri. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, İzmir.

Feinberg, T. (1999), Childhood Responses To Trauma. Special Edition, 8.

Gander, J. M. ve Gardiner, W.H. (2007). Çocuk ve Ergen Gelişimi. Bekir Onur (Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.

Gander, M.J. ve Gardiner, H., (1998). Çocuk ve Ergen Gelişimi (Yayına Hazırlayan: B. Onur), Ankara: İmge Kitabevi.

Gard,C.(2000). How to overcome shyness. Current Health. 27 (2), 28.

Gazeloğlu, C. (2000). İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin Psiko-Sosyal Gelişimine Anababa Tutumunun Etkisinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Geçtan, E. (1995). İnsan olmak. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Gençtan, E. (1984).İnsan Olmak. İstanbul: Adam Yayınları.

George, D., ve Mallery, M. (2010). SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference, 17.0 Update. Boston: Pearson.

Gitmez, A. S. (1989). 0-5 Yaşlarında Zihinsel Gelişme. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gosnell, C. L., Britt, T. W. ve Mckibben, E. S. (2011). Self-presentation in everyday life: effort, closeness, and satisfaction. Self and Identity, 10 (1), 18-31.

Gökçe, S. (2002). Lise Öğrencilerinin utangaçlık düzeylerinin yordanması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Gökmenoğlu, E. (2011). Üniversite öğrencilerinin utangaçlık düzeyleri ile algıladıkları anne-baba tutumları arasındaki ilişki. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Göknar, Ö. (2004). Bilinçli Çocuk Yetiştirme, Ankara: Arkadaş Yayınları.

Güngör, A. (2001). Utangaçlık ölçeğinin geliştirilmesi geçerlik ve güvenirlik çalışmaları. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi. 15 (2), 17-22.

Hasdemir, A. (2005). Sosyal Beceri Eğitiminin Lise Öğrencilerinin Utangaçlık Düzeylerine Etkisi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Henderson, L. ve Zimbardo, P. G. (2001). Shyness as a clinical condition: The Stanford Model. In: W. R. Crazier, ve L. E. Alden (Eds.), International handbook of social anxiety: Concepts, research, and interventions relating to the self and shyness (pp. 431-448). New York: John Wiley & Sons.

Henderson, L. ve Zimbardo, P.G. (1998). Shyness: Encyclopedia of mental health. (Online) Web: http://www.shyness.com/encyclopedia.html adresinden 8 Mayıs 2018 tarihinde indirilmiştir.

Hill, G. J. (1989). An unwillingness to act: Behavioral appropriateness, situational constraint, and self-efficacy in shyness. Journal of Personality, 57 (4), 871-890.

Horsch, L.M., (2004). "Parental Attitudes Toward Socially Inhibited Children", Virginia Polytechnic Institute and State University, Master of Science in Psychology.

Hortaçsu, N. (1997). İnsan ilişkileri. 2. Baskı., İmge Kitabevi, 189 s., Ankara.

Hurlock, B. E. (1955). Child Development. New York: McGraw-Hill Book Co.

İkizoğlu, M. (1993). Demokratik ve Otoriter Ana-Baba Tutumlarının, Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Benlik Saygısı Üzerine Etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Jere, B. (1996). Teaching Problem Students. New York. Guilford.

Jones, W. H., Briggs, S. R. & Smith, T. G. (1986). Shyness: conceptualization and measurement. Journal of Personality and Social Psychology. 51,629-639.

Jones. W. H,, Cheek, J. M. ve Briggs S. R. (Eds.). (1986). Shyness: Perspectives on research and treatment. New York: Plenum Press.

Kağıtçıbaşı, Ç. (2010). Günümüzde İnsan ve İnsanlar Sosyal Psikolojiye Giriş. İstanbul: Evrim Yayınevi

Karasar, N. (2016). Bilimsel araştırma yöntemi: kavramlar-ilkeler-teknikler. Nobel Yayın Dağitim.

Kehale, D. (2002). Okul Öncesi Öğretmenliği Programı Öğrencilerinin Algıladıkları Annebaba Davranışları, Kendilik Algısı ve Empatik Beceri Düzeyleri ve Bunla Arasındaki İlişki. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Kerr, M. (2000). Childhood and adolescent shyness in long-term perspective: does it matter?. In W. R. Crazier (Ed.), Shyness: development, consolidation and change, (pp. 64-87). London: Routledge.

Kılıççı, Y., (2006). Okulda Ruh Sağlığı, Anı Yayıncılık, Ankara.

Kiliçaslan, A.(2001). Aile Fonksiyonlarının ve Algılanan Farklılaşmış Anne-Baba Yaklaşımının Kardeş İlişkileri Üzerindeki Etkisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Koydemir, S. (2006). Predictors of Shyness Among University Students: Testing a Self-Presentational Model. Yayımlanmamış doktora tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kozanoğlu, H. (2006). 21. Yılın Sosyalizmi için Hem Eşitlik Hem Özgürlük. İstanbul: Ithaki Yayınları.

Kulaksızoğlu, A. (1989). Üniversite öğrencilerinin öğrenci kişilik hizmetlerine ilişkin sorunları ve öneriler. Yükseköğretimde Rehberlik ve Psikolojik Danışma Toplantısı: A.Ü. Eğ. Bil. Fak. Yayınları, No. 161.

Kuzgun, Y. (1991). Ana-Baba Çocuk İlişkileri. Aile Yazıları 3. T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, s. 115-122, Ankara.

Kuzgun, Y. ve Eldeleklioğlu J. (2005). Anne-Baba Tutumları Ölçeği Edit: Yıldız Kuzgun ve Feride Bacanlı: Pdr'de Kullanılan Ölçekler. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Kuzgun, Y.(1972). Anne-Baba Tutumlarının Bireyin Kendini Gerçekleştirme Düzeyine Etkisi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Eğitim Enstitüsü.

Leary, M. R. (1983). Social anxiousness: the construct and its measurement. Journal of Personality Assessment, 47 (1), 66-75.

Leary, M. R. ve Kowalski, R. M. (1990). Impression management: A literature review and two-component model. Psychological Bulletin, 107 (1), 34-47.

Leary, M. R. ve Kowalski, R. M. (1995). Social anxiety. New York: Guilford Press.

Leary, M. R., Kowalski, R. M. ve Campbell, C. (1988). Self-presentational concerns and social anxiety: The role of generalized impression expectancies. Journal of Research in Personality, 22 (3), 308-321.

Leary, M. R., Nezlek, J. B., Downs, D., Radford-Davenport, J., Martin, J., ve McMullen, A. (1994). Self-presentation in everyday interactions: Effects of target familiarity and gender composition. Journal of Personality and Social Psychology, 67 (4), 664-673.

Mangrio E.,Hansen K., Lindström M., Köhler M. and Rosvall M., (2011). BMC Public Health 11:891 Maternal educational level, parental preventive behavior, risk behavior, social support and medical care consumption in 8-month-old children in Malmö, Sweden

Monteiro, L., Fernandes, M., Torres, N., ve Santos, C. (2017). Father s involvement and parenting styles in Portuguese families: The role of education and working hours. Análise Psicológica, 35(4), 513-528.

Motan, İ. (2007). Recognition of Self-Conscious Emotions in Relation to Psychopathology. Yayımlanmamış doktora tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Mudore, C. F. (2002). Are you an introvert? Current Health2, 29(4), 17-19.

Nar, E. (2006). Kimse beni anlamıyor. (1. Baskı.). İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılık.

Navaro, L. (1989). Aşırı koruyuculuğun çocuk eğitimine etkileri. 6. Ya-pa Okulöncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri. İstanbul: Ya-Pa Yayınları.

Oğurlu, Ü. ve Yaman, Y. (2010).Üstün Zekâlı/Yetenekli Çocuklar ve İletişim. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2(28), 213-223.

Oktay, A. ve Unutkan, Ö. (2003).Aile Katılımı, Erken Çocuklukta Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar, İstanbul: Morpa.

Örgün, S. (2000). Anne Baba Tutumları ile 8.Sınıf Öğrencilerinin Benlik Saygıları ve Atılganlıkları Arasındaki İlişki. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Öztürk, İ. (1990). Ana-Baba Tutumlarının Üniversite Öğrencilerinin Bağımsızlık, Duyguları Anlama, Yakınlık, Başatlık, Kendini Suçlama ve Saldırganlık Düzeylerine Etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Özyurt, S. & Doğan, S. M. (2002). Gençlik Problemleri Açısından Üniversite Gençliği. Adapazarı: Değişim Yayınları.

Özyürek A., Adıbatmaz M., Yavuz N., Çetin A., (2015). Üstün Yetenekli Olarak Aday Gösterilen 9-10 yaş grubu çocuğa sahip ebeveynlerin ebeveyn tutumlarının incelenmesi, Route Educational And Social Science Journal Volume 2(3).

Parke, R. D. (2002). Fathers and families. In M. Bornstein (Ed.), Handbook of parenting: Being and becoming a parent (2nd ed., Vol. 3, pp. 27-73). Hillsdale, NJ: Erlbaum

Pilkonis, P.A. (1977). Shyness, public and private and its relationship to other measure of social behavior. Journal of Personality. 45, 458-595.

Rapee, R. M. (2010). Temperament and the etiology of social phobia. In: Rubin K. H. ve Coplan R. J. (Ed.), The development of shyness and social withdrawal (pp.277-299). New York: The Guilford Press.

Rotter, J.B. (1966). Generalized Expectancies For internal Versus External Control Of Reinforcements. Psychological Monographs: General And Applied, 80(1), 1-28.

Russell, D., Cutrona, C. E. ve Jones, W. H. (1986). A trait-situational analysis of shyness. In: W.IT. Jones, J.M. Cheek and S.R. Briggs (Eds.), Shyness: Perspectives on research and treatment, (pp. 239-249). New York: Plenum Press.

Ryder, V. (1995). Parents and their children. The Goodheart-Willcox Company, Inc.

Sakuragi, T. (2004). Association of culture with shyness among Japanese and American university students. USA: US National Library of Medicine.

Saruhan, N. (1996). Ankara İl Merkezinde Lise Son Sınıfa Devam Eden Öğrencilerin Atılganlıkları ile Ana ve Baba Tutumları Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.

Schlenker, B. R. ve Leary, M R. (1982). Social anxiety and self-presentation: A conceptualization and model. Psychological Bulletin, 92 (3), 641-669.

Schmidt, A., Polak, C.P., Spooner, A.L., (2005). "Biological And Environmental Contributions To Childhood Shyness: A Diathesis-Stress Model", W.R. Crozier L. E. Alden (ed.) The Essential Handbook of Social Anxiety For Clinicians, West Sussex : John Wiley.

Seçkin, N. ve G. Koç. (1997).Okulöncesi Eğitimde Okul Aile İşbirliği. Yaşadıkça Eğitim Dergisi, 51,5-10.

Selçuk, Z. (2009). Eğitim Psikolojisi. (17. Baskı). İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım.

Senemoğlu, N. (1997). Gelişim Öğrenme ve Öğretim: Kuramdan Uygulamaya. (2.baskı). Ankara: Spot Matbaacılık.

Sezer, Ö. (2010). Ergenlerin Kendilik Algılarının Anne Baba Tutumları ve Bazı Faktörlerle İlişkisi (ss. 1-19). Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 7(1).

Stevens, J.A. (1997). Utangaçlığınızı yenin: Düşünce tarzınızı değiştirin, yaşamınızı değiştirin. (Çev.: G. Tümer). Ankara: HYB Yayıncılık. (Eserin orijinali 1995'te yayınlandı).

Stright, A.D. ve Bales, S.S. (2003).Coparenting Quality: Contributions of Child and Parent Characteristics Family Relations,Interdisciplinary Journal of Applied Family Science Volume52, Issue3,Pages 232-240

Şanlı, D., ve Öztürk, C. (2015). Anne babaların çocuk yetiştirme tutumları ve tutumlar üzerine kültürün etkisi. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi, 8(4).

Şemin, R. (1992). Gençlik psikolojisi. (3. Baskı.). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Tabachnick, B. G., Fidell, L. S., ve Osterlind, S. J. (2013). Using multivariate statistics. Using Multivariate Statistics. Boston: Pearson.

Tezcan, M. (1991). Gençlik Sosyolojisi Yazıları. Ankara: Gündoğan Yayınları.

Tezer, E. (1994).Evlilik ve İş Doyumu İlişkisi: İkili Çatışmalar ve Bazı Demografik Değişkenlerin Rolü. Harran Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 2(1), 1-2.

Thomas, K.W. (1976). Conflict and conflict management. In M.D. Dunnette (Ed.), Handbook of Industrial and Organizational Psychology. Chicago: Rand McNally,889-935.

Timur, S. (1982). Türkiye'de Aile Yapı sının Belirleyicileri İstanbul: Sosyal Bilimler Derneği, 100.

Tola, D. (2003). İlkokul 5.Sınıf Çocuklarında Ahlaki Yargı ile Ana-Baba Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.

Trower, P., Gilbert, P. ve Sherling, G. (1990). Social anxiety, evolution, and selijpresentation: An interdisciplinary perspective. In H. Leitenberg (Ed.), Handbook of social and evaluation anxiety (pp. 11-45). New York: Plenum Press.

Türk Dil Kurumu Büyük Sözlük. (Online). Web: http://tdkterim.gov.tr/bts/ adresinden 4 Mayıs 2018 tarihinde indirilmiştir.

Türkçapar, H. (1999). Sosyal fobinin psikolojik kuramı. Klinik Psikiyatri, 2 (4), 247-253.

Türkdoğan, O. (2007). Kültür-Değişme ve Toplumsal Çözülme. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Üre,Ö.,Hamarta, E.,Baltacı,Ö. ve Demirtaş, E. (2010). lise öğrencilerinin utangaçlıklarının algılanan anne baba tutumları ve problem çözme yaklaşımları açısından incelenmesi, Aile ve Toplum, 6(21) 73-82.

Whirter, J. ve Acar, N. (2000). Ergen ve Çocukla İletişim. Öğretmen Destekleme Ve Çocuk Yetiştirme Sanatı, Ankara: US-A Yayıncılık.

Yavuzer, H. (2009). Çocuk Ve Suç, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yavuzer, H. (2011). Ana-Baba ve Çocuk, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yavuzer, H., (2003). Çocuğu Tanımak ve Anlamak, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Yeung, W. J., Sandberg, J. F., Davis-Kean, P. E., ve Hofferth, S. L. (2001). Children's with fathers in intact families. Journal of Marriage and Family, 63, 136-154

Yıldırım, N. K. (1997). Eğitim Sosyolojisi. Edirne: Trakya Üniversitesi EğitimFakültesi Masaüstü Yayıncılık.

Yıldız, S. A. (2004). Ebeveyn tutumları ve saldırganlık, Polis Bilimleri Dergisi, 6(3-4), 131-150.

Yıldız-Bıçakçı, M. (2004). Annesi Çalışan ve Çalışmayan Çocukların Anne Baba Tutumlarını Algılamalarının ve Benlik İmajlarının İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.

Yolcuoğlu, G. (2010). Çocukların İhmal-İstismara Uğramasında Aile ve Çocuklara Yönelik Risk Faktörleri ve Sosyal Hizmet Müdahalesi. Toplum ve Sosyal Hizmet, 21(1),73-74.

Yüksel, G. (2005). Türki Cumhuriyetleri öğrencilerinin utangaçlık düzeylerini etkileyen faktörler: Gazi Üniversitesi örneği. Bilig, 35,151-172.

Zeteroğlu, E.Ş. ve Basal, H.A. (2011). Mother Attitudes and Children's Multiple Intelligence Areas According to Educational Levels of Parents The Anthropologist Volume 24, Issue 1 Pages 97-104

Zimbardo, P. G. (1977). Shyness: What is it and what to do about it reading, MA: Addison-Wesley Publishing Company.

Zimbardo, P.G. (1986). The Standford Shyness Project, New York: Plenum.

Zolten, K ve Long, N. (1997). Shyness. Departmant of Pediatrics University of Arkansas for Medical Sciences.(Online) Web: http://www.parenting-ed.org/liandouts/shyness.pdf. adresinden 9 Mayıs 2018 tarihinde indirilmiştir.

## EK.1 VERİ TOPLAMA ARACI

**Sayın Katılımcı,**

Bu anket İstanbul Ticaret Üniversitesi'nde yüksek lisans programı çerçevesinde yürütülmekte olan anne baba tutumları ile utangaçlık arasındaki ilişkiyi inceleyen bir araştırmaya veri toplamak amacıyla hazırlanmıştır.

- Bu bir test değildir. Ankette yer alan hiçbir sorunun doğru ya da yanlış yanıtı yoktur.
- Lütfen, **hiçbir soruyu yanıtsız bırakmayınız**.
- Anket formlarına isim-soyadı yazılması gerek**me**mektedir.
- Bu araştırmanın sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi, sizin sorulara vereceğiniz yanıtların samimiyetine bağlı kalacaktır.
- Anket 3 bölümden oluşmaktadır ve cevaplamak yaklaşık 15 dakikanızı alacaktır.

Değerli katkı ve yardımlarınız için şimdiden teşekkür ederiz.

| **I. BÖLÜM: KİŞİSEL BİLGİLER** | |
|---|---|
| **Lütfen aşağıdaki soruları yanıtlayınız** | |
| 1 | **Yaşanız:** ..... |
| 2 | **Kardeş sayınız:**<br>❑ Kardeşim yok ❑ 1 ❑ 2 ❑ 3 ❑ 4 ❑ 5 ve üzeri |
| 3 | **Annenizin eğitim düzeyi:**<br>❑ Ortaöğretim ❑ Lise ❑ Ön Lisans ❑ Lisans<br>❑ Lisansüstü |
| 4 | **Babanızın eğitim düzeyi:**<br>❑ Ortaöğretim ❑ Lise ❑ Ön Lisans ❑ Lisans<br>❑ Lisansüstü |
| 5 | **Ailenizin gelir düzeyi:**<br>❑ 0-1500 TL<br>❑ 1501 TL – 3000 TL<br>❑ 3001 - 5000<br>❑ 5001 ve üzeri |
| 6 | **Annenizin çalışma durumu:**<br>❑ Çalışıyor ❑ Çalışmıyor |

| | II. BÖLÜM: ANNE -BABA TUTUM ÖLÇEĞİ'NDEN ÖRNEK MADDELER | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| **Size, ana babaların çocuklarını hangi yöntemlerle eğittiğini, çocuklarına toplumsal davranışlar kazandırırken nasıl davrandığını ifade eden cümlelerden oluşan bir liste verilmiştir. Sizden istenen bu cümleleri okuyup bunların annenizin ya da babanızın sizi eğitirken genellikle benimsediği davranışlara ne derecede benzediğini, onların tutumuna ne kadar uyduğunu düşünerek cevap kâğıdınızdaki seçeneklerden uygun bulduğunuzu işaretlemenizdir.** | | **Hiç uygun değil** | **Pek uygun değil** | **Biraz uygun** | **Uygun** | **Çok uygun** |
| 1 | Bana her zaman güven duygusu vermiş ve beni sevdiğini hissettirmiştir. | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 5 | Aramızdaki ilişki ona içimi açmaya cesaret edemeyeceğim kadar resmidir. | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 6 | Arkadaşlarımı eve çağırmama izin verir, geldiklerinde onlara iyi davranırdı. | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 11 | Benden her zaman gücümün üstünde başarı beklemiştir. | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 12 | Fiziksel ve duygusal olarak kendisine yakın olmak istediğim zaman soğuk ve itici davranırdı. | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 21 | Küçük yaşımdan itibaren ders çalışma ve okuma alışkanlığı kazanmam konusunda bana yardımcı olmuştur. | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 26 | Beni daima yapabileceğimden fazlasını yapmaya zorlar. | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 30 | Bana önemli ve değerli bir kişi olduğum inancını aşılamıştır. | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 36 | Aile ile ilgili kararlar alınırken benimde fikrimi öğrenmek ister | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 40 | Benimle genellikle sert bir tonda ve emrederek konuşur. | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |

| | III. BÖLÜM: UTANGAÇLIK ÖLÇEĞİ | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|
| **Lütfen aşağıdaki ifadelere katılma düzeyinizi belirtiniz** | | **Kesinlikle katılmıyoru** | **Katılmıyorum** | **Kararsızım** | **Katılıyoru** | **Kesinlikle katılıyorum** |
| 1 | İyi tanımadığım kişilerle birlikte iken kendimi tedirgin hissederim. | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 2 | Toplumsal ilişkilerde hiç rahat değilim. | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 3 | Başkalarından herhangi bir konuda bilgi istemek bana zor gelir. | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 4 | Arkadaş toplantıları VC diğer sosyal etkinliklerde genellikle rahat değilimdir. | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 5 | Başkaları ile birlikte iken konuşacak uygun konuları bulmakta güçlük çekerim. | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 6 | Yeni girdiğim bir ortamda utangaçlığımı yenmek uzun zaman alır. | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 7 | Yeni tanıştığım insanlara doğal davranmakta güçlük çekerim. | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 8 | Yetkili bir kişi ile konuşurken kendimi gergin hissederim. | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 9 | Sosyal yeterliliğim konusunda kuşkularım var. | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 10 | Karşımdaki kişinin gözlerinin içine bakmak bana zor gelir. | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |

| | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|
| 11 | Sosyal ortamlarda kendimi baskı altında hissederim. | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 12 | Tanımadığım kişilerle konuşmak bana güç gelir. | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 13 | Karşı cinsten kişilerle birlikte iken daha utangaç olurum. | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 14 | Topluluk önünde konuşmakta güçlük çekerim. | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 15 | Kalabalıkta herkesin bakışlarım üzerimde hissetmekten rahatsız olurum. | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 16 | Başkalarının yanında hata yapmaktan çekinirim. | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 17 | Birisinden bir şey ödünç isterken güçlük çekerim. | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 18 | Tek başıma alışverişe gitmekten çekinirim. | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 19 | Başkalarına duygulanmı açıklamakta güçlük çekerim. | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 20 | Birisine ödünç verdiğim bir şeyi geri istemekten çekinirim. | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |

## EK.2 ÖLÇEK KULLANIM İZİN YAZISI

Kimden: abide gungor
Konu: Re: Utangaçlık ölçeği kullanım ricası
Tarih: 12 Tem 2018 23:06:26
Kime: Hicran Ozbuk

Sayın Özbuk,"Utangaçlık Ölçeği"ni yüksek lisans tezinizde kullanabilirsiniz.Başarılar dilerim,iyi çalışmalar.

Prof.Dr. Abide Güngör Aytar

On Tuesday, July 10, 2018, 10:54:38 AM GMT+3, Hicran Ozbuk wrote:

Sn. Prof. Dr. F. Abide Güngör Aytar,

İstanbul Ticaret Üniversitesi, Aile Danışmanlığı ve Eğitimi Yüksek Lisans öğrencisiyim. Utangaçlık ölçeğinizi yüksek lisans tezimde kullanmak üzere onaylarınızı rica ederim.

Saygılarımla,
Hicran Özbük